

JG

Jaunā Gaita

288

PAVASARIS 2017

VOL. LXIII ISSUE 288
SPRING 2017

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
rekmanis@gmail.com

Associate Editors

Linda Treija
lindatreija6@gmail.com
Sarma Muižniece Liepiņa
sarmaliepina@verizon.net

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Ģaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lilīta Zaļkalne

Technical Editor:

Juris Žagarinš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year:	USD 39	EUR 34	CAD 50
2 years:	USD 76	EUR 67	CAD 98
Single issues:	USD 10	EUR 9	CAD 13

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by SIA Drukātava, Rīga, Latvia
and by TigerPress, East Longmeadow,
MA, USA

ISSN 0448-9179

62. GADAGĀJUMS 288. NUMURS – PAVASARIS S A T U R S

- 1 Leons Briedis – Gaita
- 2 Rolfs Ekmanis (1929-2017) – foto
- 3 Rolfs Ekmanis savos vārdos
- 8 **DZEJA** – Leons Briedis
- 12 Artis Dobrovoļskis – Pussešos pie operas
- 13 Vaira Vīķe-Freiberga – Teiksmainā saule
- 19 Viljams Šekspīrs – Ričards III
- 24 **MĀKSLA** – Dace Lamberga – Mākslas templis
- 26 **ATMIŅAS** – Ingvars Leitīns un Uldis Briedis –
Latviešu kolonistu pēcnācēji Sibīrijā
- 31 Uldis Briedis – Kolonistu pēcnācēji – foto
- 32 Laris Saliņš – Elles Ķēķa bērni
- 37 Agate Nesaule – Klasiska izglītība
- 43 Vladislavs Niteckis – Baltijas Universitāte II
- 45 **VĒSTURE** – Madara Eversone –
LPSR Rakstnieku savienība III
- 51 Sanita Upleja – Mezglu punkti
- 52 Anne Applebauma – Vai Amerika līdere?
- 54 **DAŽOS VĀRDOS** – (re)(vg)(mb)(fg)(lt)(va)
- 63 **NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
GRĀMATAS** –
- 65 Franks Gordons – Raugoties uz Krieviju
- 66 Uldis Bērziņš – Latvijas lasītājiem
- 69 Juris Šlesers – Journal of Baltic Studies
- 71 Andrejs Jansons – No viena grāvja otrā
- 72 Osvalds Rožkalns – Ģitārists – glezna
- 73 Voldemārs Avens – Latviešu Pikaso
- 75 Osvalds Rožkalns – Pie molberta – glezna
- 76 LABVĒĻI

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu.

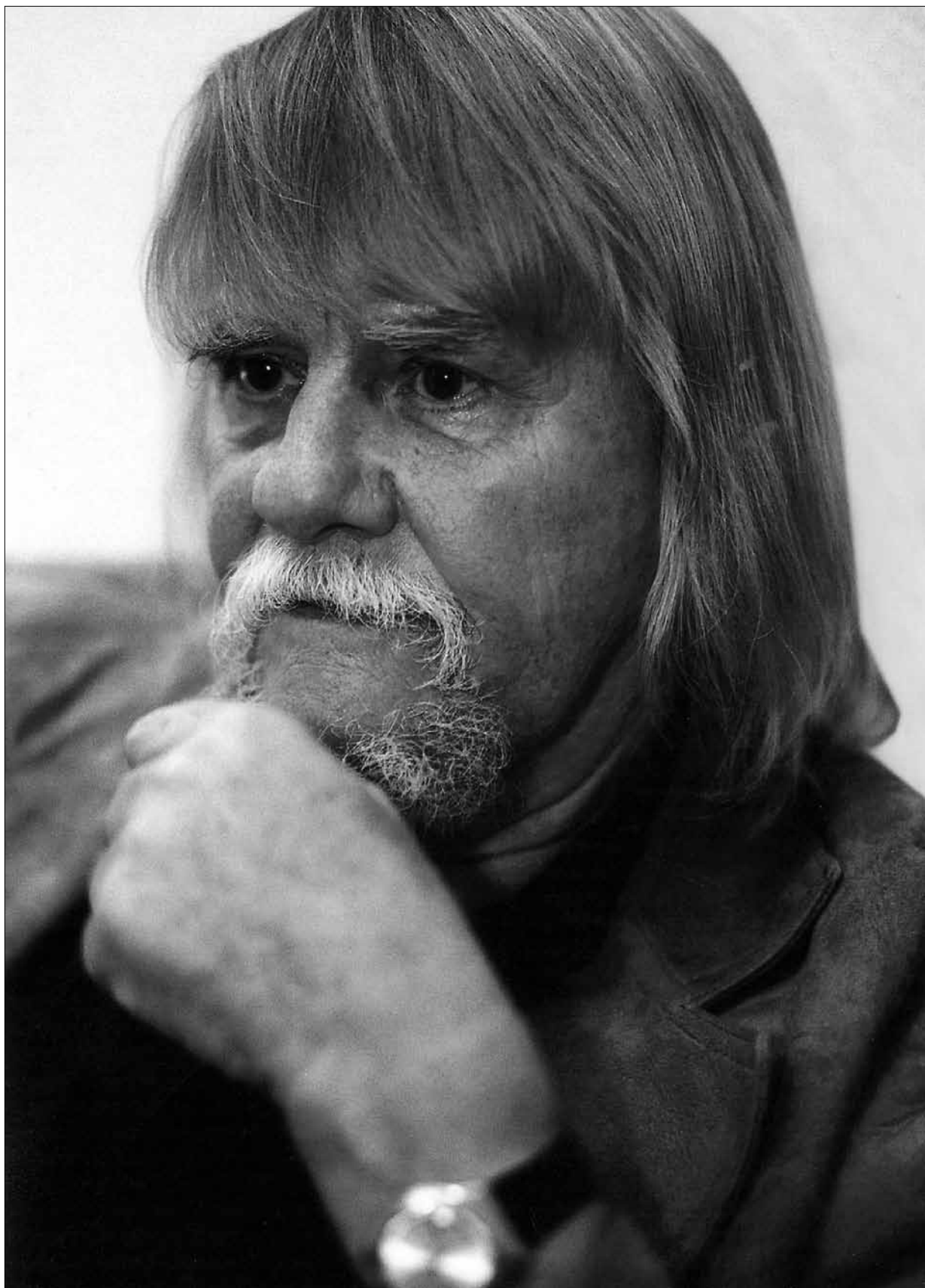
Uz vāka Valtera Lāča foto fragments
Kāpnes Latvijas Nacionālā Mākslas muzejā

Leons Briedis

GAITA

Rolfa Ekmaņa piemiņai

Es ticu gaitai, kura tikai gaitā
vispilnīgāk, visīstāk sevi jūt.
Viens no tiem daudziem nezināmo skaitā
es gribētu līdz mūža galam būt
un nebeidzami iet: iet caur šo dzīvi
un cauri savai paša nāvei iet.
Tik brīvi mani pleci beidzot ir – tik brīvi,
un tā kā divi ābeļzari zied,
pat augļos neriesušies, noguruši,
bet laimīgi, cik laimīgi vien būt
spēj tie, kas nemanāmi un tik klusi
iet savu gaitu gaitā tai, ko jūt
kā vienīgo un nebeidzamo mūžam,
kas pati sevi nenodod nemūžam.

Rolfs Ekmanis (1929.10.II - 2017.12.I)

Foto: Gunārs Janaitis

ROLFS EKMANIS (1929-2017) SAVOS VĀRDOS

Esmu rīdzinieks. Mani senči pa tēva līniju bija melderi – Leišmalē, Vilces pagastā no barona iepirka Vilces dzirnavas. Vectēvus nekad neesmu redzējis – vienu pilsoņkara laikā Jelgavas cietumā nošāva sarkanie, otrs mira, pirms piedzimu. Pagājušā gadsimta 20. gadu otrā pusē tēvs un māte – lietuviete no Kauņas, tolaik atbraukusi uz Rīgu līdzī savam brālim, kurš strādāja Lietuvas vēstniecībā – ieskatījās viens otrā. Pārdaugavā apmeklēja pirmskolu un 4. pamatskolu (Lavīzes ielā 2a), ko ar stingru roku vadīja Pēteris Breikšs, Latvijas Brīvības cīņu virsnieks un vairāku grāmatu autors. Āgenskalna Latviešu biedrības skolai dāvinātājā (1939) karogā bija likti dzejnieka un arī Brīvības cīņu dalībnieka, vairāku dzejoļu krājumu autora, pulkveža un valsts prezidenta pils komandanta Raimonda Bebra vārdi: *Slēgsim sirdis saules lokā/ Lieli augsim Latvijai*. Šo mudi, liekas, esmu ņēmis vērā zemapziņā.

Biruta Abula. „Kas tas tāds – Rolfs Ekmanis?” Intervija ar Rolfu Ekmani. 2004. <http://www.eraksti.lv/autori/rolfs_ekmanis.html>. Biruta Abula (galv. red.). *Ausekļieši no pašobelēm pasaules tālēs, 1945-1950: Augsburgas Ausekļa ģimnāzijas audzēkņu atmiņu un rakstu krājums*. Kalamazū, Mičiganā, ASV: Ausekļieši, 2004.

* * *

Lai gan sociālistiskā reālisma monopolu Kremlis pašreiz atkal bazūnē kā vienu vieno pieļaujamo radošo māksliniecisko metodi, un pēc-Staļina laiku „atkusnis” ir atkal gandrīz sasalis, jāšaubās, vai komunistu hierarchija spēš vairs ieviest totālu padevību kā kultūras, tā arī citās padomju dzīves sfērās. Atkārtotie saucieni un mudinājumi ievērot lielāku ideoloģisko disciplīnu un būt lojāliem pret marksismu-ļeņinismu ir lieks padomju režīma vājuma pierādījums. Jākonstatē, ka okupētās Latvijas literāti, to skaitā daudzi agrākie komunisti, bet jo sevišķi jaunie autori, tāpat kā rakstnieki un pedagogi Polijā, nekavējoties izbēgtu no komunistu ideoloģijas absurdās loģikas, ja vien rastos iespēja. Katrā ziņā, pat daļa to viņu darbu, kurus iespiež valsts kontrolētajā periodiskā literatūrā

vai grāmatās, pierāda, ka padomju režīmam nepavisam nav izdevies radīt „homo sovieticus” okupētajā dzimtenē.

Rolfs Ekmanis. „Jaunā inteliģence nepadodas”. *Jaunā Gaita* 16: 159-160, 1958.

* * *

Iznācis tā, ka darba vietas ASV bijušas samērā tālu no latviešu „pagastiem”. Tā nu, vismaz attiecībā uz trimdas sabiedrību, gribot negribot bija jāklūst par „saulaino savrupgājēju”, bet tas nebūt nenozīmē, ka esmu bijis totāli atrāviens no latviešu sabiedrības virpuļiem. 80. gados Rietummičiganas Universitātē Kalamazū (Kalamazoo) pilsētiņā divas vasaras lasīju latviešu literatūras kursus, vienu vasaru lasīju par mūsu rakstniecību Rietumkrasta vasaras vidusskolas Kursu audzinātājiem, ne reizi vien esmu piedalījies ar referātiem latviešu trimdinieku saietos – ASV, Zviedrijā, Vācijā, Šveicē. Un daudzos vienkārši tāpat, bez „uzstāšanās”, kas visnotaļ bija daudz patīkamāk. Savā laikā biju Arizonas Latviešu kopas līdzdibinātājs, izveidoju arī latviešu grāmatu pārrunu vakarus.

Birutas Abulas intervija „Kas tas tāds – Rolfs Ekmanis?” op. cit.

* * *

Vairāk vai mazāk sistemātiskā iedzilnāšanās dažādos slāvu, skandināvu, anglosakšu un latīņamerikāņu tautu rakstniecības periodos un folklorā man, piemēram, mācīja arī to, cik neizsakāmi vērtīga ir mūsu pašu daiļrade.

Rolfs Ekmanis. Inguna Daukste-Silasproģe. „Esmu pret jebkāda veida diktatūru (Rolfam Ekmanim aizejot)”. *Laiks* (5796) 2017.21-27.1

* * *

Publicējis esmu samērā daudz, visvairāk par iezīmēm latviešu rakstniecībā, bet ne tikai. Radio laikā Minhenē bieži laidu ēterā gabalus, kam bija sakars ar nacionalitāšu jeb tautību jautājumu Padomju Savienībā. Daudzi no tekstiem tika ievietoti laikrakstos *Latvija* (vēlāk *Brīvā Latvija*), *Brīvība* un *Laiks*, bet literāri ievirzītie – trimdas žurnālos, to vidū *Ceļa Zīmēs*, *Jaunajā Gaitā*, *Raiņa* un *Aspazijas Gadagrāmātā*, *Latvijā Šodien* u.c. Esmu daudz publicējis profesionālos un literāros

angļvalodīgos un vācvalodīgos izdevumos. Nodaļas ievietotas vairākās grāmatās, rakstu krājumos. Vācijā *Institutum Balticum* savā gadskārtējā izdevumā *Acta Baltica* publicēja četras monogrāfijas, iespieda arī atsevišķi. 1978. gadā iznāca vairāk nekā 500 lappušu bieza grāmata par mūsu literatūru padomju varas gados – *Latvian Literature Under the Soviets, 1940-1975*. Nesen nejauši uzdūros kādam bez manas ziņas spāņu valodā pārtulkotam darbam, ko biju uzrakstījis kaut kad 70. gados. 80. gadu vidū Romualdas Mišinas aicināja stāties *Baltic Forum* redakcijas rindās. Šis latviešiem mazpazīstamais izdevums tika laists klajā ne tikai angļu, bet arī visās trijās baltiešu valodās un arī spāniski. No 1980. līdz 1991. gadam ņēmos ar gadskārtējo izdevumu *Latvija Šodien*, „atmaskodams” sevi kā redaktoru tikai pēdējos četros gados. Tāpat kā Zviedrijas *Brīvība*, atsevišķi šeit ievietotie materiāli bija no Latvijas izkluvuši slepeni. Mazā kabatas formāta grāmatiņā mīkstos, brūnos, neuzkritošos ietinamā papīra vākos 1981. gadā iznāca Aleksandra Čaka *Mūžības skartie* ievēšanai Latvijā – ar manu vairāk nekā 30 lappušu garu apskatu par mūsu dzejnieku. Māris Čaklais zināja stāstīt, ka ilgu laiku to turējis uz sava darba galda *Literatūras un Mākslas* redakcijā.

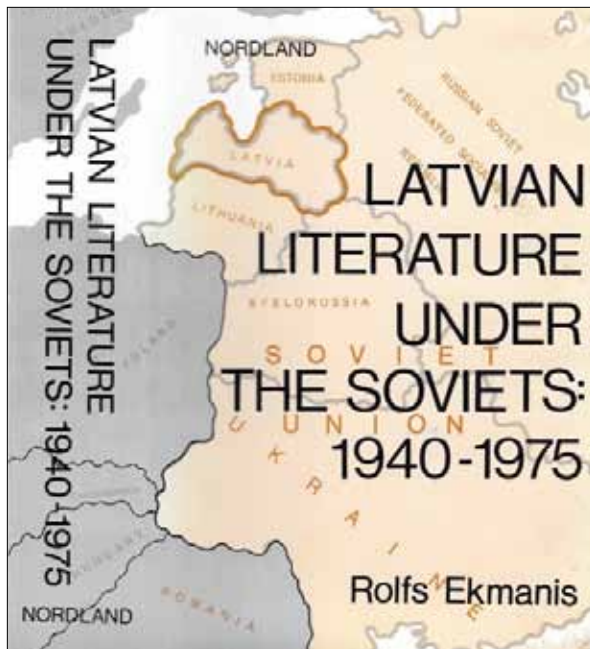
Birutas Abulas intervija „Kas tas tāds – Rolfs Ekmanis?” op. cit.

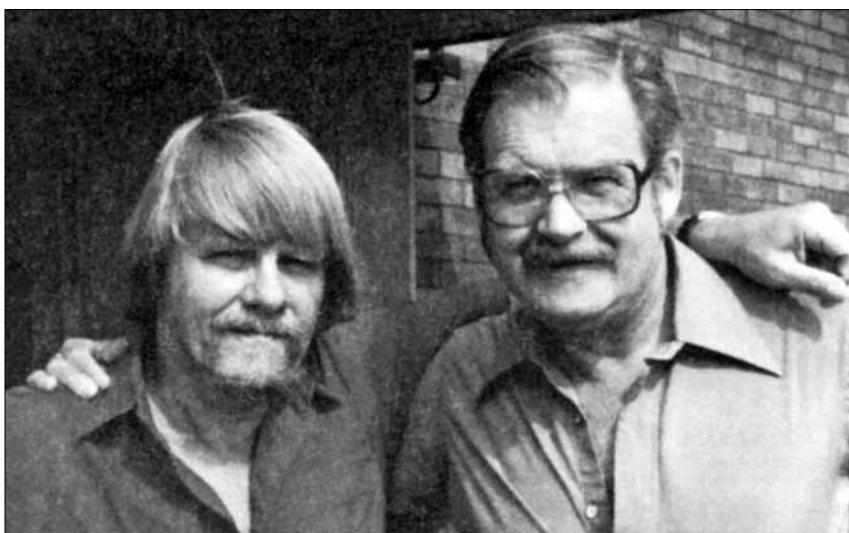
Rolfs Ekmanis Milvokos (Milwaukee, Wisconsin) 1950. gadā

Tā kā šajā brīdī – atrodoties Latvijā otro reizi (ja neskaita manus bērnības un puikas gadus Rīgā, Mellužos, Vīlei un Mežmuižā) – rucas dzīlāt nenāc galvā, nocitēju daļu no ANO citēta tiešbu deklarācijas. To daļu, pēc kuras cēlšos kaditēis gan patlabanējā maizes dārtā, gan arī privātajā dzīvē: "Iekšējam cilvēkam ir tiešības uz uzskatu un izteiksmes brīvību; šīs tiešības citu brīvību netraucēti ienemt kādu rēdodzi, tā arī tiešies pēc informācijas un idejām, tas iegūt un izplatīt ar jebkuru manu informācijas līdzekli starpniecību, neņemot vērā valsts robežus." 1991. gada 15. jūlijā, Rīgā – Rolfs Ekmanis

Māra Zālīte (red.). *Karogs rokrakstos*. Rīga: Izdevniecība „Karogs”, 1992:40

Rolfs Ekmanis ar draugu mākslinieku Vitautu (Vito) Simani (1928-2003)

Rolfa Ekmaņa darbs latviešu kultūras laukā ir augsti novērtēts. [...] 1996. g. Ņujorkā viņam piešķirta Raistera fonda balva par *darbošanos tautas labā trejādos virzienos: par Rietumu pasaules iepazīstināšanu ar latviešu dzīvi padomju okupācijas laikā; par trimdas saimes informēšanu attiecībā uz latviešu literatūru un virzībām Latvijā, par padomju laikā Latvijā grūti iegūstamo ziņu piegādi tautai ar radio raidījumu palīdzību*. 1998. g. ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas ārņemju locekli, un kopš 2002. gada

ir Latvijas Rakstnieku savienības biedrs. 1999. gadā *par nopelniem Latvijas labā* iecelts par Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieku un apbalvots ar Latvijas valsts aizsardzības fonda *Lāčplēšis* goda zīmi *par pašai dziedzību 1991. gada barikāžu dienās, patiesas informācijas sniegšanā Latvijas tautai un pasaulei, īstenojot Latvijas neatkarības idejas*.

Bīrutas Abulas pižīme pie intervijas „Kas tas tāds – Rolfs Ekmanis?” op. cit.

Rietummičiganas Universitātes Studiju programmas mācībspēki un studenti 1982. g. vasarā. 1. rindā no kreisās: Māra Šmane, Edīte Franklina, Baiba Bacha, Anita Rēpiņa, France Kosaka, Vita Tērauda, Ilze Abena, Dr. Lalita Muižniece, Sibilla Savidža (Savage). 2. rindā: Valodu un lingvistikas fakultātes dekāns Dr. Roberts Palmatīrs (Palmatier), Aiva Vintere, Maruta Ieviņa, Dr. Uldis Ģermanis, Pēteris Austrīņš, Aleksandra Geriņa, Alfons Šints, Dr. Jāzeps Lelis, *Continuing Education* palīgdekāns Džefs Smits, Dr. Rolfs Ekmanis, Dr. Valdis Muižnieks. 3. rindā: Dzidra Rodiņa, Andris Kēse, Anita Bodefelde, Ēriks Liepa, Luanna Horsena, Gundars Elksnis, Daina Ūle, Ivars Spalis, Renāte Siliņa, Pauls Raudseps

Foto: Velta Namatēva

Radio Brīvā Eiropa Latviešu redakcijas vadītājs Rolfs Ekmanis (Māris Rauda) ap 1990. gadu

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20. GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums *JG235* (2003), *237*, *238* (2004), *248* (2007), *250*, *251* (2007), *253*, *254*, *255* (2008), *256* (2009), *261*, *262* (2010), *266* (2011), *268*, *269* (2012)), *271*(2012), *273*, *274*(2013), *275*(2014), *276*(2014)

JG235 (2003) izvilkums:

Putni mirst un dzejnieki, savukārt raksta Vizma Belševica, Bet ne cirvja asmens / Nevar izcirst vārdu, kas pirms nāves pasacīts. / Vārdu, ja tas izlējies, neviens vairs nevar sasmelt. Par vārda lielo spēku – īpaši laika posmā no II Pasaules kara līdz Maskavas impērijas sa-

brukšanai 1991. gada augustā un vēl kādus gadus pēc tam – labu liecību dod arī Rietumvalstu starptautiskie radoraidījumi, t.i., raidījumi, kuru mērķauditorija atrodas aiz tās valsts robežām, no kurienes šie raidījumi nāk. Par ēterī izgājušā vārda milzum lielo nozīmi sarakstīts krietns skaits dažāda biezuma foliantu. Par to izteikušās arī daudzas svarīgas personības. Bet par to, ka arī latviskais vārds spēlē ievērojamu lomu starptautiskajos raidījumos turpat 50 gadus, labi ja paretam var atrast kādu rindkopu trimdas „rakstos un sērijās”, visvairāk par *Amerikas Balsi*, maz par *Radio Brīvā Eiropa*. Vēl bālāk atspoguļota *Radio Vatikāns* un *Radio Sweden* darbība, bet var droši pieņemt, ka mūsdienās caurmēra cilvēkam nav absolūti nekāda priekšstata par *Radio Brīvība* (1975-1984) un *Madrides Brīvās Latviešu Balss* (1955-1965; 1969-1972) raidījumiem, par *Brīvo Latviešu Balsi* Frankfurtē (1966-1971). Pēdējo neatrast arī 2002. gada beigās iznākušajā jaunās *Latvijas Enciklopēdijas* ļoti iespaidīgajā 1. sējumā (A – Cēsis). Visu šo „balsu” galvenais uzdevums ir izplatīt Varšavas Līguma valstīs tur nepieejamu informāciju, tādējādi drupinot totalitārisma mūri, cenšoties izraisīt iekšējo eroziju. Piedevām starptautisko raidījumu veidotāji latviešu valodā lielākoties ar lielu pašaielīdzību cenšas stiprināt mūsu tautas nacionālo stāju un gara kultūru, celt tās pašapziņu PSRS tautu cietumā. Latviešu redakciju darbība gan Eiropā, gan arī ASV nenoliedzami ir kļuvusi par svarīgu mūsu pagātnes posmu, par saistošu mūsu nesenās vēstures daļu, lielā mērā arī kultūras vēstures.

JG262 (2010) izvilkums:

BRĪVĪBAS KAMPAŅA

Amerikāņu iepazīstināšanai ar RFE [*Radio Free Europe / Radio Brīvā Eiropa*] mērķi izvērst iespējami plašu raidstaciju tīklu „patiesības vēstīšanai” 1950. gadā nodibina organizāciju *Crusade for Freedom* (*Kampaņa par brīvību*). Tās simbols – Brīvības zvans ar mieru simbolizējošu lauru vainagu augšdaļā un brīvības lāpām piecu cilvēces rasu reprezentējošu attēlu rokās. Uz zvana iegravēti Abrahama Linkolna vārdi: *That this world under God shall have a new birth of freedom* (*Šai Dieva valstībai būs pieredzēt brīvības atdzimšanu*). Desmit tonnu smago zvanu no

angļu kausētavas Gillett & Johnston vispirms nogādā uz Ņujorku, kur tam Manhetenā (Manhattan) ar lielu pompu sarīko parādi. Pēc tam zvans apceļo 21 ASV pilsētu, kuru iemītniekus – tāpat kā ņujorkiešus – mudiņa parakstīt Brīvības ruļļus (*Freedom Scrolls*) un, protams, galvenais, ziedot dolārus Brīvās Eiropas raidstacijai. Nekādas pasakainas bagātības tur nesanāk – 16 miljoni amerikāņu ziedo pa lielākai daļai sīknaudu – kopā \$1 317 000. Pastāvīgo mājvietu zvans atrod Rietumberlīnes amerikāņu sektorā Rātsnama laukumā, kur atklāšanas ceremonijā piedalās vairāk nekā 400 000 berlīniešu, ieskaitot 100 000 no krievu okupācijas sektora. ASV bruņoto spēku virspavēlnieks Eiropā (1947-1949) ģenerālis Kleijs (1897-1978), kam berlīnieši sakarā ar padomju blokādes (1948.25.VI-1949.12.V) pārvarēšanu, nogādājot pilsētā ar lidmašīnām 1,5 milj. tonnu dažādu kravu, piešķir sirsnīgo iesauku *Pater urbis* (Pilsētas tēvs), pēc savas uzrunas iedarbina zvanskaņas. Austrumvācijas Komunistiskās Partijas (turpmāk KP) politbiroja loceklis Hanss Jendreckis (Jendretsky) uz šo notikumu reaģē ar draudiem: *Šī Nāves zvana virve kļūs par karātavu virvi zvana zvanītājiem.*

JG275 (2014) izvilks:

Ar Valdemāru Kreicbergu (1912-1995) iznākusi sava veida „apļa kompozīcija” – 1975. gadā, būdams latviešu raidījumu aizsācējs Minhenē, viņš oficiāli apstiprina darbā Dagmāru Vallenu, bet, atgriežoties ASV (1979), kļūst par viņas līdzstrādnieku, svarīgos gadījumos uzrunājot tautu no Ņujorkas. Ne pārāk bieži par tautiešu dzīvi Dienvidamerikā raidmateriālus sagatavo Jēkabs Mekšs no Brazīlijas, Visvaldis Gusts no Argentīnas, Vilis Vītols no Venecuēlas.

Ar mācītāju devumu svētdienas programmai negājis viegli – nopūšas Dagmāra. Kamēr dažiem mācītājiem bijusi pārāk vāja balss, ko skaņu inženieri neesot spējuši uzlabot, piemēram, vienmēr pusbalsī runājošam arhibīskapam Arnoldam Lūsim (1908-1993), lielākoties savu līdzdarbību dažādu iemeslu dēļ viņi esot vienkārši pārtraukuši (Visvaldis Klīve, Ēriks Jēkabsons, Uldis Cepure, Andris Grots u.c.). Visilgāk noturējies tēvišķīgā tonī runājošais prāvests Roberts Āboliņš, kurš gan vietā, bet visvairāk nevietā mēdzis lie-

tot vārdkopu: *Kā dzejnieks Rainis teicis – un tad citējis rindas no Friča Bārdas vai Jāņa Poruka...*

Toties laba sadarbība bijusi ar latgaliešiem, kuri latgaļu programmai Minhenē paši sarūpējuši virkni uzcītīgu līdzstrādnieku ASV (Tadeušs Puisāns, Zinta Zalāne, Latgalīte, Davis / M.Auleja, Ontons Zvidris / Jōņs Trūps u.c.). Anekdotiska ir latgaļu nelielas grupiņas pašieceltu „pārstāvju” došanās vairākkārt jau pirms raidījumu uzsākšanas (it kā Bonifācija Briškas vadībā) pie RFE/RL programmu centra vadības Ņujorkā, pieprasot visu paredzēto latviešu programmu pārvērst par latgaliešu programmu, jo *literārā valodā raidījumus Latvijā neviens neklausīsies, vairāk par pusi iedzīvotāju tur tagad esot latgalieši, un latgaliešiem vienīgiem tur tagad dzimstot bērni, tāpēc esot jāraida latgaliski...*

Rolfs 1960. gadā Foto no JG arhīva

JG273 (2013) Biografiska piezīme:

Radio Brīvā Eiropa/Radio Brīvība pierakstu autors Dr. Rolfs Ekmanis, paralēli darbam Arizonas Valsts universitātē, ASV, kļūst par RFE/RL jeb RBE/RB ārštata darbinieku (segvārds Māris Rauda) jau latviešu raidījumu pašā sākumā 1975. gada vasarā, visvairāk komentējot iezīmes Latvijas kultūras dzīvē, arī t.s. nacionālo jautājumu Padomju Savienībā. No 1986. gada [neilgi pēc Černobiļas katastrofas un pirms Šatakvas (Chautauqua) konferences Jūrmalā] strādā pilnu laiku RFE/RL centrā Bavārijas metropolē Minhenē, sākumā par vecāko redaktoru un vadītāja palīgu, kopš 1990. gada – par RBE latviešu redakcijas vadītāju. 1993. gada augustā, lai nezaudētu darba stabilitāti, atgriežas zinātniski pētnieciskā un pedagoģiskā darbā Arizonas Valsts universitātē, kur lasa lekcijas līdz pat 2010. gada rudens semestrim.

Sarmas Muižnieces Liepiņas sakārtojums

Leons Briedis

PODNIKA RIPA

šo pasauli pataisījis kāds dievs
kurš apsēdies pie podnieka ripas
pasmēla ūdeni un dūņas
un grieza ripu savās domās tikām
kamēr uzausa gaisma
un viņš iztēlojās Sievieti
Sieviete līdzinājās māla krūzei
kad viņš to pacēla
un pielika pie mutes padzerties
apreiba
māla krūze izkritusi no viņa rokām
sašķīda tūkstoš lauskās
un uz katras no tām iemirdzējās
pa pasaulei

ŠALKOŅA

dievi kādreiz bija koki
viņus nekur neredz
bet viņi joprojām šalc

DZIMTENES VĀRDS

dzimtene vēl nav redzama
bet tās tuvums jau nojaušams
aizvien biežāk virs vilņiem
iznirst kaiju bari
un atvējojas priežu silu
saldi rūgtais smārds
jūrā
neviens zemē
nejūties vairs tik vientuļš
drīz parādīsies krasts
un tavas dzīves pārejošā mūžība
izmetīs enkuru
kam iesakņoties laicīgā līcī
un tu nosauksi savu dzimteni
pirmās
tev pretī nākošās sievietes vārdā
kurai pa priekšu jau skrien
jūsu abu vēl nedzimušais bērns

**DVĒSELES
NEREDZAMĀ PUŠĒ**

ar ko tiek sacerēti dzejoļi?
ar dvēseles neredzamo puši
varbūt tāpēc mēs tos nekad pa īstam
nesaskatām
dzirdam gaismu ko var vienīgi sajūt

SPĒLES PIE ŪDEŅIEM

puika sēž upes krastā
un met pa viļņiem akmentiņus
viens div trīs
drīz tie cits pēc cita
palēkdamiem pagaist
straumes plūdumā
atstājot aiz sevis
tikko jaušamu ņirbu
četri pieci seši
sveši aiz līkuma paveras
lauki kalni un meži
ciemi un pilsētas
septiņi astoņi deviņi desmit
dvesmi
kādu plašu un varenu
jūras dvesmi sajutusi
nodreb puikas sirds
ar kuru rokā viņš
palicis viens
svārstās: mest vai nemest
virs zemes uznākusi laistās
apaļa nulle

KAILUMI

manas sirds slēdzene sadilusi
sarūsējusi
tavas līdzcietīgās nopūtas atslēga
kas pūlējusies to apgriezti
salūzusi
iestrēgusi manā sirdī kā skabarga
izvelkama garum jo gara un smalka
vienmuļi un nebeidzami rasinošā
rudens lietūs pavadienā
ko stūrainiem pirkstiem ievērt
dilstoša mēness acī
un sadiegt kopā divus likteņus
kas atiruši viens no otra
zvārstās vējā kā loga aizvirtņi
salst manam kailajam liktenim salst
tāpēc apsedzos ar
tava likteņa kailumu

TRIPTIHS

I aplenkums

katrs mūris
katrs cīnītājs
katrs vadonis savā vietā
pat katra tirgus sieva
un palaistuve
pat katrs dienderis
un plencis savā vietā
katrs svētais
katrs gaišreģis
katrs varonis savā vietā
pat katrs glēvulis
pat katrs nodevējs savā vietā
katrs sirmgalvis
katra sievieta
katrs zīdains savā vietā
pat katrs mirušais
un katrs nepiedzimušais
savā vietā
vienīgi debesis atstātas vaļā
un pa tām ienāk
naidnieka karapulks

II cīnītājs

mans zirgs nokauts
taču palicis vesels ganāmpulks

mans zobens salūzis
taču palicis vesels dzelžu kalns

mans vairogs izkritis no rokas
taču palicis vesels mežs

mana zirga pieši vairs nešķind
taču palikusi vesela zvannīca

mana kauja pazaudēta
taču palikusi vesela cerība

mana sirds noasiņojusi
taču palikusi vesela tēvzeme

III baltais mutautiņš

tik daudz sviedru
un asaru noslaucīts
tik daudz sirdsēdu
tik daudz sāpju
ciešanu un vaimanu
tik daudz posta un likstu
tik daudz asiņu un pārestības
tik daudz izmisuma
neziņas un bezcerības
tik daudz nāves
tik daudz cerību
gribu pamāt ar to
savai iemīļotajai
vējš to izrauj man no rokām
un paceļ augstu pāri pilsētai
mūžīgās nepadošanās
melno karogu
kurā plīv mana
baltā mutautiņa
karā kautā dvēselīte
miglotā rītiņā

DIEVS VIENACIS

Jurim Kronbergam

šajā saulē man piesities
Dievs Vienacis
Viņš mani redz tikai smejamies
līksmojam
dziedam

gavilējam

pārtikušu veselu un laimīgu

vienīgi tad
kad Viņš sapņaini piever
savu vienīgo aci
Viņš iekliedzas

un atdara vajā abas savas acis

ASARA

eņģelis slido
pa savu asaru
paradīzē ziema

Artis Dobrovolskis

PUSSEŠOS PIE OPERAS

Pēc trīsdesmit ir grūtāk. Atceros, kad man bija divdesmit pieci, varēju kādām divdesmit meičām aizsūtīt prastu jautājumu, piemēram, *čau, kāds ir tavs mīļākais gadalaiks*, un lielākā daļa man kaut ko atbildētu. Vēlāk dažas piekristu randiņam. Tagad rūpīgi izpētu profilu, saceru katrai individuālu vēstuli, cenšos būt oriģināls, asprātīgs, ja iespējams – flirtēt, taču man nav atbildējušas jau divpadsmit pēc kārtas. Ik pa laikam kāda apskatās manu profilu vai pat virtuāli piemiedz ar aci – parasti viņa ir no laukiem, ar bērniem un lieko svaru. Nolemju izdzēsties. Tas nav neatgriezeniski, bet tāpat pēdējo reizi pārlūkoju aktīvās anketas.

Bebrītis. 102 gadus veca, arī svars un augums apzināti norādīti neprecīzi. Bilde tādas kā depresīvas, bet ar noskaņu. Pie apraksta teksts: „I wonder what ants do on rainy days?” Intereses un vaļasprieki nav atzīmēti, iepazīšanas mērķis arī ne. Mākslinieces tips. Tieva, pat kaulaina, neķemmēti pusgari pielēki mati, skatās objektīvā, nesmaida, šķiet, kautrējas, smēķē. Kaut kas starp skaistuli un vienkāršu meiteni.

Labi. Varbūt ir tāda lieta kā zaudētāja veiksmē. Vēl pēdējo reizi jāuzraksta. Nekas nenāk prātā, tāpēc aizsūtu frāzi, kura kādreiz labi strādāja, – *kāds vīns tev garšo, un kādas grāmatas tu lasi*. Kad ekrānā iedegas sarkanais vēstules indikators, es to nevaru neuztvert zīmīgi. Biju jau atmetis cerības, bet nu – varbūt tieši šī būs mana īstā?

Kāpēc man to vajag zināt, viņa atjautā, un mums izveidojas saruna. Jā, esot mācījusies Mākslas akadēmijā, ikdienā elpojot krāsu izgarojumus, tā ir kā lēna pašnāvība. Flirtēšana un jokošana man nevedas. Viņa atbild tikai uz tiem jautājumiem, kuriem vēlas. Patīkot noslēpumi. Man izdodas uzturēt sarunu par filmām, mūziku un to, vai dzīvei ir jēga.

Noдрāztā frāze „varbūt turpinām šo sarunu klātienē” šoreiz neder. Tāpēc, lai tuvinātu randiņu, mēģinu noskaidrot, ko viņa šeit meklē. Pretjautājums, vai tiešām vēlos to zināt. Kad neatlaižos, paineresējas, vai var man uzticēties. Brīdi vilcinājusies, viņa at-

zīstas, ka visa šī dzīvošanas padarīšana esot pieriebusies.

Es sāku dīdīties krēslā, paberzēju pieri un sajutos kā glābējs. Viņa naivi te meklējot kādu, ar ko kopā sevi piebeigt. Japānā tas esot populāri, svešinieki sarakstās internetā, satiekas un kopā pārrijas tabletes, nosmacējas ar gāzi vai nolec no augstumiem. Tā esot vieglāk. Arī pie mums tādi gadījumi bijuši.

Tikai tad es aizdomājos, vai Bebrītis maz ir īsts. Vai tas nav prasts viltus profils vai kāds skarbs sociālais eksperiments. Tomēr man atliek tikai vēlreiz paskatīties uz foto, un gribas turpināt sarunu. Vēl trakāk, ilgāk ieskatoties šajā tirajā, bālajā sejā, man krūtīs kaut kas viegli sakustas.

Pastāstu, kā pirms pāris mēnešiem dūsmās biju triecis kāju un roku pret krēslu, tad sāpēs nokritis uz grīdas un beidzot spējis izraudāties. Kā kliboju, pirksti bija sapampuši un zili. Kā pēc pāris dienām darbā bez šaubīšanās iesniedzu atlūgumu un kopš tā laika esmu juties tikai labāk. Šī epizode viņu uzrunā. Esot pazīstams atvieglojums, ko sniedz sevis kropļošana, viņas apakšdelmus klājojot daudzās grieztas rētiņas.

Meitene atsakās atklāt, kāpēc vēlas šķirties no dzīves. Mani centieni viņu atrunāt izklausās banāli. Saruna sāk izsīkt. Tad es sameloju, ka varbūt varu palīdzēt. Negaidīti viņa piekrīt satikties – otrdien pussešos pie Operas.

Tikšanās dienā mani pārņēma satraukums. Izēju pastaigā, bet tas nelīdz. Ieeju dušā, noskujos, uzvelku labāko, kas ir. Satikšanās vietā esmu par agru, gaidu. Noteiktais laiks paiet, domāju, viņa neatnāks.

Pie puķu dobēm apstājas meitene. Mugarā balta, jēra kažokam līdzīga jaka, pleci nedaudz salīkuši, rokās liela, spilgti oranža auduma soma, kājās īsi šortīni un zeķbikses ar rakstiem. Nedroši pamāju ar roku, pieceļos no soliņa un mēģinu smaidīt. Esmu nolēmis viņu apskaut, tas sanāk neveikli, tomēr vēl labu laiku jūtu vieglu vaiga pieskārienu savam plecam. Viņai ir maza balss.

Ieejam dziļāk parkā, apsēžamies uz soliņa netālu no strūklakas. Pēc mirkļa apmaināmies vietām, jo viņa grib sēdēt saulē. Neiebilstu. Kosmētiku nelieto, bet tās nepietrūkst. Labo ausi rotā iegarens auskars.

Mani vienmēr mulsina vienkāršais jautājums, kā iet, jo, atbildot uz to, sāku izvērtēt visu savu dzīvi un nevaru izlemēt, ko teikt.

Viņa pārliet kājas otrpus solam un apsēžas ačgārni. Neviļus atceros kādu meitenei, kurā pirms daudziem gadiem biju iemīlējis.

Noslēpumainība turpinās, tāpēc esmu atklāts vienpusēji. Vienmēr biju domājis, ka dzīve ir jābūt kaut kam īpašam un man jāpaveic kaut kas nozīmīgs. Tagad mana dzīve ir izvērtusies par nomācošu, haotisku notikumu virkni, un man bail, ka tas nekad nemainīsies. Piešķiebis galvu, mans klausītājs it kā vērtē, vai var man uzticēties.

Īsti nezinu, kā turpināt šo tikšanos, kas ir jau uz robežas starp darba interviju un randiņu. Jautāju: „Neesi izsalkusi?”

Nopērku mums kebabus un dzērienus. Meitene ēd sīkiem kumosiniem. Vaicāju, kāpēc pieklususi, atsaka, ka gribot izbaudīt maltīti. Notecinās ar mērci un taisnojos, ka ar mani tā vienmēr gadās. Pēc brīža atvainojusies viņa aiziet uz tualeti.

Pusapēstais kebabs kalst uz paplātes. Pagājis pārāk daudz laika. Prātu satrauc muļķīga doma, ja nu tas noticis tepat, kebabnīcas tualetē. Varbūt tieši šobrīd, ieslīgstot bezsamanā, baltas putas plūst pār viņas plānajām lūpām, bet es vēl varu glābt meiteni. Lai arī jaunkundze neatstāj sevi nāvei nolēmuša cilvēka iespaidu, steidzīgi dodos uz tualetēm.

Vīriešu tualete ir tukša, bet sieviešu aizņemta. Pieklauvēju pie durvīm, sveša balss atrūc – aizņemts. Sagaidu, līdz kāda pusmūža sieviete iznāk un velta man aizdomīgu skatienu. Bebrītis ir prom.

Iepazīšanās portālā mani gaida vēstule. Pateicas par kebabu un atvainojas, ka aizgājusi neatvadoties. Es neesot bijis godīgs un nevarēšot palīdzēt. Raksta, ka es esmu jauks, bet viņai jau ir draugs un viņa nemeklē neko romantisku. Man esot jāatrod drosme izvēlēties lietas, ko es tiešām dzīvē vēlos.

Profils ir dzēsts. Citu šīs gaisīgās parādības kontaktu man nav. Sekojot viņai, arī es izdaru virtuālo pašnāvību un izdzēšos no šī pievilšā portāla.

Artis Dobrovoļskis ir TV kultūras raidījumu producents, vairāku īsfilmu režisors, apmeklējis Literārās akadēmijas meistardarbnīcas klases. „Pussešos pie operas” pirmpublicēts interneta portālā *Satori* (2016.11.VIII).

Vaira Viķe-Freiberga

TEIKSMAINĀ SAULE UN SAULES MĪTS

Cilvēciskotā, teiksmainā Saule, kas attēlota aptuveni pusotrā tūkstoši no pāri par 4 000 saules dziesmu, nebūt nav viengabalaina, bet gan bagātīgi dažādota atšķirīgos tēlos un priekšstatos. Daudzās dziesmās iespējams saskatīt Saules tēlu kā poētisku personifikāciju, kā dzejas gleznā aprakstītu dabas parādību. Šajā ziņā Saules dziesmas neatšķiras no dziesmām par daudziem citiem priekšstatiem, jo tautas dzejā, pat vairāk nekā mākslas dzejā, personifikācija ir plaši lietots dzejas paņēmiens. Turpretim daudzās citās dziesmās Saule vai Saules meitas vairāk līdzinās mitoloģiskiem tēliem un darbojas kā mītisku norišu galvenās varones, kaut arī būtu drīzāk epizodiskas, nevis izvērstos vēstījumos iesaistītas. Vēl citās dziesmās Saule tiek piesaukta vienā līmenī ar Dievu, Laimu, Māru vai Pērkonu, kas vedina vaicāt – vai Saule senajiem latviešiem ir bijusi tiem pielīdzināma dievība, pielūgta un godināta īpašā kultā, ar attiecīgiem upuriem un rituāliem? Par to pieejamas tikai netiešas liecības, tostarp svētvakara svinēšana kā kulta izdarība, kas latviešiem bija saglabājusies līdz pat neseniem laikiem, Jāņu – vasaras saulgriežu rituālu ciešā saistība ar auglības kultiem, tāpat daudzās dziesmās atspoguļotās Saules funkcijas (piemēram, mātīšķa gādība), kuras pilnībā atbilst tādām, kas parasti ir raksturīgas dievietēm. Beidzot – ir arī dziesmas, kurās samanāma izpratne par Sauli kā personīgi pārdzīvotu, pārdabīgu klātbūtni, tātad par Sauli kā numinozu parādību – vienlaikus pievilcīgu un bijību raisošu spēku.

Mēģinot atšifrēt teiksmainās Saules tēla dažādās iespējamās šķautnes, neizbēgami ir jāsaduras ar veselu virkni fundamentālu metodoloģisku un teorētisku jautājumu par to, kas ir reliģija, kas – mitoloģija, kas – dzeja, kādas liecības meklējamas ārpus dainu materiāliem un kā tās izmantojamas senās latviešu reliģiskās domāšanas dziļākai izpratnei. Lai atbildētu uz šiem jautājumiem, brīžiem rodas nepieciešamība pievērsties atziņām un faktiem, kas šķietami var stāvēt ļoti tālu no latviešu tradīcijām, bet kas tomēr, tīri

konceptuāli, var sniegt noderīgu intelektuālo ietvaru mitoloģijas izpratnei kā tādai. (..)

KAS IR MITOLOĢIJA?

Mitoloģijas jēga un būtība Rietumu civilizācijas domātāju prātus ir nodarbinājusi kopš vissenākajiem laikiem, un mēģinājumi to izprast izpaužušies tikpat daudzveidīgi un plaši, kā tas ir ar pašu mītu saturu. Maz būs pasaulē tādu sabiedrību, kur tās locekļu vidū nebūtu valdījuši kopēji pieņemti nostāsti un izskaidrojumi par to, kādēļ pasaule ir tieši tāda, kādu to redzam (kāpēc mēness spīd naktī vai kāpēc cūku pupai vidū iet melna „vilīte“?). Tieši tāpat katrā sabiedrībā valda un vienmēr ir valdījusi pārliecība par to, kas sabiedrībā pieņemtā uzvedībā būtu iekļaujams un kas ne (tabu pārkāpēji tiks sodīti ar nāvi, bet grēciniekiem būs mūžīgi jādeg elles ugunīs), kas formulēta vai nu mutvārdū, vai rakstveida dogmās un priekšrakstos. Par to visu katrā vidē nav trūcis dažādu stāstu un izskaidrojumu, taču jau sengrieķu autori nebija vienisprātis – kā tos saprast un iztulkot. Visvienkāršākais, protams, būtu visu iztulkot burtiski, lai arī ar to viss nebūt nav atrisināts. Dažs nešaubīgi ticēs katram tradīcijās saglabātam vārdam – kā tiešā ceļā pārnestam no Dieva mutes – un uzskatīs to par īpašu vai svētu. Cits, līdzīgi sengrieķu Eihēmēram, pieņems, ka reiz, senā pagātnē, kādi varoņi būs izcēlušies ar īpašiem darbiem un sasniegumiem, taču laika gaitā tie pārvērsti par leģendāriem pārcilvēkiem – herojiem vai pat iecelti dievu kārtā. Beidzot – pieņemot, ka mītu valoda ir augstākā mērā simboliska, tā neizbēgami uztverama vairākos līmeņos uzreiz, tostarp arī kā metaforiska dzejas valoda, kā alegorija vai simbols. Atkarībā no tā, kā uz to raugās, mitoloģiju varētu uzskatīt gan par agrīnu filozofijas, gan zinātnes priekšteci (kā tas būtu ar kosmogoniju vai astronomiju), par retoriku un literatūru kā mākslas formām nemaz nerunājot. Ņemot vērā, cik nopietni savā laikā un vidē uztverti tādi teksti, ko citi sauktu par mitoloģiskiem, no vienas puses, mitoloģiju pilnīgi pamatoti varētu uzskatīt par svētiem, dievišķu patiesību atklājošiem reliģiskiem tekstiem. Taču, ņemot vērā, ka vai nu skeptiķi, vai citām kultūrām piederošie pret tiem pašiem tekstiem varētu attiekties ar neticību, izbrīnu un pat nicinājumu, daudzi autori izvēlas mitoloģiju uzskatīt par vienu no literatūras veidiem,

bez īpašām svētuma komponentēm. Te gan jāatceras, ka šāda izvēles iespēja nepastāv daudzu tautu kultūrā, kas pēc savas būtības ir autoritāra. Tā tas noteikti ir monoteisks, tā saukto „svēto rakstu” vai „grāmatas” reliģijām (jūdaisms, kristiānisms un islams), kur par svētiem tiek uzskatīti tikai un vienīgi viņu ticībā atzītie kanoniskie teksti, visus pārējos uzņemot vai nu ar iecietīgu vienaldzību, vai ar naidu un apkarošanu.

Attīstoties valodniecībai kā zinātnei, tās atziņas līdz pat mūsdienām ir iespaidojušas mitoloģisko tekstu izpratni, sākot ar vārdu etimoloģiju un beidzot ar loģiskiem vai pseido loģiskiem prāta procesiem un to ietekmi uz tekstu strukturālo uzbūvi. Dziļu iespaidu uz mitoloģijas izpratni atstājušas etnologu un vēlāk antropologu ievāktās liecības par visdažādāko tautu mutvārdu literatūru, ticējumiem un paražām. Franču socioloģijas skolas, kā arī marksisma teorijas uzsvars uz sociālās un ekonomiskās vides iespaidiem ir pastāvējis paralēli psihoanalīzes uzsvaram uz individuāliem jūtu un prāta procesiem vai nu apziņā, vai – biežāk – zemapziņā. Kā to redzēsīm vēlāk, dažādās pieejas ir radušās no izpratnes par to, kādas ir visbūtiskākās atšķirības starp naratīviem prozas vēstījumiem un dzejiskiem dziedājumiem, it sevišķi no izpratnes par tēlainās dzejas valodas būtību, kuras tropu klasifikācija bija sasniegusi augstu līmeni jau Aristoteļa *Poētikas* laikos.

Eiropas dokumentāli apzinātajā vēsturē izpratne par to, ko tagad dēvējam par mitoloģiju, gadsimtiem ilgi bijusi cieši saistīta ar valdošām oficiālām reliģijām un to attiecsmi pret citādi domājošiem. Konkrēti tas bijis saistīts ar nežēlīgām cīņām starp senajām, tā sauktajām pagāniskajām, reliģijām un kristietību – kā to aizvietotāju oficiālās reliģijas statusā. Tā kā Latvija un Lietuva pieder pie pašām pēdējām Eiropā kristianizētām zemēm, šīs kolīzijas seno baltu cilšu teritorijās ir norisušas vēsturiski daudz vēlāk nekā citur. Par spīti tam, vēlākie notikumi Baltijas telpā nav izprotami bez šī ilgākā un plašākā Eiropas konteksta. Tik daudz gan parasti tiek pieņemts kā aksioma, ka baltu folkloras materiāli, kā ilgāk neskarti saglabājušies, jau pēc definīcijas sniedz īpaši vērtīgu materiālu par pirmskristīgās pasaules reliģiskajiem un maģiskajiem priekšstatiem. Te tomēr jāatceras, ka oficiālā kristianizācija ne Baltijas tel-

pā, ne citviet Eiropā nav vienmēr hronoloģiski sakritusi ar seno domāšanas veidu pilnīgu izskaušanu. Pārsteidzoši daudzi senie ticējumi un rituāli ir apbrīnojami sīksti saglabājušies vienkāršās tautas atmiņā visās Eiropas malās, gan bieži, vismaz ārēji, iegūstot kristietībai puslīdz pieņemamas vai šķietami nevainīgas formas. Tā, piemēram, vēl mūsdienā Anglijā katru gadu 1. maijā pulcējas t.s. Morris dejotāji – vīru un puīšu grupas baltos, zvārguļiem apkarinātos kostīmos, kam līdzīgos rosās ragaina bulļa maskā tērpts tēls, kas „uzbrūk” un baida apkārt stāvošās sievietes. Šādas pavasara auglību veicinošas izdarības ar ragainu masku tēliem pastāv arī citur Eiropā, piemēram, Bulgārijā, kur ragainai maskai pa vidu slienas vēl īpaši liels un falliski izteismīgs rags deguna vietā. Kopumā, vērtējot folkloras materiālus, ar sinkrētismu tā dažādās izpausmēs ir jāstopas uz katra soļa. Tajā pašā laikā tas nebūt nenozīmē, vismaz mūsdiņā, ka sinkrētisma jēdziens kā teorētisks formulējums būtu uzskatāms par galveno izskaidrojošo principu tādām mutvārdu tradīcijām, pie kurām pieder latviešu tautas dziesmas.

MITOLOĢIJA RIETUMU VĒSTURES SPOGULĪ

Senās Romas, kā ilgi dominējošās impērijas, attieksme pret reliģiju bija tik toleranta, ka tā varētu kalpot par piemēru ne vienai vien mūsdienai it kā brīvai un tolerantai sabiedrībai. Romieši ne tikvien dievināja paši savu, lielā mērā no sengrieķiem aizgūto, politeistisko panteonu, bet bija gatavi katrā laikā pieņemt arī visdažādākos kultus no tuvākām vai tālākām Austrumu zemēm (kā tas bija ar Mitras kultu starp romiešu leģionāriem). Bez jebkādam pretenzijām uz sava panteona unikalitāti viņi pat drošības pēc uzstādīja templi „nezināmajam dievam” – kā sava veida apdrošināšanos pret kādas nepelnīti aizmirstas dievības varenību, apvainošanas un no tās izrietošām dusmām (pasakās šo motīvu pazīstam no stāsta par aizmirsto feju kā krustmāti Ērkšķrozītes kristībās). Šai tolerancei tomēr parādījās viens klupšanas akmens, kas noveda pie asiņainām konsekvencēm. Lai nostiprinātu savu varu un prestižu sabiedrībā, kas, kā nekā, bija izgājusi cauri republikas stadijai, Romas imperatori vispirms Cēzaru Augustu pēc nāves iecēla dievu kārtā, bet tūlīt pat iedibināja arī jaunu tradīciju – sevi paaugstināt dievu kārtā, vēl

dzīviem esot. Tā, piemēram, imperators Dioklecians, kaut gudri aizgājis pensijā, pirms pēctecis (līdzīgi vairākiem priekštečiem) viņu noslepka, visā nopietnībā, mitinoties tagadējās Horvātijas pilsētā Slitā uzceltajā villā, no savas anturāžas pieprasīja dienīškus upurus gan Jupiteram, gan sev pašam veltītajos tempļos. Šis īpašais lielummānijas simptoms līdzās daudziem citiem tomēr radīja nepārvaramas grūtības arvien pieaugošajai kristiešu sektai, kas pieļāva tikai un vienīgi dievišķo Trīsvienību un pilnīgi noteikti atteicās godināt imperatoru kā elku, kas nostādāms ar Dievu Tēvu, Dēlu un Svēto Garu vienā līmenī. Turklāt kristieši, būdami monoteisti, protams, jau pēc definīcijas bija naidīgi pret itin visām politeisma izpausmēm. Līdz ar to dažādo imperatoru (vai pat vienlaikus valdošo tetrarhu) starpā netolerance pret kristiešiem piedzīvoja mainīgus paisumu un bēgumu laikus: brīžiem aktīvi vajāti tika kristieši, kam nodedzināja baznīcas un atņēma pilsoņu tiesības un īpašumus, bet brīžiem tika pieļauta seno pagānu tempļu izpostīšana no kristiešu puses.

Kristiešu vajāšanas, kas sporādiski aizsākās jau imperatora Nērona laikos, zināmu kulmināciju sasniedza jau minētā Diokleciana valdīšanas laikā, īpaši asi no 303. līdz 311. gadam. Par spīti tam, Konstantīns I savas mātes Helēnas iespaidā pieņēma kristietību un jau 313. gadā izdeva likumu, kas kristiešiem atdeva atpakaļ visas pilsoņu un īpašuma tiesības un tās nostiprināja ar slaveno Milānas ediktu. Kad 379. gadā varu pārņēma imperators Teodosijs I – kā pēdējais apvienotās Austrumu un Rietumu Romas impērijas valdnieks, visa sistēma tika apgriezta ar kājām gaisā, proti, kristietība tika deklarēta kā impērijas oficiālā reliģija un visi pārējie kultu nostādīti elkdievības statusā. Nu tie bija pagāni un pagānu dievu priesteri, kas tika nežēlīgi vajāti, viņu rituāli aizliegti un viņu templi apgānīti un sagrauti. Starp 389. un 391. gadu Romā tika izdzēsta Vestai veltītā mūžīgā uguns, vestāles padzītas, bet pagānu asins upuri dieviem un nākotnes zīlēšana tempļos ar likuma varu stingri sodīta. Grieķijā iznīcināja brīnišķīgo Apolona („mūzu vedēja”) templi Delfos, viņam veltītās Olimpiskās spēles pēc 393. gada tika aizliegtas, bet jau 389. gadā fanātiski kristiešu mūki nodedzināja pasaulslaveno Aleksandrijas bibliotēku ar vi-

sām tās neaizstājamām antikās pasaules vērtībām, savukārt ar bibliotēku saistīto Serapeumu un muzeju (gr. *museion* – mūzām velīto) Romas prefekts ļāva izpostīt kā potenciālu sazvērnieku cietoksni. Līdz ar to pamatoti var teikt, ka imperatora Teodosija I laikā visi pagānu dievi tika burtiski nogāzti no pjedestāliem, viņu altāri nojaukti un jaunas kristiešu baznīcas tika būvētas uz nopostīto seno tempļu drupām. Tas gan bija tikai viens etaps turpmākajā cīņā, kas turpinājās gan strīdos starp Bizantiju un Romu kā reliģiskās un laicīgās varas centriem, gan krusta karos Svētajā zemē ar jaunizveidoto islama kustību, gan nemitīgās iekšējās cīņās pašiem pret saviem disidentiem. Romā par pāvesta krēsla sniegtajām privilēģijām ilgus gadsimtus savstarpēji asi karoja dažādas itāļu dzimtas, kamēr Austrumu kristietības dažādo pilsētu metropolīti cits citu nolādēja ar anatēmām un savstarpēji pasludināja par ķeceriem un atkritējiem no īstenās kristietības. Kad Jeruzaleme bija neglābjami kritusi musulmaņu rokās, pāvests Inokentijs III 1199. gadā nolēma pasludināt Svēto karu pret pēdējiem austrumeiropiešu pagāniem (tai skaitā latviešu ciltīm un to apdzīvotajām teritorijām), taču aptuveni ap to pašu laiku iesaistījās arī reti cietsirdīgajā un asiņainajā Romas baznīcas un Francijas karaļa kopējā krusta karā pret Dienvidfrancijas katāriem jeb t. s. albigiešu (lat. *albigenses*) herētiķiem (kas jau sen bija kristieši). Kaut viduslaiki nereti tiek attēloti kā kristīgās ticības ziedu un augstākā triumfa laiki, īstenībā tie bija nemitīgu cīņu gadsimti – gan pāvestiem savā starpā (vienu laiku taču pastāvēja veseli trīs konkurējoši pāvesti), gan pret laicīgo varu (lai atceramies Frederiku Barbarosu vai Anglijas Henriju VIII).

Lielākā ironija visā šajā situācijā bija tā, ka ļaužu atmiņās sengrieķu un romiešu dieviem un dievietēm tomēr izdevās izdzīvot arī pēc kristīgās ticības uzvaras, par spīti tam, ka viņu tempļi bija sagrauti, kultī aizliegti un priesteri un priesterienes nokauti. Kā to atgādinājis Džozefs Kempbels¹ savā ievadā atkārtotam, slavenam izdevumam par Grieķijas un Romas mītiem², caur Ovidija *Meta-*

morfozēm, Vergīlija *Eneīdu*, Homēra eposiem un t.s. homēriskām himnām tie turpināja zināma veida dzīvi gadsimtiem cauri – literātu un mākslinieku fantāzijā un skolotu ļaužu izglītībā. Šis kopējais iespaids bija tik liels, ka bez šā bagātīgā mantojuma Eiropas kultūras vēsture nemaz nebūtu iedomājama. Tas arī izskaidro, kā kareivīgā ateisma pārņemtajā Padomju Savienībā 1959. gadā tulkojumā latviešu valodā bez īpašām grūtībām varēja izdot Nikolaja Kūna klasisko darbu par sengrieķu mītiem. Šajā pētījumā nebūs iespējams izsekot visām seno mītu peripetijām dažādās Eiropas malās, tādēļ pieņemsim tikai dažus raksturīgus momentus.

Teju pus gadu tūkstoti pirms amerikānis Tomass Bulfinčs savā klasiskajā darbā par „teiksmu laikmetu” *The Age of Fable* (1855) Vergīliju un Ovidiju bija pārstāstījis viegli lasāmā angļu valodā, Renesanses māksliniekos jau bija atdzimusi interese par klasisko mitoloģiju, ko lielā mērā bija rosinājis 1471. gadā iznākušais Marsilio Fičino *Corpus Hermeticum*. Tā tulkojumu latīņu valodā bija pasūtījis Kozimo de Mediči, kurš no kāda maķedoniešu mūka esot saņēmis gnostiķu manuskriptu, par kura autoru ticis uzdots kāds leģendārs Trīsreizlielais Hermejs jeb *Hermes Trismegistus*.

Gan Fičino, gan lielu daļu viņa kristīgo Renesanses perioda laikabiedru manāmi iedvesmoja hermētisko rakstu krājuma harmoniskā saskaņa ar tolaik jau atdzimstošo interesi par platonisko un neoplatonisko filozofiju. Pretēji tiklab oficiālajai baznīcas doktrīnai, kā arī tiem pesimistiskajiem gnosticisma un maniheisma atzariem, kas radīto vielisko pasauli uzskatīja par nemākulīga (vai pat ļauna) Demiurga neveiksmīgu kļūdu, hermētiskā skatījumā Dieva dēls kā vieliskā pasaulē iemiesojies Dieva Vārds varēja tikt uzskatīts arī par visas vieliskās pasaules apgarotāju un pestītāju. Šāda filozofiskā eshatoloģija un soterioloģija sniedza optimistisku pretsvaru Vecās Derības un agro Baznīcas tēvu uzsvaram uz pasauli kā Pirmatnējā grēka korumpētā, nāves valgus kritušā cilvēku dzimuma izstumtības un trimdas vietu.

Itāļu Renesanse atjaunoja viduslaikos lielā mērā pārrautās kultūras saites ar antīko pasauli kā pagānisku, un līdz ar to pilnībā noraidāmu, un bez ierobežojumiem atļāvās

¹ Joseph Campbell. Introduction to Thomas Bulfinch. *Myths of Greece and Rome*. New York: Viking Penguin, 1981:6-9.

² Thomas Bulfinch. *Myths of Greece and Rome*. Compiled by Bryan Holme, with an introduction by Joseph Campbell. London & New York: Viking Penguin, 1979.

apbrīnot sengrieķu tēlniecības, filozofijas un literatūras izcilos sasniegumus.³ Vēl vairāk – Eiropas t. s. kultūras tautas antikās pasaules mantojumu tagad uzstādīja kā augstāko etalonu paši savas mākslas, literatūras vai arhitektūras attīstībai. Lielā vienprātībā nu varēja apbrīnot sengrieķu nepārspējamo labo gaumi, harmonijas un proporciju izjūtu un racionālā prāta izsmalcinātību, tikai viens palika kā neizskaidrojams paradokss: kā šī augsti attīstītās kultūras tauta varēja cieņīt un dievināt tādu panteonu, kura locekļi neko citu nedarīja, kā ķīvējās savā starpā un veica mežonīgus varas darbus cits pret citu vai pret nabaga cilvēkiem? Kā par Olimpa valdnieku varēja godināt Zevu, kas mītos visvairāk izcēlās kā brutāls un cietsirdīgs nevainīgu nimfu un jaunavu sērījveida izvaro-tājs, nerunājot par patricīdu un incestu ar paša māsām un meitām? Neatlika nekas cits, kā pieņemt, ka vainojams te bija viņu liktenis – dzīvot laikmetā, kad Kristus vēl nebija nācis pasaulē.

Tajā pašā laikā, protams, kristīgās baznīcas iespaids palika pietiekami spēcīgs, lai līdz pat 19. gs. beigām Bībeles stāstus pat zinātnieku aprindās daudzi joprojām uzskatītu par burtisku un dievišķu patiesību, ieskaitot Vecajā Derībā šausminošās detaļās aprakstītos genocidālos masu slaktiņus (iekaroto kanaāniešu totālo iznīcināšanu), zemiski nodevīgās slepkavības (Judīte un Ho-loferns), dzīvnieku un cilvēku upurēšanu (Ābrams un Īzāks), maģijas piekopšanu (Ārona burvju zizlis un viņa kā burvja sacensība ar Bāla priesteriem) un incestu (Noa un Lots ar savām meitām). Kristīgās baznīcas nostāja šajā ziņā joprojām ir pilnīgi skaidra: kristiešu pieņemtajos Svētajos Rakstos teiktais burtiski ir Dieva vārds, kas pārstāv dievišķo patiesību. Ticīgajiem ir pienākums tam ticēt, kamēr jebkas cits pieskaitāms mītiem, leģendām un pasakām, ko ticīgie nekādā ziņā nedrīkst ņemt nopietni un kas pat uzskatāmi par ļauniem un sātaniem. Tomēr jau Romas impērijas laikā kristīgā baznīca ļoti tālredzīgi piekopa tādu kā pagānisma asimilēšanas politiku – to, ko no agrākiem kultiem un tradīcijām nebija iespējams iznīcināt, pārveidoja un iekļāva kā savu⁴. Šādi radās tādi

³ Par Renesanses pirmsākumiem skat. ļoti interesanto Stephen Greenblatt. *The Swerve: How the Renaissance began*. London: Vintage Books.2012.

⁴ Mircéa Éliade. *Aspects du mythe*. Paris: Gallimard, 1963:211.

izgudroti svētie kā pūķa kāvējs Svētais Juris, sengrieķu varoņa Hipolīta vietā stājies Svētais Hipolīts un neskaitāmas leģendas par Dievmāti un tās brīnumdarītājam statujām, kuras atļāva tautai pulcēties un veikt rituālus, kas kādreiz bija senām auglības dievī-tēm veltīti⁵. Pēc Vatikāna II koncila un katoļu baznīcas aizsāktajām reformām arī katoļu svēto panteons ir piedzīvojis nopietnas tīrīšanas. Daudzi gadsimtiem pielūgtie un dievinātie svētie no baznīcas kalendāra nu tika izslēgti, jo par visu šo tautas iemīlēto tēlu kādreizējo eksistenci nebija atrodamas ne mazākās vēstures liecības.

Ja gadsimtiem ilgi izglītoto eiropiešu zināšanas par mitoloģiju aprobežojās galvenokārt ar klasiskās literatūras (sengrieķu un romiešu) rakstiem, tad 18. un 19. gs. nāca ar virkni satricinošu jaunatklājumu. Vispirms jau plašāk pieejami kļuva Senindijas svēto rakstu tulkojumi dažādās Eiropas valodās, kas radīja milzīgu sensāciju⁶. Napoleona kampaņas Ēģiptē un Rozetas akmens atšifrēšana atvēra durvis uz Senās Ēģiptes apbrīnojami seno vēsturi un mitoloģiju. Turklāt jau 19. gs. vidū bija panākta t.s. lineārā A ķīļu rakstu atšifrēšana, kas radīja sensāciju ar to, ka 1872. gadā asiriologs Džordžs Smits atšifrēja ķīļu raksta plāksni, kurā tikpat kā vārds vārdā bija aprakstīts Vecās Derības stāsts par Grēku plūdiem, – tikai pierakstīts jau daudzus gadsimtus agrāk⁷.

Augsni lielākai intelektuālai atvērtībai bija sagatavojusi arī pieaugošā eiropiešu interese pašiem par savu tautu mutvārdu tradīcijām, kas līdz tam bija nicinātas kā „vecu bābu pasaciņas” vai zemnieku primitīvas dziesmiņas. Francijā jau 17. gs Šarls Perō bija ieguvis nemirstību ar savām *Manas mātes zoss pasakām* (*Contes de ma mère l'Oye*), ko bērni turpina lasīt arī mūsdienās. Viņam sekoja brāļi Jākobs un Vilhelms Grimmi ar vācu tautas pasakām (*Märchen*), kuras savā universālajā popularitātē joprojām spēj sacensties ar arābu *Tūkstsots un vienas nakts pasakām*.

⁵ Geoffrey Ashe. *The Virgin*. Frogmore, England: Paladin, 1976.

⁶ Detalizētu izklāstu par šo tematu skat. Stefan Arvidsson. *Aryan Idols: Indo-European Mythology as Ideology and Science*. Chicago & London: University of Chicago Press, 2006.

⁷ Jean Bottero. *Au commencement étaient les dieux*. Paris: Hachette, 2004.

Romantisma iespaidā šo klāstu drīz vien papildināja arī dažādos laikmetos pierakstītas rakstu liecības par seno īru, ģermāņu un skandināvu teikām un sāgām, un palēnām visas Eiropas izglītoto ļaužu aprindās sāka izplatīties pārliecība par dziļām garīgām vērtībām, kas ir atrodamas jebkuras tautas mutvārdu tradīcijās. Tomēr nedrīkstam aizmirst, cik ļoti ambivalenta bija šī kustība Eiropas „inteliģences” vidū un cik ļoti to iespaidoja šķīru piederības apziņa un aizspriedumi. Tā, piemēram, vislielākā sajūsmā 19. gs. vāciski runājošās zemēs bija tieši par varoņeposu, kas tika glorificēts kā bruņniecisko vērtību paudējs un tikai t.s. kultūras tautām ar rakstītu vēsturi un valstiskumu piederošs, kamēr liriskās „raupjās zemnieku dziesmiņas” daudzu acīs vēl joprojām nebija nopietnas intereses vērtas. Varoņeposa kā naratīvās poēzijas vēsture tik tiešām lielā mērā ir saistīta ar valdnieku galmiem, taču ne ekskluzīvi. Tā, piemēram, dienvidslāvu eposu tradīciju saglabāja guslāri, kas vienlīdz labi varēja dziedāt, 20. gs. sēžot vietējā kafejnīcā, kā senāk to bija darijuši pie kāda beja kājām.

Izpausmes žanram, pats par sevi saprotams, vienmēr būs sava specifika, un atšķirības starp žanriem var izprast dažādi. Tā, piemēram, Mirča Eliade⁸ uzskata, ka varoņeposs nekādi nav pieskaitāms pie „tautas tradīcijām”, jo tas pauž bruņnieciskas vērtības un radies aristokrātiskā vidē, kas radikāli atšķiras no vienkāršās tautas vides. Johans Gotfrīds Herders, kā zināms, pirmais sāka lietot īpašo terminu „tautasdziesma” (*Volkslied*) kā apzīmējumu tām dziesmām, ko tautā dziedāja un pazina, bet kam nebija ne autoru, ne avotu rakstītos tekstos. Sekojot Herdera paraugam, sers Valters Skots un Frānsiss Džeimss Čailds sāka vākt skotu un angļu balādes, un jau kopš 19. gs. sākuma mutvārdu tradīciju kolekcionešana zināmās inteliģentu aprindās kļuva par tādu pašu modi kā antīko vāžu, skulptūru vai aizvēsturisko fosiliju krājumi smalko ļaužu „kuriozitāšu kabinetos”. Vispārējā interese par senatnes vērtībām neizbēgami pievērsās arī salīdzinošai mitoloģijai, kur atklājās pārsteidzošas paralēles starp klasiskajām grieķu-romiešu dievībām un seno indiešu sanskrita valodā sarakstītajos svētajos rakstos sastopamiem diev-

bu tēliem, arī seno ģermāņu, ķeltu, skandināvu, baltu un slāvu mitoloģiju.

Šeit ievietotā raksta publikācija ir saskaņota ar izdevniecību „Pētergailis” un autori, prof. Dr. Vairu Vīķi-Freibergu (Latvijas valsts prezidenti 1999-2007), kuras intelektuālā pienesuma kontā ir vairāk nekā ducis grāmatu, vairāk nekā divi duči nodaļu kolēģu rediģētos sējumos, vairāk nekā 200 rakstu, eseju, recenziju un pētījumu atskaišu periodikā. Starptautiskās atzinības līmenī saņemti vairāk nekā 20 Goda doktores grādi un liels skaits apbalvojumu. 14 gadus (1979-1993, nr. 123-191) Vaira Vīķe-Freiberga bija aktīva *JG* redakcijas locekle. Mūsu rakstu krājumā publicēti zinātnieces 18 raksti. Ar pērngad publicēto *Mitoloģiskās Saules* sējumu tiek noslēgts garu gadu mūsu Dainām veltīts piecsējumu darbs *Trejādas saules*.

⁸ Mircea Eliade. *Aspects du mythe...* 242.

Viljams Šekspīrs

RIČARDS III

(fragmenti)

No 1. cēliena 1. ainas (sākums)

Ienāk Ričards, Glosteras hercogs, viens.

RIČARDS

Nupat – lūk! – mūsu raižu ziemu
Par krāšņu vasariņu dara Jorkas saule;
Un tūces, kas pār mūsu namu mājās,
Jau jūras dzelmē apglabātas dus.
Lūk, apskrambātās bruņas
pieminekļus rotā,
Un kaujas trauksmes vietā –
jautras dzīres,
Un smagu pārgājienu vietā –
vieglas dejas.
Nav karam pierē drūmu rievu vairs;
Tas nekāpj zirgā, dzelkšņiem nobruņotā,
Lai bailēs stingtu ienaidnieku sirdis,
Toties uz kundzes guļamistabu
Tas lavās, jautras lautas pavadīts.
Bet es vis neesmu radīts draiskulībām,
Nedz tāds, kas spogulītī tiksmīnātos;
Es raupji taisīts, nederīgs lai mīlu
Jo cēli kairai nimfai izrādītu;
Es, kuram skaistas samērības trūkst,
Kas piekrāpts dabas dailes dalīšanā,
Tāds kroplīgs, nepabeigts,

pirms laika nācis
Šai dzīvā pasaulē, vien knapi izveidots,
Es izdzimtenis atbaidošs tik ļoti,
Ka suņi rej, kad esmu tuvumā, –
Tāpēc man šajās kuhlās miera dienās
Nav prieka laiku laiski īsināt;
Es varu tikai savā ēnā blenzt
Un vaimanāt par savu nepilnību:
Un tāpēc, ja nav lemts, ja nevaru
Es mīlas priekos laiku pavadīt,
Es apņemos – drīz mana ļaundarība
Un naidis te izbeigs izlaidīgās dienas.
Jau esmu augsni sagatavojis
Ar žūpu murgiem, tenkām,
sapņu tulkiem,
Lai karalis un Klarens, mani brāļi,
Viens otru sāktu nežēlīgi nīst:
Ja Edvards, karalis, ir tikpat taisns,
Cik viltīgs, nodevīgs un neīsts esmu es,
Tad šodien pat aiz restēm Klarens tiks,
Jo pareģots, ka karali reiz nāvēs
Tāds, kuram Dž vārda priekšā stāvēs...
Nu, klusu, domas – lūk –
Džordžs Klarens nāk.

*Ienāk Klarens, apsargāts, un
Brekenberijs ar sargiem.*

Labdien, mans brāli!...

1. cēliena 2. ainas beigās (pēc tam, kad
Ričards, apvārdodams lēdiju Annu pie tās
vīratēva Henrija VI zārka, pārvērtis viņu no
ienaidnieces par saderēto)

Anna ar abiem pavadoņiem aiziet.

ATDZEJOTĀJA PAVADVĀRDI

Viljama Šekspīra drāmas „Ričards III” jaunais tulkojums tapa pēc Dailes teātra pasūtījuma un uz skatuves nonāca 2014. gada 16. maijā Viestura Meikšāna režijā. Man izrāde šķita interesanta, lugas interpretācija it neparasta un domāt rosinoša, tak kritika un publika lēma, ka režisors pārinterpretējies, un izrādes mūžs nebija ilgs. Taču tulkojums ir palicis un kopš tā laika, par eventuālu publicēšanu domājot, cītīgi noslīpēts un komentēts. Šo rindu autora iecere ir turpināt darbu ar Šekspīru, sniegt jaunus tulkojumus, īpaši pievērsoties latviski līdz šim netulkotajām lugām (tādu ir vienpadsmit), taču šimbrīžam – leģendārā Ričarda III portrets astoņos lugas fragmentos. Īstens reālpolitikas lielmeistars viņš ir bijis! Darbs ar tulkojuma pirmvariantu noslēdzās laikā, kad Ukrainas tauta tika vaļā no sava korumpētā un prokrieviskā prezidenta Janukoviča, bet Krievija, kā zināms, negrasījās ar to samierināties... Tulkojot man nezin kāpēc Ričards brīžiem rādījās prezidenta Putina ģimī, un Šekspīrs likās dzīvāks par dzīvu un joprojām vajadzīgs mūsai lasītājiem. Cik manas ambīcijas tulkot Šekspīru pamatotas – spriežams lasītājiem. Salīdzinājumam pievienoju arī fragmentu no vecā tulkojuma, ko 19.-20. gadsimtu mijā veicis Fricis Adamovičs. (Jānis Elsbergs)

RIČARDS
Jūs ņemiet liķi.

VIENS NO VĪRIEM
Uz Čērtsiju, milord?

RIČARDS
Nē, pie karmelītiem; tur tad
mani gaidiet.

Aiznes liķi, Ričards paliek viens.

Vai sieviete, kas šādā noskaņojumā,
Jelkad ir aplidota un vēl gūta?
Man viņa būs, bet neturēšu ilgi.
Nudien, es nogalēju viņas vīru
Un vīratēvu; viņa naidā kūsā,
No lūpām lāsti, acīm asras plūst,
Par manis ienišanu liecinot,
Pret mani Dievs un viņas sirdsapziņa,
Neviena drauga nav man atbalstam,
Vien paša velnišķīgums,
baisais skats...

Un taču iegūšu, par spīti visam!
Hā!

Vai aizmirsusi šī jau brašo vīru,
Ko, niknā omā būdams, nodūru
Pirms trijiem mēnešiem
pie Tuksberijas?

Bij varen glīts un mīlīgs džentlmenis,
Visnotaļ dabas dailes apveltīts,
Jauns, drosmīgs, gudrs un,
protams, karalisks,

Nav otra tāda visā pasaulē.
Un tomēr viņa pievērsīsies man,
Kas pļāva princi pašā plaukumā
Un viņu drūmai atraitnībai lēma?
Man, kas ne puses Edvarda
nav vērts?

Man, tādām klibiķim un neglītenim?
Pret grasi dižciltību ķilā lieku,
Nudien par sevi biju maldījies!
Jo viņai šķiet (kaut pašam
man nemaz),

Ka esmu gana glīts un pieņemams.
Būs jāiegādā spogulis un jālīgst
Kāds ducis skroderu, lai izdomā,
Kā manu augumu tie ietērt var.
Jo, ja mans skats ir gluži patīkams,
Es patērēšos, lai to uzturētu.

Bet pagaidām – tas tur
uz bedri jāved

Un vaimanājot jāatgriežas pie mīļās.

Nav spoguļa... bet, saule,
raidi starus,
Lai savā ēnā nolūkoties varu!

Aiziet.

No 1. cēliena 3. ainas (Ričards viens,
gaidīdams slepkavas, kurus sūtīs nogalināt
Klarensu)

RIČARDS
Es noziedzos, bet pirmais sāku ķildu
Un savus slepus nodarījumus
Es apsūdzēdams noveļu uz citiem.
Tā Klarens tagad tumšā cellē likts,
Un truliķiem es stāstu, cik man žēl,
Lai viņi – Dārbijš, Heistingss,
Bekingems,
Tad saprot, ka tas karalienes pirksts,
Ka karalis pret Klarensu ir kūdīts,
Un viņi tic, un paši kūdī mani,
Lai atriebjos es viņas sabiedrotiem –
Gan Riversam, gan Dorsetam,
gan Grejam.

Bet tad es nopūšos un saku: Dievs
Liek allaž ļaunu atdarīt ar labu,
Un tā es savus darbus piesedzu
Ar skrandām, izplēstām no
svētiem rakstiem,
Un šķietos pats tad svēts, kaut
mana loma –
Velns... Klusu! Dzi, jau
bendeskalpi nāk...

lenāk divi slepkavas.

Nu, sveiki, mani brašie varoņi!
Vai esat gatavi to darbu veikt?

No 4. cēliena 2. ainas

RIČARDS [*tikai Keitsbijam*]
Tev tagad visur baumas jāizlaiž,
Ka mana sieva Anna ļoti slima.
Es gādāšu, lai ļaudis nerādās.
Un sameklē man kādu trūcīgu,
Bet labdzimušu kungu, lai tam varu
Es izprecināt meitu Klarensu.
Tas zēns ir dumjš, par to
es nebaidos.
Tu aizsapņojies, vai? Es atkārtoju:
Par Annu runas laid, ka tā
uz nāvi slima.

Tas ļoti svarīgi, man jāizravē
It visi dzinumi, kas kaitēt spētu man.
Man jāapprec ir mana brāļa¹ meita,
Jo citādi būs trausls valstij pamats.
Tās brāļus nokaut, pašu apprecēt –
Nav labākais no ceļiem, tomēr esmu
Tik dziļi asinis, ka grēku baro grēks,
Un žēlu asaru man nemēdz būt.

No 4. cēliena 4. ainas (sarunā ar Elizabeti)

RIČARDS

Bet, kas ir darīts, nav vairs labojams.
Bez apdomas mēdz cilvēks rīkoties,
Ko vēlāk nākas gauži nožēlot.
Ja atņēmu es kroni jūsu dēliem,
Tad atlīdzinot došu meitai to.
Ja esmu kādu pēcnācēju kāvis,
Tad jūsu dzimtas vairošanas labad
Ar jūsu meitu radīšu es jaunus.
Nav vecāmāte mazāk mīlama
Kā pati māmiņa vismīlākā;
Kaut pakāpīti tālāk, tie būs bērni
No jūsu asins, jūsu būtības.
Un arī raizes taču būs tās pašas,
Vien bez tās sāpju nakts,
kas radīšanā.
Bij pašas bērni – nasta jaunībai,
Būs mani – mierinājums vecumā.
Kaut jūsu dēls vairs nebūs karalis,
Bet jūsu meita karaliene – būs.
Es nespēju it visu vērst par labu,
Bet tāpēc lūdzu pieņemt to, ko varu.
Un Dorsets, jūsu dēls,
kas bailēs bēdzis
Un svešās zemēs
grūtas dienas vada,
Tad ātri varēs mājās atgriezties
Un godā būt, un paaugstināts tapt,
Jo jūsu daiļo meitu karalis
Par sievu sauks, bet Dorsetu –
par brāli.
Jūs atkal galmā būsiet mātes godā,
Un visas raižu laiku nedienas
Tad aizstās dubultbagāts
piepildījums.
Mums taču daudzas skaistas
dienas priekšā!
Tās asaras, ko esat raudājusi,
Par austrumnieku pērlēm

pārvērtīsies,
To mīļums tikai augtin augs un augs,
Līdz desmitkārsosies šie laimes augļi.
Bet tagad ejiet, māt,
pie savas meitas.
Ja bikla tā, tad drosmi iedvesiet
Ar savu pieredzi un sagatavojiet,
Ka bildinājums jāuzklausā būs.
Vēl viņas maigā sirdī lieciet alkas
Pēc zelta kroņa, iepazīstiniet
Ar klusiem priekiem, ko gūst laulībā.
Un, kad es būšu kaujā pārmācījis
To sīko dumpinieku Bekingemu,
Tad atgriezīšos, slavas vītņēm vīts,
Lai tavai meitai būtu uzvarētājs,
Bet mana uzvara tad viņas kļūs,
Un tikai viņa man būs
augstais Cēzars.

No 4. cēliena 4. ainas (turpinot pierunāt Elizabeti)

RIČARDS

Kā noželošu bijušo, tā veiksies
Man kaujās bīstamās
pret ienaidnieku.
Bet lai pats sevi smagi apgrūtinu,
Lai debesis man laimes stundas liedz,
Lai dienā gaismas trūkst
un naktī miera,
Lai visas labās zvaigznes ir pret mani,
Ja nav man sirdī karstas mīlestības
Un šķīstas ziedošanās, svētu domu
Par tavu skaisto, debešķīgo meitu!
Vien viņā mana laime ir un tava.
Bez viņas man un tev un viņai pašai,
Un zemei šai, un ļaudīm kristīgiem
Nāks nāve, bēdas, posts
un pagrimums.
To visu novērst tikai šādi var.
To visu novērsīsim tikai šādi.
Un tāpēc, mīļo māt, –
man tā jūs jāsauc –
Jel esiet manas mīlas vēstniece!
Par to, kas būšu, ne, kas biju,
stāstiet,
Par gūstamo, ne sen jau atstāto.
Valsts vajadzības pirmā vietā lieciet
Un nežēlojieties, kad laikmets sauc.

¹ Proti, karaļa Edvarda un Elizabetes meita.

No 5. cēliena 3. ainas (Ričardam iztrūkstoties no sapņa, kurā pie viņa nākuši viņa nogalināto rēģi)

RIČARDS

Man citu zirgu! Brūces pārsieniet!
Jēzu, apžēlojies!... Tikai sapnis.
Tu, glēvā sirdsapziņa, moki mani?
Deg zilās liesmas. Pusnakts gluži nav.
Dreb āda, aukstas sviedru lāses rit.
Vai sevis baidos? Citu nav te klāt.
Es sevi mīlu, Ričardu, es esmu es.
Vai te ir slepkava? Nē. Jā, es esmu.
Tad bēdz. No sevis?

Kāpēc būtu jābēg?

Lai neatriebtos. Vai tiešām
sev par sevi?

Diemžēl es mīlu sevi. Bet kāpēc?
Par to, ko es sev esmu nodarījis?
Nē, nē. Es drīzāk ieņistu pats sevi
Par saviem nīstamajiem
briesmu darbiem.

Es esmu ļaundaris. Nē, meloju.
Es neesmu.

Tu, muļķi, jārunā par sevi labu.

Tu, muļķi, neglaimo.

Man sirdsapziņai tūkstoš mēļu ir,
Un katrai mēlei stāstāms
citāds stāsts,

Un katrā stāstā esmu ļaundaris.

Es esmu visus solījumus laužis
Un slepkavojis tīši un vēl tīšāk,
It visi grēki, visās pakāpēs,
No tiesas zāles sauc:

„Tu vainīgs, vainīgs!”

Māc izmisums. Neviens vairs
mani nemīl.

Ja miršu, mani nežēlos neviens.

Kāpēc lai žēlotu, ja sevī pats

Es neatrodu žēlumu pret sevi?

Man likās, manis kauto dvēseles

Uz manu telti nāca draudēdamas,

Ka atribe rīt nāks pār manu galvu.

No 5. cēliena 3. ainas (Ričarda uzruna karavīriem pirms izšķirošās kaujas ar Ričmonda pulkiem)

RIČARDS (*virsniekiem*)

Nu, kungi, ejiet, vietas ieņemiet!

Nav dvēselei no sapņiem jābīstas,
Bet sirdsapziņa glēvuļus lai moka,
Tā domāta, lai stipros bijātu.

Man likums jāraksta ar zobenu!

Uz priekšu, drosmīgie! Lai savu
algu pelnām:

Ja debesīs tās nebūs, tad –
pie velna.

(*visiem karavīriem*)

Ko vēl lai piebilstu pie nupat teiktā?

Jūs atceraties, ar ko darīšana:

Ar neliešiem un blandoņām,
un bēgļiem,

Bretaņas padibenēm,
prastiem pākšiem,

Ko viņu zeme nelabumā izvemj,

Lai dēkas meklē, paši postā lien.

Ja jums ir miers, nes viņi nemieru.

Ja jums ir zeme, skaistas sievas arī,

Tad viņi zemi sagrābj, sievas varo.

Un kas ir tas, kurš viņus
ved šai karā?

Sīks vārgulis, kas ilgi Bretaņā

Par mūsu naudu dzīvojis un mūžā

Ir tikvien salā rūdijies, kā ziemā

Mazdrusciņ sniegu manījis

pie kurbēm.

Tad trieksim viņus atpakaļ pār jūru!

No franču plukatām lai smakas nav,

No badīgajiem ubagiem, kas dzīvē

Par to vien sapņo, kā šai dēkā iet,

Lai nebūtu no bada jāpakaras.

Ja kāds mūs uzvar, tad lai īsti vīri,

Bet ne šie izdzimtenī bretaņieši,

Ko mūsu tēvi ir jau situši,

Par kauna mantiniekiem

viņus darot.

Lai tādi mūsu zemi ņem? Lai gulj

Ar mūsu sievietēm, meitas izvaro?

(*Pa gabalu atskan bungas*)

Klau, klau! Jau viņu bungas rīb!

Nu droši kaujā, angļu zemes vīri!

Jūs, strēlnieki, jau bultas izvelciet!

Jūs – zirgus trenciet, asinis lai plūst,

Un šķēpus trieciet tā, lai lūst!

No angļu valodas atdzejojis

Jānis Elsbergs

SALĪDZINĀJUMAM

1.cēliena 1. ainas sākums *Friča Adamoviča atdzejumā*

(pirmpublicēts 1902. gadā, šeit no
Šekspīra *Kopotu rakstu* 1. sējuma –
Rīgā, 1963:21-22)

GLOSTERS

Nu Jorkas saule mūsu rūpju ziemu
Ir pārvērtusi spožā vasarā,
Un draudu mākoņi no mūsu nama
Nu atgulušies jūras tumšā dzelmē.
Mums pieres pušķo slavas vainagi,
Un sarobotie zobeni stāv dīkā.
Nu cīņas skarbaiss troksnis pārvērties
Par jautriem smiekliem,
 dzedrie kara marši
Par pieglaudīgu dejas mūziku.
Vairs dusmas nerāda mums
 bargais karš
Un, apbruņotā zirgā sēdēdams,
Vairs nedraud kaujaslaukā
 pretiniekam,
Bet viesībās pie kokļu
 maigām skaņām
Nu viegli dejā lec ar jaunavām.
Tak es šai ākstu lomai nederu
Un spogulī ar sevi nemīlinos.
Es rupji izveidots un neaptēsts,
Un mīlestības dieves nicināts,
Pie lidojošām laumām nespiežos;
Mans augums greizs,
 bez daiļa samēra;
Es dabas izķemots un
 jauni piekrāpts,
Priekš laika, pusgatavs
 laists pasaulē,
Tik neglīts esmu, ka uz mani rej
Ikkatrs suns, kad garām kliboju.
Šai gurdenā un laiskā miera laikā
Aiz gara laika nav man cita prieka
Kā savu ēnu saulē aplūkot
Un pētīt savu paša kropļību.
Bet, tā kā nevaru kā mīlotājs
Ar jaukām runām laiku pakavēt,
Es gribu kļūt par nelieti un nīst
Šo kūtro dienu
 vieglprātīgos priekus.
Ar reģu māņiem, vēstulēm
 un sapņiem
Es ķildu perinu un aizdomas
Starp karali un brāli Klerensu

Un kūdu tos uz asiņainu naidu.
Ja karalis tik patiesīgs un godīgs,
Cik viltīgs, jauns un nepatiesīgs es,
Tad Klerensu vēl šodien iesprostos,
Jo pareģots, ka nāks no burta „G”
Pār Edvardu, tā dzimtu nelaieme.
Uz leju melnās domas! Klerenss nāk.

*(Ienāk Klerenss sargu pavadībā un
Brekenberijs)*

Sveiks, mīlo brāl! Ko nozīmē
 šie sargi
Pie taviem sāniem?

Dace Lamberga

JAUNAIS VECAIS MĀKSLAS TEMPLIS

Kopš 2016. gada 4. maija Latvijas Nacionālais mākslas muzejs (LNMM) iemantojis milzīgu sabiedrības uzmanību un augstu novērtējumu. Vilhelma Neimaņa projektētā, 1905. gadā atklātā vērienīgā historisma ēka atgūvusi kādreizējo spožumu, kam pievienojas agrāk nekad neizmantotais kupols un izstāžu telpas 4. stāvā, kā arī pilnīgi jaunas darbu glabātuves un izstāžu zāle „pazemē” -1. un -2. stāvā. Pirmajā pusgadā muzeju apmeklēja 170 000 skatītāju, daudz arī ārzemnieku, bet glezniecības klasiķa Jaņa Rozentāla 150. jubilejas izstādi vien 57 000, kas apliecina patieso interesi par izcilēm kultūras notikumiem.

Jau Neimanis bija iecerējis lielāku ēkas apjomu, Rīgas pilsētas mākslas muzeja direktors Vilhelms Purvītis 20.-30. gados aicināja pilsētas Domi to paplašināt, taču veltīgi. 21. gs. sākumā simtgadīgās ēkas tehniskais stāvoklis kļuva arvien dramatiskāks, līdz beidzot LNMM direktore Māra Lāce guva Rīgas Domes atbalstu. 2010. gadā rīkotajā konkursā uzvarēja jauns lietuviešu arhitekts Vīt-

auts Biekša ar saviem kolēģiem, 2013. gada februārī muzejs tika slēgts un pilnībā nodots celtnieku rīcībā. Savukārt jau 2015. gada decembrī piecās dienās ar pabeigto tukšo ēku no kupola līdz pazemei iepazīs 125 000 apmeklētāji. Ēkas celtniecība, pazemes telpu projektēšana un būve bija Latvijas apstākļiem unikāls projekts, un arī gatavajā namā izmantotās jaunākās tehnoloģijas (apgaisojums, apkure, drošība u.c.) prasa atbilstošus speciālistu zināšanas. Taču projektētāji nopietni domāja arī par vēsturiskās daļas restaurācijas jautājumiem, un, piemēram, trešā stāva kabinetos ir atjaunots sākotnējais tumšais sienu krāsojums un ornamentālais rotājums. Skatītājiem iespējams apmeklēt muzeja bibliotēku, kuras interjers tapis 1905. gadā. Kaut gan kopumā krāšņajā vestibilā un klasikas zālēs lielas izmaiņas nav notikušas. Līdz ar to viss jaunais – baltās, stikla un pelēkā betona sienas, „zelta” lifts un kāpnes acumirkļi piesaista uzmanību.

Vecās celtnes 2. un 3. stāvā apskatāma 19. un 20. gs. latviešu mākslas pastāvīgā ekspozīcija, pirmajā atrodas gan garderobe, gan iepriekš nebijušas lietas kā kafejnīca, suvenīru veikals, konferenču zāle un zīmēšanas telpa bērniem, bet labajā pusē izvietotas administrācijas telpas visas baltā – sienas, mēbeles un pat stikla starpsienų tīklojums.

Miervalža Poļa izstādē. Māksliniece Džemma Skulme un mākslas zinātniece Dace Lamberga.

Foto: Tīmurs Subhankulovs

LNNM ēka pēc rekonstrukcijas

Pirmo reizi apmeklētājiem pieejams agrāk tikai no ārpuses vērojams augstais kupols ar vēsturiskajām koka konstrukcijām. Starp citu, Neimanim muzeja projektēšanas laikā konsultants bija Berlīnes Reihstāga arhitekts Pauls Vallo. Bijušo bēniņu jeb kādreizējā stikla jumta telpas (598 m²) ieguvušas savu funkciju – tur radītas trīs nelielas izstāžu zāles ar stikla grīdām. Līdz šim nevienam apmeklētājam nav atstājis vienaldzīgu lieliskais skats uz Rīgu, kas paveras no jumta terasēm. Ar „zelta” jeb misiņa plāksnēm izklāto liftu var nokļūt līdz 1. stāvam uz jauno izstāžu zāli (777 m²) un tehniskajām telpām. Turklāt muzejam tagad ir arī kravas lifts, kas automašīnas „nones” līdz izstāžu zāles līmenim. 1. stāvā aiz stikla sienas skatāma gleznniecības krātuve ar 6 metrus augstiem sie-

tiem, kuri paver tiešām iespaidīgu skatu uz muzeja simts gadus sakrāto bagātību; katrā ziņā citu muzeju kolēģi atziņīgi novērtē šo tehnisko un vienlaikus vizuāli iespaidīgo risinājumu. Izejot cauri Lielajai izstāžu zālei iznākam divās mazākās, un vienā no tām stikla jumts sniedz saikni ar ārpusi. Turklāt tagad muzejā ir arī otra ieeja tieši no Esplanādes ar stikloto logu uz „pazemi”.

Mēs esam iztēlē lielos vilcienos izstaigājuši visus septiņus stāvus, kas realitātē parasti ilgst vismaz pusotru stundu, taču muzejs katram ir jāredz pašam savām acīm. Emocionālais pārdzīvojums nodrošināts!

Mākslas zinātniece Dace Lamberga ir LNMM izstāžu kuratore. Skat. *JG272(2013):37-40*.

LNMM Terase

Ingvars Leitis un Uldis Briedis

LATVIEŠU KOLONISTU PĒCNĀCĒJI SIBĪRIJĀ

*Latviešus Sibīrijā meklējot –
veloekspedīcija Rīga-Vladivostoka 1975.*
Rīga: Lietusdārzs, 2016.

Saskaņojot ar autoriem, darām mūsu lasītājiem pieejamus fragmentus no Ingvara Leiša dienasgrāmatas (1975) un arī Ulža Brieža speciāli *Jaunajai Gaitai* atsūtītos portretus. Abi autori latviešus Sibīrijā meklējuši, ar velosipēdiem no maija līdz novembrim virzīdamies no Rīgas uz Vladivostoku. Ievadvārdos jautājums: *Vai tas ir jaunības neprāts, dēkaiņu gars, kas mudina divus jaunus cilvēkus ar padomju laiku plīstošajiem velosipēdiem, bez piemērota ekipējuma braukt tūkstošiem kilometru pa brīžam katastrofiski sliktiem ceļiem, riskēt ar veselību un, iespējams, pat dzīvību apvidos, kur cilvēks netiek uzskatīts par lielu vērtību, jo bezgala daudzi tur nevis vienkārši gājuši bojā, bet nogalināti, iznīcināti?* Tam seko atbilde: *Nē, tas nav brauciens, kura mērķis ir iekļūšana Ginesa rekordu grāmatā. Velobraucējus virza misijas apziņa. Dziļos stagnācijas laikos, kad Staļina šausmu darbi vairs netiek veikti, toties tos nav ieteicams atcerēties, jaunie vīrieši dodas meklēt savējos. Savējo, latviešu, skaits reiz sniedzies līdz 200 tūkstošiem, un viņi tur nokļuvuši gan pirms 200 gadiem kā izsūtītie, gan 19. gs. beigās, zemi savām saimniecībām meklējot. Latvieši visur izveidojuši plaukstošus ciemus un sētas, bet pēc staļiniskā genocīda par viņiem gandrīz nekas vairs nav zināms... Tagad, kad katrs ir vismaz dzirdējis Lejas Bulānas vai Arhangeles vārdu, kad skolā stāsta par latviešu iznīcināšanu (1937-1938) un vārdu gulags cilvēki nebaidās skaļi izrunāt, šī dienasgrāmata ir īpaši iedarbīga. Tā noplēš apraduma plēvīti, ar ko normāla ikdienas dzīve pārklāj brūces tautas atmiņā. Dienasgrāmatai un fotogrāfijām ir vēsturisku dokumentu svārs. Ceļotāji sarunājas ar visdažādākajiem cilvēkiem, ēd makaronus, dzer šņabi, lāpa velosipēdu riepas, sulīgi raksturo sādžas un to iemītniekus... *Šis dzīvīgais, gandrīz neapstrādātais stāstījums vienā mirklī iegremdē laikos, kuros ir daudz baismu, netīrības un... smieklīgā. Kad grāmata galā, gribas atviegloti uzelpot: tā, paldies Dievam, ir pagātne! Un tūlīt neviļus nākas saspringt: bet ja nu...**

Ingvars Leitis (labajā pusē) un Uldis Briedis (1975)

IESKATS GRĀMATAS LAPPUSĒS

Novosibirskā nokļūstam 12. jūlijā. Līst, un mums prieks, ka lietus neuznāca agrāk. Asfalts sākās tikai kādus 100 kilometrus pirms šejienes. Ja lietus uznāk tur, kur zemesceļš, tad jāgaida, kamēr lipīgā melnzeme nožūst. Visi, izņemot traktoristus, tad arī stāv un gaida.

Remontēšanās, arī ķēdes maiņa turpat jaunceltnē, kur nakšņojām. Jau tuvojas vakars, kad pabeidzam. Kad nav lietus, visi cilvēki esot pludmalē pie Obas. *Ziniet, mums vasara ir tikai pāris nedēļu gara.* Novosibirskā pirmā, kas krit acīs, – uz visām afixām reklāma, ka te rāda filmu *Pūt, vējiņi!* / *Vej, veterok!*

Laimīga sagādīšanās – ir atsūtīta nauda, un veikalā stāv magnetofons par 150 rubļiem. Necik daudz no tā gan pāri nepalik. Veikalā negrib spiest papīros garantijas zīmogu, pārdevējas visvisādi izlokās: *pie mums nespiež, tad – ārzemniekiem nespiežam.* Magnetofons vienkārši lielisks. Nu tik būs!

Maize un zirņi ir nopirkti, un nu lejā gar Obas krastu uz Kuzbasa pusi. Saulrieta bildes. Pie upju stacijas apstājamies. Viens šoferis saka, ka līdz Ļeņinskai-Kuzņeckai būšot ļoti slikts ceļš. Arī miliči stāsta, ka nekādā gadījumā nevajag braukt taisni, bet caur Kermerovu. Viņi pat uzzīmē shēmu, bet mēs, ti-

kuši prom no viņu acīm, tomēr nogriežamies pa taisno ceļu. Ja auto netiek cauri, varbūt mēs varam, jo ceļmalas parasti ar velosipēdu ir izbraucamas.

Tūlīt pat Uldim vienlaikus pārlūst trīs spieķi. Nolūst arī pedālis. Ķēde nomainīta, bet sazobes nesapasē, kamēr salāgosies, kamēr iebruksies, būs ilgas mocības. Remonts līdz pašai tumsai. Kāds gadus septiņus vecs puika visu laiku ar mums runājas. Es grozu rokās magnetofonu un nevaru vien nopriecāties par jauno pirkumu.

Jaunceltņu rajons. Te varēs gulēt. *Iščitje na stroikah meņā* [meklējiet mani celtnēs]. Norunāts celties mazā gaismiņā, bet ir svētdiena un neviens strādnieks netraucē, gulēšana līdz 10.00.

Pa ceļam *tolkučka* [tirgus, bazārs], tur varēs atrast pa lēto kādu spieķi. Labi, ka aizgulējāties. Ap ermoņiku spēlētājiem klausītāju bariņš. Skaņuplašu kaktā paslepeni velk no

somām aizliegtu ārzemju precī. Lupatu gals. Aitu, cūku un vistu gals. Motociklu detaļu gals.

Pilsēta beidzas. Sākas pakalni. Liels tūristu bars. Viens nes uz muguras kaudzi ar alumīnija saliekamajām gultām, citiem plecos milzīgas mugursomas. Tad avots ar garšīgu ūdeni.

Kuzbasā briesmīgi melni putekļi. Tāda laikam ir šejienes īpatnība. Varbūt tie no oglēm. Neviens mašīna nebrauc pretī, bet esam melni. Velosipēdi arī melni.

Kisiļeva, tur atpazīstu kultūras namu, kurā esmu spēlējis, kad strādāju Kemerovas filharmonijā. Aizsūtu pastkartes tiem saviem

kolēģiem no Rīgas, ar kuriem toreiz spēlējām kopā. Terikoni un nobraucieni un uzbraucieni. Prokopjevskā patīkami zaļumi, šeit arī pazīstamas vietas.

Gulēšana sienā. Ilgi nevaram atrast piemērotu vietu. Uz dzelzceļa sliedēm stāv daudzi tukši labības vagoni, varbūt ielīst kādā no tiem? Nē, tie var nakti sākt kustēties un aizvest vells zina, kur. Bet tur, lejā, automašīna, un vīri beidz kraut tajā sienu. Atļauj mums gulēt sienā un vēl uzcienā ar glāzi piena. No rīta ilgi gulēt nesanāk – saule spīd acīs. Saimniece un vēl dažas sievas stāv pie mājas durvīm, skatās uz mums un kaut ko ukraiņu valodā spriež. Un prom bez brokastīm nelaiž.

Novokuzņecka, trešā lielākā Sibīrijas pilsēta, glītāka par tipiskām Krievijas pilsētām, kokiem un krūmiem apstādīta, bet metalurģijas industrijas saindēta; par to liecina gluži melna upes straume. Redakcijas sporta nodaļā iesaka kādu velosekciju, tur mums ļoti palīdz remontēties. Naktsmājas jautrā kompānijā, kas mūs uzaicinājuši kā goda viesus. Uldis piedalās visās lietās, man arī gribētos, bet saprāta balsis liek taupīt spēkus un izmantot nakti gulēšanai nevis uzdzīvei. Eju uz tukšo istabu un liekos nost.

Tuvojoties skaistajai Meždurečenskas pilsētai, sagadās braukt cauri tādai vietai un tādā laikā, kad vietējie risina kādu konfliktu. Katrā ceļa pusē pa saniknotu cilvēku baram, rokās bises, lamas, šāvienus, saspringti ģimji. Varam būt laimīgi, ka esam neskarti izbraukuši cauri. Iespējams, kāds te šodien kādu nošaus. (..)

No kr. Ingvars Leitis, Uldis Briedis un vietējie riteņbraucēji uz Omskas apgabala robežas

Uldis (kr. pusē) un Ingvars

Šušenska. Iebraucot pilsētā, kalna galā redzams obelisks. Uz tā rakstīts, ka Ļeņins ceļā uz šejieni esot pavadījis 81 dienu. Mēs par vienu dienu ātrāk. Kā ar viesnīcām? Nekā te nav, viss jau ir pilns. Viens sirms onkulis sūkstās: *Es visu mūžu esmu sapņojis šeit nokļūt, bet nu man nav, kur pārnakšņot.* Viņa patētiskā Ļeņinskā svētceļojuma retorika bezcerīgi sašķīst pret viesnīcu komercijas mūri.

Man padomā smuka jaunceltne. Bet tad ar velosipēdu piebrauc cilvēks ar fotosomu un statīvu; viņš izskatās gluži kā no Čarlija Čaplina filmas izkāpis un stāsta, ka viņa velosipēds ir no Polijas, ražots 1910. gadā, un rāda firmas zīmi. Viņš piedāvā naktsmājas, un mēs ar milzu prieku dodamies pie viņa. Uldis nu varēs attīstīt filmas, es – izgulēties un apārstēt savas progresējošās kaites. Šeit jāpaliek tik ilgi, kamēr no Rīgas atbrauks TV filmēšanas grupa, kas nosūtīta šurp speciāli mūsu dēļ. Šušenskas fotogrāfs, nekrievu izcelsmes Raimonds Foriss, krieviski saukts Roman, ir tāds drusku divainis, bet mums viņš kā paša Dieva sūtīts. Mēs pie viņa kā savās mājās. Šitās gaidīšanas dienas pa jaunceltņiem vieglas nebūtu. Man ir iespēja izārstēties – pats konstruēju un izgatavoju šļirci no plastmasas tūbiņas un futbolbumbas adatas, laižu sev iekšā zirga devas un sekmīgi izguļu slimību. Šļirce tiek aizsūtīta uz Rīgu, un draugi dakteri smeļ, ka to vajag nodot Medicīnas vēstures muzejam.

Uldim žurnāla pasūtījums – jānobildē slave-nā HES. Agri no rīta atiet kuģis, un Raimonds perfekti izkārtu mūsu uzkāpšanu uz tā. Triju stundu brauciens. Celtais iespāids ir grandiozs. No augšas Jeņiseja kā maza upīte. Atpakalbraucienā profesionāls tūristu izklaidētājs ar bajānu mudina savu grupu dziedāt

populārus dziedamgabalus, ko tie arī dara. Viņš man pastāsta, ka reiz esot saticis un aizvedis igauņus uz Augšbulānu, igauņu ciemu, kas ir netālu no mūsu Lejas Bulānas. Beidzot TV filmētāji ir klāt un nu trenkā mūs pa Šušensku cauru dienu. Nākas arī pozēt pie Ļeņina muzeja. Kāda garāmbraucoša velosportistu grupa, redzot mūsu pozēšanu, pasaka kaut ko nirdzīgu par iziešanu uz publiku. Nepatīkama sajūta. Filma tika uzņemta, iekļauta TV raidījumos (pat nodrukāta TV programmā), bet ar personīgu Vosa pavēli 10 minūtes pirms rādīšanas izņemta un, visticamāk, iznīcināta. Bet par to mēs uzzināsim tikai septembrī.

Lejas Bulāna jāmeklē pa līkloču zemesceļiem, kas nevienā kartē nav iezīmēti. Kad esam pilnīgā neziņā, jautājam kādam, vislabāk šoferiem, un turpat uzzīmējam karti ar visiem vietu nosaukumiem. Viens šoferis jautā: *Vai jūs esat latvieši?* Viņš ir igauņis, drusku latviski arī prot. Igauņu ciemā Sujetukā bijuši seši cilvēki no Tallinas, no Zinātņu akadēmijas, fotogrāfejuši, filmējuši, pierakstījuši dziesmas utt. Divas nedēļas. Augšbulānā arī bijuši.

Tad atkal apmaldāmies. Augsti kalni, grūti pacēlumi. Atkal pie nezināma krustojuma. Brauksim pa labi. Bet Uldim slēdzis iet spieķos. Padzeramies pie strauta un taisām to slēdzi. Pēc pusstundas nāk traktors, izrādās – jābrauc uz pretējo pusi. Labi vien bija, ka salūza. Tie ir latvieši no Lejas Bulānas. Tēvs ar dēlu. *Jūs tur sagaidīs ar rokām, kājām.* Jābrauc kalnā augšā, tad lejā. 12 kilometri.

LEJAS BULĀNĀ (dib. 1857). Te nu ir jābūt tai laika mašīnai, kas tik ļoti nošokēja pirms gada šeit ieklīdušos latviešu tūristus. Ciema centrā ap mums pulcējas ļaudis. Ierosina atzīmēt šo notikumu, ka atbraukuši latvieši. Varēs arī mums kaut ko uzziņgēt. Jau ar pirmo dziesmu laika mašīna ir klāt ar savu maģiju. Absolūti unikāls skanējums, nekad tāds nav dzirdēts, un nekur citur arī tāda nebūs. Tā vien šķiet, ka dziedājums atbalsojas kalnu galotnēs. Magnetofona ierakstā šī maģija vairs neparādās – droši vien tam vajadzīga kāda augstas kvalitātes aparatūra.

*Man kājas, rokas saslēgtas,
Es guļu cietumā.*

Lejas Bulānas bērnu dārzs

*No galvas man bij nodzīti
Pus' mati dzeltainie.
Uz Sibīrij' man jāaiziet,
Kur aukstie vēji pūš;
Tur būs man ogles jāsiņā
Līdz pašai miršanai.
Uz Sibīrij' man jāaiziet,
Kur aukstie vēji pūš;
Tur izzudis un pazudis
Mans vārds no dzimtenes.*

Desmitiem dziesmu, kuru lielākā daļa nedzirdētas, ievied senatnē. Lejas Bulāna – Sibīrijas latviešu dvēseliskais un emocionālais centrs. Un arī luteriskajai baznīcai te reiz bijis visas Austrumsibīrijas administratīvais centrs. Nākamajā dienā sarunas ar bulāniešiem. Tagad siena laiks – reti kāds mājās.

*Vēl 1960-tajos šeit bijis divas reizes vairāk cilvēku. Tagad 284 cilvēki. 53 zirgi. Auto nav nevienam. Nekādi autobusi te neiet. Lietus laikā ja šeit iekļūst, tad ārā vairs netiek. Ra-
tiņi? Paši virpojam spoles, paši remontējam. Stelles arī lieto. Vilnu kāš. Fogeļu Lille un Blanku Milda auž deķus. (..)*

Miglu Robis, bijušais milicis, uzskatīdams mūs par padomju žurnālistiem, klārē par *Komunārā* un *Sibīrijas Cīņā* slavināto komunistu aktīvistu Jāzēpu Bikovņikovu, kuram ar zobenu sacirsta roka. Viņš, puīselis būdams, no 30-to gadu sākuma atceroties, ka ieradus-

sies „banda” (īstenībā – pretošanās cīnītāji partizāni), iznesuši no ciema padomes dokumentus un aizdedzinājuši: *Gori, sovetskaja vlastj!* [sadedzi, padomju vara!]

Klubā vakarā kādi 30 jaunieši, runā, spēlē biljardu, uzdejo. Uzdāvinu lielo Raimonda Paula skaņuplati, viņi drusku paklausās, tad uzliek ko citu – tos krievu gabalus, pie kuriem ausis pieradušas. (..)

Pastniece tīšām nerunājot latviski, jo bērnībā dzīvojusi pie krieviem; kad sākusi runāt latviski, citi smējušies. Bet krieviete Nina, latviski saukta Ņincis, runā latviski un dzied latviešu dziesmas. Viena tante saka: *Es nu pavisam nemāku krieviski*. Tamāra, 9 gadus veca, iznes no mājas latviešu grāmatu un saka, ka grūti iemācīties, bet gribot gan. Boksterējot burtus. Bibliotēkā nav nevienas latviešu grāmatas. Kāda sieva parāda vecu dziesmu kladi, kur latviešu teksti kirilicā. Toreiz vēl prata latviešu burtus, bet rakstīt latviski bija dzīvībai bīstami. Svešvalodu skolā nemāca, jo Krievijā tāda kārtība – svešvalodas skolotājs drīkst būt tikai vācu, angļu vai franču filologs ar augstāko izglītību; ja tāda nav, valoda nav jāmacās. Tā miljoni paliek tumsībā.

Īsviļņos starp ķīniešu raidstacijām ieskanas latviešu valoda. *Amerikas Balss*, tā Sibīrijā tīri labi dzirdama. Te „pretpadomju aģitāciju” atšķirībā no Latvijas var klausīties pilnīgi bez zāģa. Bet bulānieši izvairās par to runāt, varbūt neprot sameklēt pareizo vilni pareizajā stundā, varbūt baidās – 1937. gads iekodēts dziļi zemapziņā. Vai arī maz ko saprot valodas un reāliju simtgadīgās atšķirības dēļ. (..)

No sarunām pie Ciņu Paulinas mājas, kur sēž vairākas citas sievas: *Teica jau, ka esot bijuši labi laiki. – Es vēl nebiju pasaulē, es nezinu*

Prickšplānā Miglu Robis

tos labos laikus. Kamēr es esmu, nu nebija, nebija nekā. Kur viņi visi tā varēja palikt? – Negribas nemaz pieminēt. – Kam bija tās pļaujmašīnas, sienu vai maizi kas pļāva, tos lika par kulakiem. Un tik daudz cilvēkus! Kas bija tie labākie. Vīru paņēma prom, palikās pieci vai seši bērniņi, noņēma pēdīgo govīti, nāk sētā un ņem prom. Vai tad tā nebija spīdzināšana, lai cilvēki badā nomirst?! Govi ieveda istabā, glabāja, stutēja durvis ciet; vienalga, atlauza un aizveda. – No kurienes tad nāca tāda valdība? Atbrauca kaut kādi cilvēki, rādīja šeit teijāteri, tajā dienā noņēma baznīcai to krustu un pulksteni (zvanu) – noņēma tas komsomoļecs, viņš uzlida augšā un noņēma, neviens cits negribēja to darīt, bet viņš sarosījās un noņēma. Maz bija to cilvēku, kas iegāja tajā baznīcā skatīties to teijāteri, raudāja tovakar visi; briesmīgi, šausmīgi parādījās, ka šitā uzlien augšā un ņem to krustu nost. Pirmos gadus, es atminu, nemaz tur negāja vairs. Zvans bija tik liels, nedzirdēja vairs, ne ka zvana, neko. –

Liene Bumbiere, kuras vectēvs bijis Jermolajevkas ciema nodibinātājs un pirmais iedzīvotājs

Lejas Bulāna. Elvīnas Vitneres paredzētais žurnāla *Zvaigzne* vāks, bet... iejaucas Latvijas ideoloģiskās frontes „cīnītāji”, apturēja iespaidmašīnas un jau nodrukātos 60 tūkstošus eksemplāru iznīcināja...

Pēc 15 gadiem Tamāra Heidemane, Lejas Bulānas skolotāja un pētniece, strādājot Minusiskas arhivā, sameklēs dokumentus par *raskulačivaņiju* [atkulakošanu], un viņas grāmatā *Pamātes klēpī Sibīrijā* 60. lappusē lasīsim:

Sapulču protokolos un sūdzībās labi redzams, kā ieskaitīšana kulakos notikusi. Ap-sūdzībai pilnīgi pietika ar to, ka ģimenei bija separators, par kuļmašīnu nemaz nerunājot. Pietika ar to, ka mājā pāris dienu paciemojās kāda radiniece, lai konstatētu, ka mājas saimnieks „izmantojis svešu darbaspēku”. Tālāk – mantas konfiskācija un spaidu darbi raktuvēs un taigas dzīlēs. No 1929. līdz 1933. gadam Lejas Bulānā tika represēta cetur-tā daļa iedzīvotāju – kādas 40 ģimenes, bet katrā no šīm ģimenēm bija četri līdz deviņi bērni. Sods skāra visus – sirmgalvjus un zīdaiņus ieskaitot. □

LATVIEŠŪ KOLONĪSTU PĒCNĀCĒJI 1975. GADĀ CAUR ULŽA BRIEŽA FOTOOBJEKTĪVU

Speciāli *Jaunajai Gaitai*

Ciema ziņu dienests

Artūrs Alksnis, Sukonojes ciema muzikants

Laris Saliņš

ELLES KĒĶA BĒRNS

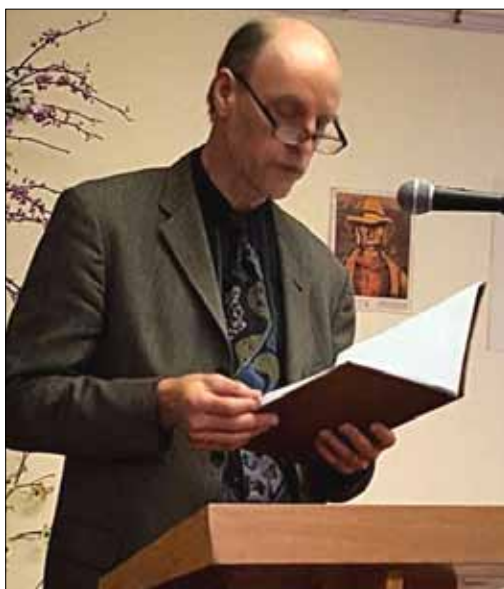
*Uz krodziņu līdzens ceļš,
uz baznīcu grumbuļains.*

Precīzi tautasdziesmas vārdi par veco Latvijas lauku pagastu raksturīgo kārtību. Pagasta vidū ir divas publiskas ēkas: krogs un baznīca. Krogs ir sabiedriskās dzīves ikdienas centrs. Ceļš uz krogu ir labi iemīdīts. Baznīcu lieto retāk – svētdienās un svētkos – tādēļ ceļš grumbuļains. Tautas dziesmas rinda attiecas uz mūsu šīs dienas tēmu, jo atceramies, kā pirms 60 gadiem jaunieradušies dīpiši Ņujorkā iemīdīja divus ceļus. Viens veda uz Elles ķēķi, latviešu bohēmu svešumā, otrs uz atjaunoto Ņujorkas draudzi, kas uz veclatviešu pamata sakuploja. Atjaunotā draudze tikās ne tikai svētdienās un svētkos. Baznīcas paspārnē darbojās skolas, jaunatnes pulciņi, kori, tautas deju grupas, teātri, – un arī, protams, nometne. Baznīca nebija tikai „svētības aktu pasniedzēja”, bet kļuva par visas sabiedrības jumta organizāciju. Ņujorkā 50. gados abi ceļi, kā uz bohēmu, tā arī uz baznīcu, bija līdzieni, jo labi iemīdīti.

Elles ķēķis un Ņujorkas draudze varbūt šķiet pretpoli, kas it kā viens otru izslēdz, bet tā nebija mana pieredze. Viens otrs noteikti piederēja vai nu tikai bohēmai vai arī tikai draudzei, bet laba tiesa *Elles ķēķa* saimes arī palīdzēja iemīdīt ceļu uz baznīcu. Un manā gadījumā mana tēva misticisms un manas mātes reliģisko tradīciju godināšana un piekopšana palīdzēja man sagatavoties savam mūža darbam.

Mana paša stāsts dziļi personīgā veidā ietver abas šīs dienas programmas puses. Esmu *Elles ķēķa* bērns, bet kalpoju kā Ņujorkas draudzes gans jeb debess ķēķa pavārs. Kā dzejnieka Gunara Saliņa dēls uzaugu *Elles ķēķa* filiālē Ņudžersijā. Kad pats vēl tikai tenerēju, maniem vecīšiem laimējās iegādāties māju priekšpilsētā, Glenridžā. Manu vecāku māja 50. un vēl 60. gadu sākumā bija vieta, kur *Elles ķēķa* saime itin bieži pulcējās. (Mājās varēja taču uzņemt vairāk viesu nekā *Elles ķēķa* šaurajos bēniņos vai pagrabos.)

Kā knauķis maisījies citiem pa kājām, kamēr viesi sapulcējās. Bet tad pienāca klusu-

Laris Saliņš Ņujorkas Jonkeros (2016.23.IV)

ma brīdis. Atceros dzirkstīgo sasprindzinājumu, kad sapulcēto viesu uzmanība bija pilnā mērā veltīta jaunceptiem dzejoļiem un stāstiem. Un visatzinīgākā atsaucība labam dzejoļim bija atbildēt ar dzejisku improvizāciju. Viesības bija tikai īsti sākušās, kad mūs ar māsām sūtīja uz čuču muīžu, bet pēc laika satraukumā modos skaļo trokšņu dēļ. Nomerinājās, kad atjēdzos, ka dzirdu lustīgu dziedāšanu.

Elles ķēķis kā Ņujorkas rajons man saistās ar tēva draudzību ar Linardu Taunu. Man droši vien bija kādi seši gadi, kad kopā ar māti devos uz pilsētu, lai satiktu tēvu, kas ciemojās pie Linarda. Ar pārceltuvi krustojām Hudsonu. Tad staigājām garām tā laika milzu lopkautuvēm. Mazam bērnam tumšās ēkas, kur sakapāja pakārtos vēršus un cūkas, likās kā elles priekškambaris. Bet tagad šī ainava saistās ar tēva dzejoli, „Dziesma”, kur viņš lūdz, lai viņa zudušā iedvesma atgriežas. Citiēšu dzejoļa otro pusi:

*No ostas rajona lopkautuvēm
izlauzās ielās ragu lopi.
Tie slāpuši piemāva pilsētu. Drāzdamies
siltajām dvašām un augumiem
kausēja sniegu no logiem, no kokiem,
no debesskrāpjiem un laukumiem.
Atgrūda logu – ar kliedzienu atkusa
mana balss. No tā kā no upes
govis pusdienā dzēra. Mērcās
manā dziesmā to siltie pupi –
manā dziesmā to siltie pupi.*

Linarda dzīvoklis bija netālu no Taimskvēra. Dzīvoklis bija siks un nolaists – viss, ko

Linards, kas par praktisko nerūpējās, varēja atļauties. Linarda vannas istabā bija vecmodīga, dziļa vanna piekrauta ar papīru, grāmatu un manuskriptu kaudzēm. Iedomājos, ka ir liela klapata vannu iztukšot, lai mazgātos. Bet, kad palūrēju pāri vannas malai, redzēju putekļus vannas dibenā. Nu, sapratu, ka vannu nekad neiztukšoja.

Vairākus gadus Linards bieži ciemojās mūsu mājās. Viņam ar manu tēvu, ko saucām par Gonku, bija intensīvas dzejošanas sesijas. Viņi lasīja un iedvesmojās un tad veica dzejošanas vingrinājumus, ko viens otram uzdeva. Viņi pīpēja, dzēra un dziedāja. Pats joprojām iedomājos Linardu kā arī savu draugu. Viņš bija vienīgais no *Elles ķēķa* daudzajiem ciemiņiem, kas arī ar mani mēdza aprunāties. Viņu atceros tā, kā abi kopā esam redzami vecā, melnbaltā fotogrāfijā – pašķirstu viņam kādu fotoalbumu, un viņš uzmanīgi klausās, kamēr aizrautīgi kaut ko stāstu. Kad runāju ar Linardu, nerunāju kā ar pieaugušo, bet kā bērns ar bērnu.

Pirms piesauca *Elles ķēķa* audzināšanas aspektus, kas palīdzēja sagatavoties mācītāja amatam, ir arī jāpiemin problemātiskais, kas noteikti bija pretrunā ar baznīcas atturības vai vismaz samērības vēsti. *Elles ķēķa* tikšanās saistījās ar pamatīgu iemešanu. Bija tādi, kas šo dzeršanu spēja ierobežot, lai tā neradītu lielu skādi pārējā dzīvē. Citi to nespēja. Linards bija starp tiem, kas to nespēja. Kaut gan Gonka Linardu atbalstīja mēģinājumos ierobežot dzeršanu, viņš savu draugu arī ievēda kārdināšanā. Gonka stāstīja, ka dzejošanas sesijas ar Linardu mēdza beigties reibumā. Mūsu mājās sieva un bērni gulēja, viņus nevarēja traucēt. Gonka un Linards tad kāpa automašīnā, lai traucētu citus. Viņi mēdza nakts vidū klauvēt pie draugu durvīm, lai turpinātu uzdziņošanu. Nav pārsteigums, ka Linards 40 gadu vecumā nodzēries nomira. Un ar to sākās *Elles ķēķa* beigas.

Otrais apmulsinošais bohēmas aspekts bija mana tēva mīļākās. Un man nācās priekšlaikus un nevieta pārdomāt, kā mans tēvs varēja reizē būt manas mātes vīrs, bet arī citu sieviešu mīļākais. Mājās uzaugu ar mātes māti, ar ko mani vecāki bija no Latvijas kopā bēguši un dīpišu nometnē kopā dzīvojuši. Vecāki apprecējās Latvijā atstājot, kad tēvam bija 20 un mātei 19 gadu, lai bēglu gaitās varē-

tu kopā turēties. Māte vēlāk attaisnoja tēva neuzticību ar to, ka agri precējās, ka tēvs ir dzejnieks, utt. Bet māte noteikti cieta par spīti racionalizācijām. Vecmamma ļoti gribēja savu meitu atbalstīt, bet māte atteicās izveidot savzvērstību pret manu tēvu. Tai vietā vecmamma jau no manas mazotnes griezās pie manis ar savām sūdzībām par Gonku. Klausoties, kā viņa izkratīja savu sirdi, varbūt jau sāku sagatavoties vēlākajam mācītāja uzdevumam, kur itin bieži nākas uzklausīt, kā vecākā paaudze man izstāsta savas bēdas.

Uzaugu *Elles ķēķa* bohēmā, bet visu mūžu esmu arī bijis Ņujorkas draudzes loceklis. Piederu neparastai grupai – mācītājiem, kas kalpo draudzē, kur viņi uzauga. Mācītāji parasti kalpo citur, kur viņus nesaista ar bērniņas neveiklībām un jaunības grēkiem. Ņujorkieši mani atceras kā hipiju ar visiem garažiem matiem un kaņepišu dūmiem, bet tomēr bija ar mieru mani pieņemt par savu mācītāju. Man sevišķi jāpateicas mācītājam Zariņam, kurš pirms 35 gadiem mani uzņēma praksē un vēlāk atbalstīja, man pārņemot viņa pēcteča pienākumus.

Nepiederējām iksvētdienas apmeklētāju pulkam, bet svētkos atradām ceļu uz baznīcu. Un mūsu mājās Ziemsvētki bija kaut kas sevišķs. Adventa laiks saistījās ar Ziemsvētku gaidu mūziku. (Menotija *Amals un nakts viesi* palikuši visspilgtākā atmiņā.) Bija Ziemsvētku eglīte ar dzērvenēm, eņģeļu matiem un īstām svecēm no vietējā „zvedru veikala”. Un mājas eglītes kulminācija bija, kad māte no Bībeles ar veco ortogrāfiju lasīja Ziemsvētku stāstu no Lūkasa evaņģēlija. Tas bija svēts brīdis, laiks ārpus laika, kas paliek kā rādītājs uz pārspasaulīgo, kas caurstrāvo ikdienišķo, piešķirot visam dziļāku jēgu.

Sev raksturīgi rotaļīgā, bet arī nopietnā veidā tēvs dzejoli piesauca mājas eglītes izjūtu un to saistīja ar lūgšanām par Latvijas Ziemsvētkiem, kas bijuši un būs. Dzejolis saucās „Vēstule no Ziemassvētku kūts” – datēts Latvijas laukos 1976. gadā.

Svinēsim Ziemassvētkus –
jā, tepat kūti. Gaidīsim
Jaunavu, kas ieņēmusi
Dieva dēlu – no Svētā Gara.
(Te apstāju rakstīt un skatījos
uz veco bībeli koka vākos:
kādi gan laiki! pie mums

tak vai katrs bērns tāds
 brīnums tagad,
 ka liekas no Svētā Gara.
 Un vai tad tā nav?
 Tās bezdievīgas runas, bet
 kur, Dieviņ tu paliksi,
 kad mēs visi nomirsim?)
 Zvaigznes diena? – Tu prasi.
 Trīs gudrie? Kur tie rasies?
 No austrumzemēm?
 No rietumiem? No polārā loka? –
 tie jau vairs nebūs nācēji.
 Un mums pašiem –
 kur mums rasies trīs gudrie?
 Mums taču tikai divi – trešais muļķis.
 Ak tā ir cita teika?
 Bet esi sveika, svētku nakts!
 Sveika, kūts – ar visām smakām.
 Met ēnas pa priekšu
 vējlukturis. Taustāties
 basām kājām pa salmiem,
 pa sienu – starp lopu purniem,
 mugurām. Klausāties
 lopu elpā, īdos, mūjās – kur,
 kur šai kūtī, kur atspīdēs zvaigzne –
 kur ieraudāsies
 TAS BĒRNS

Bija apmulsinoši, bet raksturīgi, ka mācītājs Zariņš atrada par ko sūdzēties Gonkas dzejolī. Viņš uzskatīja dzejoli par piedauzīgu un īpaši ņēma jaunā rindu: *Sveika, kūts – ar visām smakām*. Ja pareizi atceros, viņš neapmierinātību izteica avīzes *Laiks* lasītāju balsīs. Bet nav pārsteidzoši, ka mācītājs Zariņš pārprata Gonkas toni, jo, pirmo reizi 1982. gadā tiekoties ar manu onkuli, Gonkas brāli, Rīgā, pat ģimene sprieda, ka dzejolis izsmēja ticību. Viņi bija pārsteigti dzirdēt, ka es kā topošs mācītājs biju lietojis tieši šo dzejoli kādā Ziemsvētku vakara dievkalpojumā. Bet tad izskaidroju, kā Gonkas dzejolis man palīdzēja svaigā veidā atgriezties pie senā vēstījuma, lai tas derētu tieši mūsu saimei mūsu laikā.

Kad pusaudža gadu otrā pusē pats kļuva par garīgu meklētāju, Gonka pozitīvi atsaucās, daloties ar saviem mistiskajiem piedzīvojumiem. Kad viņš kā pusaudzis bija Latvijā cietis nopietnu muguras ievainojumu vilciena negadījumā, viņam bija vesela vasara jāpavada gultā. Bet tas viņam nebija grūti, jo viņš iedzīvojās kādā mistiskā svētlaimē, kur

ieplūda gaisma un piedzīvoja savu būtisko vienotību ar visumu.

Gonkas baznīciskums nāk no viņa vecmamma, kas viņu Naudītē veda līdz uz dievkalpojumiem un bērēm. Gonka uzbur savu bērnu sajūsmu īststāstā „Dieva dziesmas”: *Bet, kad ar vecmāti stāvējām ļaužu pilnajos izpušķotajos kapos, un koristi sagērbušies sastājās tādā kā uzkalniņā, man šķita, ka mūs šķirtu nezin kādas divainas tāles. Kā sapnī dzirdēju, ka ... (ar pazīstamām sešām) un balsīm (dzied) itin kā eņģeļi. Kaut kur starp zemi un debesīm. Kā bībeles stāstos. Kā leģendās.*

Mana māte pēc dabas nebija mistiķe, bet skeptiķe, kas visu rūpīgi apsvēra un izvērtēja. Bet viņa bija ticības draugs un baznīcu atbalstītāja un cienīja. Kad biju padsmitnieks, māte novēroja, ka mana interese ar draugiem iesaistīties dziļās sarunās nozīmē, ka es varētu kļūt par mācītāju, ja vien es ticētu.

Noslēgumā atgriezšos pie gadījuma, kur Elles ķēķa un Ņujorkas draudzes ceļi krustojās traģiskā zīmē – Linarda Tauna urnas vietas iesvētīšanas reizē Katskiļu brāļu kapos, apstūri no draudzes nometnes. Kaut gan Linards nomira 1963. gadā, urnu tikai iesvētīja sešus gadus vēlāk.

Mana māte savā memuārā raksta šā: *Viņa pelnu urna tur tika apglabāta 1969. g. 2. augustā, skaistā vasaras dienā. Bez Ņujorkiešiem bija sabraukuši arī bostonieši un torontieši. Pēc māc. Zariņa svētīšanas Gonka teica ievadvārdus, dziedājām pēdējos pantus*

No kr. Linards Tauns, Teodors Zeltiņš, Gunars Salīņš, Fridrihs Miļts, krodzinieks, 1950. gados

no Teodora [Zeltiņa] Linardam veltītā korāja, Jānis Krēslis un Sigurds Vidzirkste pieņēma urnu pie bedres un to arī pašu rokām apraka, jo lāpsta negadījās pa rokai, un [Roberts] Mūks uz kapa nolika mazo pudelīti šnabja.

Pielikšu punktu savām pārdomām par Ņujorkas draudzi un Elles ķēķi ar dzejoli „Latviešu dzejnieks Elles ķēķī”, ko uzrakstīju pirms 40 gadiem, kad pašam vēl nebija ne jausmas, ka reiz pats ticēšu un kļūšu mācītāja Zariņa pēctecis. (Dzejolis rakstīts angļiski, pats to tulkoju latviski.)

*Kriminālā pagrīde bija sen pazudusi —
uzrauta un aizsūtīta uz Čikāgu.
Zemnieki un zvejnieki,
gleznotāji un dzejnieki, kas devušies trimdā,
dziedināja rētas,
apsējot debesskrāpju sānus
un savus tīklus metot pazemē.
Lētticīgais lauku velns
mēģināja pārvietot savu virtuvi
ar zemes grīdu un lielo pavardu
pagrabos pie upes malas.
Linards Tauns bija svētais,
kas bija iemīlējies pilsētā:
sieviete, ko viņš pielūdza
sānielās un atbalsīs,
bet viņa aizdejoja prom,
atstājot viņam dzejoļus kā krāsainas sandales.*

*Viņš nekad nevarēja to pietiekoši atrast.
Viņš tikai mēdza izšķirties pie tuneļa
vai doties pie miera,
vai nākt mājās ar manu tēvu,
lai visa nakts atskanētu viņa rīklē.
Kad viņš saļima uz ietves,
mans tēvs identificēja Linarda Tauna liķi.
Viņa pelnus apbedīja kalnos
pārstādītas sirds laukā,
kur latvieši atgriežas skuju un lapu mežos.*

*Mans tēvs runāja bērēs
kā dzejnieks, kas uzrunā savu draudzi.
Viņa publiskā balss raka gultu
sava drauga dzīvei un dzejai —
balss, ko es uzņēmu kā ēdienu,
ēdienu, kas mani dara tievu un izsalkušu.*

Ņujorkas latviešu luterāņu draudzes mācītājs (kopš 1984) Laris Saliņš savās atmiņās kavējās sarīkojumā Jonkeru baznīcā (2016.23.IV). Tulkojis angļu valodā sava tēva Gunara Saliņa dzejoļus (*Oxford Eastern European Poetry* un *Contemporary Latvian Poetry*.)

Laris ar vecākiem Jautrīti un Gunaru (1952)

Laris un Linards Tauns (1957)

Laris ar māsu Lalitu pie eglītes „ar dzērvenēm un īstām svecēm” Glenridžā, Ņūdžersijā (Glen Ridge, NJ) (1971)

Agate Nesaule

KLASISKA IZGLĪTĪBA

Atmiņu stāsts

Piecdesmitajos gados es mēdzu sēdēt Jordānas krastā un tulkot. Tas ir likloču strauts Indiānas universitātes kampusā. Es biju DP – „pārvietota persona”. Tā toreiz dēvēja mūs – tos, kuri nevarējām pēc II Pasaules kara atgriezties dzimtenē; no manis varēja sagaidīt, ka es tulkotu starp vācu, krievu, angļu, japāņu un manu dzimto latviešu valodu. Bet es biju iemīlējusies latīņu valodā tās caurskatāmības un daiļskanīgo ritmu dēļ.

Reiz kā medicīnas studente sapratu pietiekoši, lai spētu nosaukt muskuļus un kaulus, bet no rūgtās pieredzes zināju, ka fakultātē sievietes negribēja pieņemt. Tomēr izvēlējos studēt klasiskās valodas tik un tā – tīrā prieka dēļ – un vairumu seno sacerējumu lasīju ar baudu. Vidusskolā bija jālasa, kā Cēzara karavīri cēla tiltus, bet tagad es spēju mīlēt tikpat kaislīgi kā Katullus un apraudāt savas dzimtenes zaudēšanu tikpat skaudri kā Virgīlija Aeneas. Kad atmiņā plaiksnījās krievu zaldātu vardarbības pret sievietēm un meitenēm pie Berlīnes, es iztēlojos, kā tās pārtapa kokos un putnos, tāpat kā sievietes Ovidā *Metamorfozē*, kad tām uzbruka dievi.

Spēju tulkot tikpat labi kā ikkurš augstāko grādu students profesora Svensona seminārā par Aeneas svētāko pienākumu, turpināt paternalitāti, lai gan temats mani nesaistīja. Bet kā gan Aeneas pārdzīvos trimdu pēc tam, kad viņa iemīļotā Troja pārvērsta drupu kaudzē? Vai viņš vēlreiz atgriezīsies izpostītajās mājās, kā es cerēju atgriezties savējās? Es tulkoju ar tādu pat elpas aizmurošu ziņkārību, kā par Skārletas O'Hāras atgriešanos Tārā. Toreiz, divpadsmit gadu vecumā apgūstot angļu valodu, pārtulkoju *Vējiem līdzi*.

Latīņu valodu un kriptu grieķu mēles uzskatīja par izglītota džentelmeņa obligāto bagāžu, tādēļ vietas pie profesora Svensona semināra galda bija aizņemtas. Viņš uzsāka ierastā veidā. Vīspirms pārbaudīja savu pīpi, tad noņēma ar tās tīrīšanu, tabakas uzpildīšanu, aizdedzināšanu un pīpes sūkšanu. Nopūtās, vēlreiz izkratīja tās saturu un uzsāka visu par jaunu. Lekciju laiku vairāki profesori izmantoja smēķēšanas rutīnai. Studenti darī-

ja to pašu, lai gan cigaretes laiku nepatērēja. Mums par pelnutraukiem kalpoja tukšās Földžera kafijas kārbas, un jaunajos automātos netrūka Marlboro.

– Kritiķi vienbalsīgi uzsvēruši Aeneas pienākuma apziņu, – ievadot klases diskusijām paredzēto desmit minūšu posmu, paziņoja Svensons. – Kāds vēlas ko teikt?

– Ievērojama augstsirdība, – saka augstāka kursa students, kuru vidusskolā Šortridžā mēs sauktu par nūģi.

– Labs novērojums, mister X. –

– Apbrīnojama retoriska progresija, – murmina cits.

– Ļoti labi, mister Y. Vēl kādas piebildes? –

Neērts klusums. Ko vēl sacīt?

– Klausaities, jums par labu vēl atlikušas deviņas minūtes. Agate, tas ir miss Nesaule, kāds ir jūsu uzskats? Esam ievērojuši, ka miss Nesaule ne vienmēr pievienojas mūsu spriedumam. Esam ievērojuši, ka viņa var būt diezgan drošsirdīga, pārgalvīga. –

Nebūtu sevi tā vērtējusi. Uzstādīju jautājumus par elīzijām, ar prieku mediju absolūtos ablatīvus, bet, ja mani neizsauca, savas domas vēstīt nepieteicos.

– Miss Nesaule, es gaidu. Netērējiet dārgo klases laiku. –

Kaut kas jāsaka.

– Brīnos, vai Aeneas rīkojās atbildīgi, kad viņš pameta Dido. Vai tā var darīt episkā varoņa paraugtēls? –

– Protams, ka var, – strupi atbild Svansons.

Muļķīgi turpinu: – Kad viņš to pamet, viņa krīt izmisumā. Likusi sakurt bērū sārtu, Dido sakrauj uz tā Aeneas pamestās lietas, uzkāpj pati un nodur sevi ar šķēpu. Un mirst.

Atvadoties Aeneas redz, cik viņa ir izmisusi no sāpēm un mīlestības. Vai morāls cilvēks neapzinātos, ko viņš ir izdarījis? Viņiem bija aizraujoša mīlestības afēra. Bet viņš tikai pasaka: 'To man lika darīt Dievi,' Un viss. –

– Šarmanti sacīts, un jūs pati esat ļoti šarmanta, miss Nesaule, – saka Svansons.

* * *

Labo A atzīmju pelnīšanai pienāca beigas. Ja vien caurmēra kopsummā ieskaitītu fizisko audzināšanu, nebūtu izpelnījusies uzslavu. Bet ieskaite bija tikai par akadēmiskiem priekšmetiem.

Sabiedrisko deju kursā zēni ar meitenēm kļūpa viens otram pār kājām, mācoties *boks – stepu*.

Skolotājs secināja, ka esam pārāk neveikli, lai pamēģinātu *džiterbogu*. Tas būtu daudz vairāk noderējis mūsu ierobežotās sabiedriskās dzīves laukā. Vairums saņēma apmierinošu atzīmi C, tā šķita apkaunojoša, bet man ļaumiņi paveicās. Vecmodīgie valši un fokstroti vēl aizvien bija populāri Indianapolises latviešu eksilsabiedrībā, un tādēļ es izpelnījos atzīmi B.

Tā kā mīlēju visu klasisko, izvēlējos stopa šaušanu. Iztēlē ieraudzīju sevi starojot, tēptu īsā tunikā, dodoties aiz studentu ūnijas ēkas, lai pievienotos amazonēm. Manās stiprajās rokās atrodas stops, bulta eleganti izveido arku, ar blīkšķi ietriecas mērķī. Skolotāja, modernā medniece – Diāna, apbalvo mani ar lauru vainagu.

Skolotāja, īsa muskuļota būtne no mazpilsētas Gērijas, Indiānā, izskatījās ļoti pārsteigta, kad pavēstīju viņai, ka esmu kreile. Viņa ātri atkopās un teica, lai es visas kustības veicu otrādi.

– *I shot an arrow in the air, / It fell to earth, I know not where* – skan dzejolītis, bet mana pieredze šaušanā ar stopu izvērtās citādi. Bulta aizdūca, ieskrambājot man roku, izbužinot klasesbiedrenei matus, nobrāžot skolotājas bultu maku, līdz tā iedūrās zemē trīs ceturtdaļas attālumā no mērķa. Jau tad, pirms apsūdzību un tiesu procesa laikmeta, skolotāja bija satriekta.

– Otrreiz nešauj, – viņa teica, norādot uz attālo solu. Tā kā uz rokas man auga pampstošā brūce, nodevos ķīmijas uzdevumiem. Turpat pavadiju citas patīkamas reizes, līdz attapos, ka šajā kursā iegūšu tikai caurkritošu atzīmi.

Devos pie skolotājas, kas bija nosvīdusi kā Kamilla pēc kaujas.

– Ak, tā esi tu, – viņa teica. – Pieņemu, ka tu jau meklē privātstundu. –

Viņa ievilka mani studentu ūnijas meiteņu istabā, nostādīja pie spoguļa. – Tagad ņem loku rokā, it kā tu būtu labrocīga. Tas ir pavisam vienkārši, skaties spogulī un dari visu otrādi. – Viņa saspieda man pirkstus, pirms es tos paguvu atkabināt no loka virves. – Izmisusi Demetera, – viņa nopūtās. Man bija viņas žēl. – Tā nav jūsu vaina. Es zinu, ka kreļļiem dažas lietas nevar iemācīt. Citi ir jau mēģinājuši. –

Kamēr es dzīvoju bēgļu nometnē Vācijā, pateicoties savam kreiles statusam, man aiztaupījās garās adīšanas un tamborēšanas stundas. Piecus gadus nezināmo nākotni gaidot, latvieši centās saviem bērniem iemācīt visu, ko paši prata. Tādēļ meiteņu rokdarbi šķita kā pašsaprotama nodarbība, pat kad tā pati zeķe dzijas trūkuma dēļ bija jāizada no jauna. Tas man likās pieņemami, jo arī Pēnelope katru rītu atrada audumu pie stellēm izārdītu. Drīz vien pat visstingrākie disciplinētāji uzdeva, ļaujot man rokdarbu stundu laikā lasīt skolai ziedotās grāmatas.

– Kā būtu, ja es palasītos par loka šaušanu, – ierosināju. Iliadas un Aenidas garajos aprakstos varētu kaut ko atbilstošu sameklēt. Kareivji galvenokārt gan karoja ar zobeniem, bet droši vien neiztika bez bultām.

Skolotāja pasniedza man nolietotu vingrošanas disciplīnu krājumu.

– Tikai nestāsti nevienam, ka es tev tā atļāju, – viņa teica, rādot uz nodaļu.

Izlasīju divpadsmit lappuses, kamēr spēju atstāstīt vārdu pa vārdam. Skolotāju respektējot, ierados pie viņas tikai pēc nedēļas.

– Tagad pastāsti, ko tu zini par loku un bultām. – Tikko noskaitīju pirmo lappusi, viņa smaidīja kā Afrodīte.

– Ļoti labi, bet es tev nevaru likt atzīmi augstāku par B. Nevaru dot atzīmes par grāmatu lasīšanu, un tu jau vienreiz izšāvi greizi. Ceru, ka neuzskatīsi to par netaisnību. –

Tieši otrādi! Viņai bija tiesības izgāzt mani, un tad es būtu spiesta nākošā semestrī atrast cita senatnīga sporta paveidu, piemēram, diska mešanu.

* * *

Kad trešo reizi ieguvu atzīmi B, es paredzēju, ka 1961. gada beidzējos nevarēšu būt pirmajā vietā. Arī tam bija sakars ar klasiku.

– Es te nojausu nopietnus sarežģījumus, – profesors Kelijs rūca, skatoties manās atzīmēs. Kā galveno studiju priekšmetu biju izvēlējusies angļu literatūru, tāpēc ka sievietēm tā sagādāja draudzīgāku vidi nekā lietišķo zinātņu studijās, jo tur gatavoja studentus medicīnas fakultātei. Profesors Kelijs skaitījās mans padomnieks.

Gaidot atbildi, es mēģināju apslāpēt satraukumu. Viņš bija vienīgais katolis starp ateistiskajiem kolēģiem, un ļaudis melsa, ka reliģija attaisnoja tukšos grāmatplauktus viņa birojā, un māju ar deviņiem bērniem.

– Tā tad jums atzīmes visas bija A, miss... neskaidrojiet man, kā izrunāt jūsu vārdu. Neskatoties uz šo drūmo, nomācošo, lai nesacītu uzsvērti desekularizēto vidi, jūs pati apjautīsiet, cik dialektiska ir dimensija, cik diakritiska diversifikācija, un cik doktrināra šeit ir disciplīna. –

Tā viņš tiešām runāja, un tas mūs, jaunāko kursu studentus, patiešām iespaidoja. Tikai vēlāk 1960. gados postgraduētie studenti sāka izsmiet viņa runas veidu un boikotēt lekcijas.

– Tā tad jūsu atzīmes, visas A. Es varētu iedziļināties teoloģiskās kontekstualizācijās dziļos paradoksos, bet izteikšos īsāk. Pilnīga A atzīme ir pretošanās eksistējošam cilvēces nosacījumam. Vienkāršojot vēlreiz jūsu labā: tikai Dievs ir perfekcija. Un pelnījis augstāko atzīmi. –

Kāpēc tā nevēstīja universitātes katalogā? Gribēju jautāt, bet biju iemācījusies klusēt. Misters Kelijs parakstīja manu priekšmetu izvēli, ieskaitot lekcijas *literatūras kritikā*.

Mans krutais (*hip*) divdesmitpiecus gadus vecais draugs no austrumkrasta ieteica kursu uzdot. – Viņš tev nekad nepiešķirs vairāk par apmierinoši. –

Viņam par tādiem jautājumiem bija pastiprināta pieredze. Viņš pat bija izraidīts no diviem hipodromiem, jo vienmēr pareģoja, kurš no zirgiem uzvarēs.

Mana pašapziņa tuvojas sabrukšanai, bet ne akadēmiskā vidē. Apzinājos, ja mācīšos, atzī-

mes būs labas. Lai lekcijas uzdotu, man bija nepieciešama Kelijs atļauju. Neskaitāmās aliterācijas kā pakaiši, paralēlizteiksmes un atsauces klasikai pieblīvēja profesora Kelijs priēšnesumu.

– Šis kurss nav domāts sievietēm, memļukiem vai uzdzīvotājiem, – viņš uzsvēra, raugoties uz mani. – Šajā kursā jūs nevarēsiet, kā Draidens tik dzejiski apgalvojis, paēnā kavēt laiku ar Amarillis. –

Ātri nolaidu skatu, jūtoties kā Merkūrs, kuram jānodod sliktā ziņa.

– Kas ar jums notiek, miss? Misters Kelijs ar nūju sit pa mana galda virsmu. – Runājiet, viņš kļiedza, šoreiz bez aliterācijām.

– Miltons rakstīja tā par nimfu, vārdā Amarillis. Citāts ir no dzejoļa *Licidas*. –

– Svētā Marija, Dievmāte, – profesors Kelijs sabruka krēslā.

Mēs gaidījām ilgāku laiku. Beidzot viņš sastinga mūsu priekšā, izstiepa rokas un nolaida galvu, imitēdamas krustā sisto Kristu. – Jūs redzat manu šausmīgo pazemojumu, kad students bez grāda ir pierādījis manu nespēju pat mazgāt jūsu kājas. Es nekā nezīnu. Esmu nekas. Būšu nekas. –

Mēs nevarējām paelpot.

– Bet es jums jautāšu: vai esiet ar mieru, lai turpinu kontraktu mācīt nemācāmiem?

– Vai uzskatiet mani par pietiekoši labu, mācīt literatūras kritiku iesācējiem? Ja tā domājat, paceliet labo roku. –

Laimīgi, ka Ciešanu spēle bija beigusies, mēs pacēlām rokas. Tikai vēlāk, izejot laukā svaiģā gaisā, es aptvēru – kā vienmēr, biju pacēlusis kreiso roku. Par šo kursu saņēmu atzīmi B.

* * *

Bakalaureātu noliku 1961. gada maijā ar otro augstāko caurmēru starp 3 000 studentiem. Mierināju sevi, ka nepilnīgi perfektam caurmēram nebija nekādas nozīmes. Man pietrūka līdzekļu, lai varētu abiturijas dienai noīrēt piemērotu talāru ar cepuri un lai atrastu mentoru, kas palīdzētu studijas turpināt kādā no austrumkrasta universitātēm. Karstā sestdienas rītā tukšā reģistrācijas bi-

rojā, darbiniece piesprauda goda nozīmes „High Honors” pinumu manai katūna blūzei.

– Es jūs apsveicu, – viņa sacīja, paspieda roku un izvadīja mani pa durvīm.

Turpinot studijas Ph.D. grādam Viskonsinas Universitātē, atklājās, ka labi izglīotiem džentelmeņiem 1960. gados vairs nebija nepieciešamas latīņu un grieķu valodas. Mācīties klasiskus skaitījās tikpat nenozīmīgi, kā gramatikā teikumu diagrammēšana vai dzimstības kontroles praktizēšana ar ritma metodi.

Profesora Hieronima seminārā par *Tacitu* bijām tikai divi: kāds radikāls universitātes students Z. un es.

Lekcijām nozīmētā telpa bija bibliotēkas ēkas pagrabstāvā. Tā kā dalībnieku skaits bija mazs, tulkojumu apjoms šķita vēl lielāks. Students Z., attapīgs gluži kā mans agrākais draugs, piedāvāja kalkulētu plānu, lai tulkošanu vienkāršotu.

– Tev būs tā vieglākā daļa, – viņš solīja, zeltītam priekšzobam mirdzot. – Piesakies tulkot visu, bet ar komplicētām daļām es tev nākšu palīgā. Reizēm pārtraukšu veco Hieronimu...

Es piekritu, bet kad reiz nespēju atšķetināt garāku teikumu, Z. tikai blenza grāmatā, līdz profesors kļuva nepacietīgs. Pēc lekcijas Z. taisnojās, ka organizējot demonstrācijas pret Vjetnamas karu, viņam pietrūcis laika sagatavoties. Lai turpinām sadarboties, kā bijām norunājuši, bet es atteicos.

Kādā aukstā ziemas rītā, klabošiem zobiem ejot pa ledainu taku no Baskomkalna, viņš, tērpies plānā jakā, novalkātās džinsās, pūkaini rozā lakatā un rokās diviem atšķirīgiem cimdiem, lūdza manu palīdzību. Būdams nabadzīgs, tāpat kā es, viņš bija cēlies no Teksasas, nevis sofistiskā austrumkrasta, kā atraitnes šuvējas dēls, kurš spiests meklēt pie ziņu dēļiem piespraustus atrastos drēbju gabalus. Mana sirds tomēr bija nocietināta.

Tulkojumu Z. uzsāka gludi, bet pēc brīža jau stomijās. Profesors Hieronims nelikās nepacietīgs. Otrā pasaules karā viņš bija pilotējis bombvedējus, un viņam bija dzelzs nervi. – Vai neesiet sagatavojis, mister Z.? –

– Protams, ka esmu...viņš sāka rīstīties. – Esmu...norijis ...agh...agh! – Viņš ielika dūri

mutē un savilkās čokurā. – Te tas ir, beidzot! Rokā viņam bija viņa zelta zobs. – Pie Jupitera! – Gandrīz būtu to norijis! – Rozā pūkaino lakatu Z. maigi aptina žokļiem. – Man žēl, profesor. Šausmīgas sāpes. Jāiet! – Viņš paķēra grāmatu un pazuda.

Nākošā nedēļā profesors Hieronims steidzināja. – Zobs savā vietā, un tā joprojām? – Es ceru, Z. izmisis sacīja.

– Tā jau padzirdēju. Lai tas neatkārtojas. Lūdzu, tulkojiet.

No Z. mutes ar mazām atkāpēm plūda Tacita skanīgie teikumi kā uzsverot, ka viņš tulkoja, nevis gludi nolasīja Šekspīra tekstu. Z. bija piedalījies studentu uzvedumā *McBird*, satīrā par prezidenta Džonsona Vjetnamas kara politiku. Tā bija parodija par *Makbetu*. „Nerona naids pret māti izraisīja slepkavību. Viņa ieradās dienas vidū, kad tas jau bija iesilis no ēdiena un dzēriena. Māte gata va asinsgrēkam, iereibis dēls, kaislīgi skūpsti, ļaunuma ierosinoši glāsti ...” –

Apjūkot, mēģināju atrast tekstu. Labi, ka profesors Hieronims mani neizsauca. Kur slēpās lasītais? – Ļoti labi. Pārlēciet uz Nerona izšķērdīgo banketu. –

Pieri noslaucījis, Z. turpināja: „Rauts notika uz zeltīta un ar ziloņkaulu greznota pļosta, kuru vilka vecākuma kārtībā sarindoti izvirtuļi. Krastā bija prieka mājas pilnas dižciltīgām sievietēm. Kailas kurtizānes piedauzīgi žestikulēja” – Nolasītais nebija grāmatā! Attapos, ka Z. pielietoja kādu špikeri, sapratu, ka beidzot dzirdēju tekstu, ko profesori gadu simtiem bija slēpuši no sievietēm. Biju piesaistīta, bet vēlējos, lai profesors Hieronims pārtrauc lasījumu pirms Z. sev nodara pāri.

„Nero bija korumpēts, bet tagad viņa izviršana sasniedza jaunus apmērus. Pēc kāzu ceremonijas ar izvirtuļi Pitagoru, valdnieks uzlika sev līgavas plīvuru. Kāzu lāpas un gulta bija visiem redzama. Visas norises notika publiski, pat tās, kas dabīgi neizgaismotas”... Beidzot profesors Hieronims izkampa no Z. rokām grāmatu un kratīja, līdz izlidoja izplēstas lappuses. Zeltītais Z. zobs vēlreiz nolēca uz galda. – Jūs, mister Z., esat sakropļojis kādu bibliotēkas grāmatu! Sastapšu jūs savā kancelejā. Z. sagrāba žokli ar zobu un atstā-

ja klasi. – Šo izrādi vairāk nav vērts turpināt, – piebilda profesors.

– Bet šodienas stundu mēs sāksim no sākuma, – viņš man sirsnīgi teica.

Kad Z. klasē vairāk neatgriezās, es varonīgi turpināju. Profesors nesūdzējās, ka atlikusi tikai viena studente, pie tam sieviete. Viņa attieksme pret mani bija koleģiāla, abiem risinot svarīgu projektu. Sāku uzdot jautājumus, un man vairāk nebija bailes pavēstīt savus uzskatus.

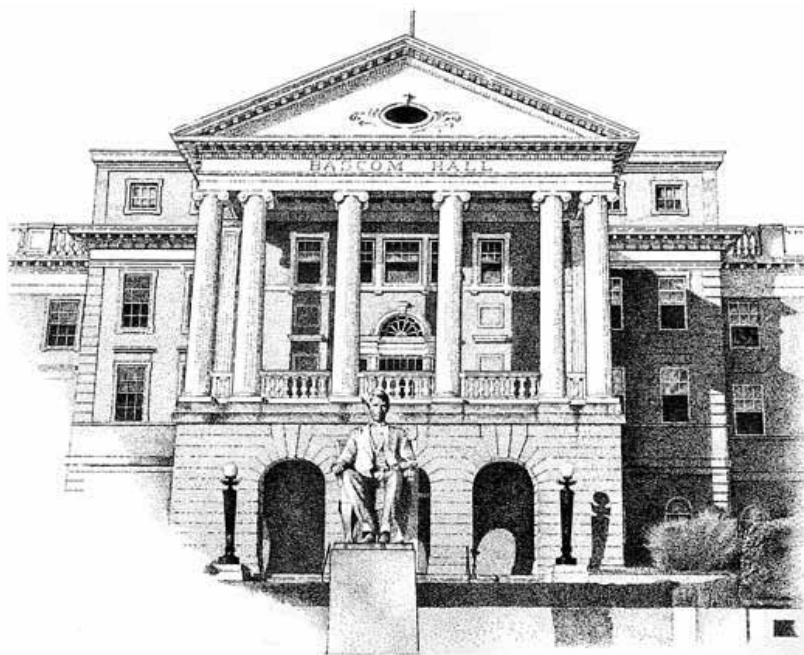
Biju pierakstījusies *Ovida* semināram *Mīlestības māksla*, bet kursu pametu, atklājot, ka otrs students ir kāds bijušais priesteris. Latīņu valoda palīdzēja man paplašināt angļu valodu, izprast starpību starp rakstīto un izrunāto, un straujāk papildināja vārdu krājumu. Mistars Hieronims, kaut arī dziļi iegrimis senajos tekstos, man vēra apvārsni nākotnes akadēmiskajā dzīvē, kur būt imigrantei

un sievietei nav kavēklis un kur mācīšanās prieks spēj uzvarēt aizspriedumus.

No angļu valodas tulkojusi Maija Meirāne

Nītaurē II Pasaules kara priekšvakarā dzimusī Agate Ne-saule kopā ar ģimeni dodas bēgļu gaitās (1944). Pirms Rietumu sabiedroto okupācijas zonu sasniegšanas, padomju okupētajā Vācijas austrumdaļā septiņu gadu vecumā pieredz PSRS karavīru vardarbību pret civiliedzīvotājiem. Piecus gadus ilgstošajam bēgļu nometņu laikam seko (1950) trimdas turpinājums ASV, kur iegūta augstākā izglītība (University of Wisconsin, Indiana University). Viskonsinas U. kļūst par mācību spēku. Lasītāju un kritiķu atzinību iegūst autobiogrāfiskais romāns *A Woman in Amber: Healing the Trauma of War and Exile* (1995), kas saņem *American Book Award* (Amerikas Grāmatu balvu, 1996) un drīz vien iznāk tulkojumos latviešu (*Sieviete dzintarā*), vācu, zviedru un dāņu valodā. *In Love with Jerzy Kosinski* (Mīla uz Ježiju Kosinski, 2009) ir rakstieces otrs grāmatā izdots prozas darbs. Autobiogrāfiskais stāstījums "A Classical Education" (Klasiska izglītība) publicēts Viskonsinas U. gads-kārtējā literatūras un mākslas izdevumā *Midwest Review* (2016, nr.4).

Viskonsinas Universitātes Baskoma ēka (*Bascom Hall*)

Zīm. Ron Clowney

Vladislavs („Niks“) Niteckis

ATMIŅAS PAR BĀLTIJAS UNIVERSITĀTI – II

1949. gada sākumā, 6. semestrī, man atļauj apmeklēt klīniskās lekcijas iekšķīgās slimībās un ķirurģijā. Tās notiek Hamburgā, ar Hamburgas Universitāti saistītā Marijas slimnīcā (*Marienkrankenhaus*). Plašajā, amfiteātrī līdzīgā auditorijā, kuplajā vācu un pašu studentu bara vidū, jūtos kā *īsts* students, apziņā, ka šajos solos ir jau sēdējuši iepriekšējo paaudžu studenti. Skatuvei līdzīgās auditorijas priekšā ir vairākas lielas tāfeles, ekrāns un izgaismotas matstikla kastītes, kur piespraust rentgena filmas. Nedaudzos logus var automātiski aizklāt ar aizkariem, ja iedarbina diapozitīvu projektoru. Viens pēc otra uz skatuves uznāk vai tiek iestumti ritenkrēslā slimnīcas ķitēli tērpti pacienti, katrs ar savu kaiti. Ķirurģijas profesors, vai tā asistents, izstāsta pacienta slimības vēsturi, demonstrē rentgena uzņēmumus un laboratorijas izmeklēšanas rezultātus; izskaidro, kāda operācija izdarīta un kāda būs prognoze.

Tuvāks, intīmāks ieskats kāda pacienta slimībā notiek slimnīcas palātās. Kāds pusducis studentu sastājamies ap pacienta gultu, staltā, sirmā profesora Vētras uzraudzībā. Katrs pa kārtai, ar stetoskopa pulkšņiem ausīs, cenšamies saklausīt pacienta sirds pukstos neparastas, nenormālas skaņas jeb aritmiju. Tad turpat, pacienta klātbūtnē, profesors izskaidro izmeklēšanas rezultāta nozīmi slimības diagnozē, kā slimība varētu progresēt un kā to ārstēt. Vienā no šādām reizēm paciente bija pajauna, kalsna un sākumā smaidīga sieviete. Diagnoze – sirds aritmija un divviru vārstuļa bojājums. Izmeklēšanas un diskusiju beigās viņa pēkšņi sāka nevaldāmi raudāt. Viņa, acīmredzot, līdz šim nebija apzinājusies sava veselības stāvokļa nopietnību. Vēl tagad atceros viņas raudās sagumušo stāvu, kas raustījās elšās. Tad patiešām sapratu, ka cilvēks ir vairāk nekā anatomija, fizioloģija un miesas kaites; ka ir kāda pārvaldoša iekšēja būtība jeb degsme, kuru nevaram ne sajust, ne saredzēt, ne saklausīt, ne konstatēt vai izmērīt ar instrumentiem.

Lai dzīvotu BU nometnē, nedrīkstēja kļūt par *mūžīgo studentu* – katrā semestrī bija jānoliek zināms skaits eksāmenu, un katram bija jāiet *klausu darbos* vismaz reizi mēnesī. Klausas parasti bija darbs virtuvē vai akmeņogļu izkraušana no preču ratiem pie centrālapkures krāsns. Kādā oktobra rītā, pusmumsā, gauži apmiegojies klunkurēju uz virtuves pusi. Virtuvē nevienas dvēseles, tikai milzīgi, lielvēderaini zupas katli klusi šņāc un burbuļo, un vienā stūrī blāvi deg vienu tuļa spuldze. Pēc brīža ienāk pavārs un liek man šad tad apmaisīt zupu katlā, skaitīt plūmes un nošķīt no auklas vīges. Drīz sanāk citi klausīnieki un, sasēdušies ap kartupeļu kaudzi, cītīgi mizojam. Bieži darbi padarīti priekšpusdienā un pēcpusdiena brīva.

Ēdiens nometnē ir pieticīgs; badā nav jāmirst, bet uzbaroties nevar, un nereti moka izsalkums. Dažkārt, piegādes sagādīšanās dēļ, saņemam dīvainu pārtiku: tvirtu, dzeltenu kukurūzas miltu maizi un, kādā reizē, katru dienu konservētas zivju aknas eļļā.

Kādā svētdienā, 18. maijā, ir universitātei svētki – atklātā diena ar izstādi. Katrai fakultātei ir savs stends. Pievakarē sporta laukumā fakultātes komandas sacenšas volejbolā. Sports vispār ir ļoti populārs. 1948. gada vasarā mūsu istabas brālīgo pulciņu pārņēma softbola trakums. (Softbols ir beisbols ar lielāku, mīkstāku bumbu un mazāku spēles laukumu.) Bumbas un cimds uz ķeršanai aizdod YMCA. Katru dienu, kad labs laiks, sporta laukumā metam, sitam un ķeram bumbu, un sitējs joņo no bāzes uz bāzi, pirms bumba noķerta. Bumbas mešana un ķeršana notiek arī istabā. Ļoti drīz katram no mums ir izmežģīts kāds rokas pirksts... Bet 1949. gadā šo apmātību atvieto galda teniss. Galdi šai nodarbībai ir izvietoti kāda bloka bēniņu telpā, un bumbas un lāpstiņas atkal pagādā devīgā YMCA. Tomēr mūsu lielākā, pastāvīgā, nemainīgā kaislība ir šahs. Spēlētjam gan vienspēlēs, gan miniturnīros, ar un bez šaha pulksteņa, par vietu istabas ranga tabulā. Spēles dažkārt ieilgst līdz vieniem vai diviem nakti.

Es esmu nemitīgā naudas trūkumā. Nauda ir nepieciešama biļetēm vilcienam uz Hamburgu un par reihsmarkām var vēl iegādāties maizes kuponus, kuri der vācu maiznīcās. Vienīgais ienākums ir nauda par pārdotām

cigaretēm, kuras mums regulāri izsniedz nometnes apgādē. Stāvokli kaut cik uzlabo tirgošanās – spekulācija. Lūk, kā tā notiek.

No agra rīta ar tukšu mugursomu soļoju uz Pinebergas staciju, lai noķertu vilcienu uz Hamburgu. Hamburg-Altona stacijā pārsēžos vilcienā uz Blankenese, kur Elbes upes labajā krastā ir kuģīša pietura. Kuģītis mani aizvzina krietnu gabalu pa upi līdz Stadei, upes grīvas kreisajā krastā. Ja ir labs laiks, brauciens ir tīri patīkams; uz augšējā klāja silda saulīte, vizuļo upes ūdens, virmo maigs vējiņš, un virs motora dunoņas dzird tikai kaiju klaigas. Elbes grīvas apvidū ap Stadi ir lielākoties lauksaimniecības ar plašiem augļu dārziem. Eju no mājas uz māju izmainīt cigaretes vai reihsmarkas pret āboliem vai bumbieriem. Dažā mājā attieksme ir noraidoša, bet agrāk vai vēlāk darījums tiek noslēgts, un mana mugursoma ir augļu pilna. Atceļš atkal ar kuģīti un diviem vilcieniem, uzmanoties no policistiem, jo spekulatīva tirgošanās ir aizliegta. Pārņāku mājās parasti ap vakariņu laiku un tūdaļ aizeju piespraust pie universitātes paziņojumu dēļa reklāmu par 304. istabā pārdodamiem augļiem. Peļņa nav liela – iepirkums 8 līdz 12 RM/kg, pārdošu par 15 RM/kg, bet kaut kāds ienākums ir.

Diemžēl šis ienākuma avots totāli izsīkst pirmdien, 1948. gada 21. jūnijā, kad Rietumvācijā notiek naudas reforma. Sākot ar šo dienu, par katrām 10 reihsmarkām kabatā vai bankā piešķir vienu *Deutsche Mark (DM)*, un ikviens saņem 40 DM par brīvu. Neticami ātri parasti pustukšie veikali uzpildās ar apģērbiem, apaviem un citām precēm, un tirgos pircējus kārdina kaudzes dārzenu un sezonas augļu. Tie, kam ir regulāri ienākumi, priecājas, bet bezdarbnieki, it sevišķi bēgļi nometnēs, var tikai žēli noskatīties precēm bagāto veikalu logos.

Manu katastrofālo finansiālo stāvokli izglābj kāds negaidīts sargeņģelis: Blombergas Latviešu ģimnāzijas direktore Brastiņa kundze. Viņa rīkoja Blombergas nometnē ziedojumu akcijas stipendijām Blombergas ģimnāzijas absolventiem, kuri studēja BU. Četru mēnešu laikā saņēmu trīs stipendijas. Tās nebija lielas – no 15 līdz 40 DM, bet ļoti palīdzēja izdzīvot. Lai mūžīga pateicība gādīgajai, ne-

savtīgajai Brastiņa kundzei un pašizliedzīgajiem ziedotājiem!

1948. gada septembrī Ilmāram Gailim konstatē plaušu tuberkulozi un viņu ievieto sanatorijā. Visiem mūsu istabas iemītniekiem iešļircina ādā tuberkulīnu (*Mantoux test*) un izdara plaušu rentgena caurskati. Reakcija uz iešļircinājumu ādā, protams, visiem ir pozitīva, bet tikai man atrod plaušās aizdomīgas izmaiņas. Esmu norūpējies, vai slimība ir aktīva un būs jāpārceļas uz sanatoriju, vai izmaiņas plaušās radušās tikai no iepriekšējas, sadziedētas kaites. Beidzot, pēc atkārtotām plaušu caurskatēm, 1949. gada janvārī ārsti izlemj, ka slimība ir neaktīva. Šie plankumi un punkti manās plaušās ir kā nevēlami pasažieri pavadījuši mani dzīves ceļā un palīdzējuši nodarbināt daudzus dakterus, radiologus un rentgena filmu ražotājus.

Atmiņas par Baltijas Universitāti Pinebergā publicētas arī interneta laikrakstā *Latvietis*, 423 (2016.13.VIII).

No Nika privātā arhīva

„Klaušu darbi“ – akmeņogļu izkraušana (1949.8.III)

No Nika privātā arhīva

Ilmārs un Džo spēlē šahu

Madara Eversone

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS VALDES DARBĪBA DESTAĻINIZĀCIJAS PERIODĀ (1956-1959) III

Destalīnizācijas ietekmē un, izmantojot relatīvi liberālo gaisotni, LPSR Ministru padomē (MP) un LKP vadošajās aprindās izveidojās domubiedru grupa, ko vēlāk nosauca par nacionālkomunistiem. Viens no viņu līderiem bija Eduards Berkļavs¹. Nacionālkomunistus atbalstīja arī Vilis Lācis. Viņu mērķis bija panākt LPSR republikas nacionālo īpatnību un interešu ievērošanu, ar to saprotot plašu jautājumu loku – no ekonomikas līdz kultūrai un izglītībai, lielu uzmanību pievēršot jaunu mācību programmu izveidei ar uzsvaru uz estētisko audzināšanu un ar Latvijas vēsturi un kultūru saistītu jautājumu apguvi.²

Pēc partijas 20. kongresa un Ņikitas Hruščova runām, ko pārrunāja arī RS sēdēs,³ daļa Latvijas radošās inteliģences izmantoja izdevību ievirzīt nacionālo kultūru neatkarīgākas attīstības guļņē un aktīvāk iesaistīties kultūras dzīvē.⁴ Šis pārmaiņas tēlaini aprakstījis rakstnieks Zigmunds Skujiņš: *Gaiss dīvaini šņāca, no sloga apakšas laukā spraucās normāldomāšanas dzīns*.⁵ Noplaka literārās dzīves kontrole, atslāba varas uzraudzība, dodot jaunus impulsus rakstnieku radošajai darbībai. Arī RS iekšienē aktualizējās iepriekš noklusētas tēmas un jautājumi.

¹ Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks 1956.-1957. un 1958.-1959. gadā un komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs 1957.-1958. gadā.

² Ilgvars Butulis, Antonijs Zunda. *Latvijas vēsture*. Rīga: Jumava, 2010, 159. lpp.

³ LVA, PA-7263. f., 1.apr., 10. l. (Протоколы заседания бюро, партсобраний и планы работы 1955.1.XI-1957.24.IX), 25.-27., 42. lpp.

⁴ Rolfis Ekmanis. *Latvian literature under the Soviets: 1945-1975*. Belmont: Nordland (ASV), 1978, 195. lpp.

⁵ Zigmunds Skujiņš. *Sarunas ar jāntārpiņiem*. Rīga: Preses nams, 1992, 130. lpp.

Diemžēl centieni pēc reformām beidzās salīdzinoši ātri – starp LKP CK biroju un nacionālkomunistiem parādījās šķelšanās pazīmes, un LKP CK ārkārtas plēnumā (1959.7.-8.VII) no amata tika atcelts Eduards Berkļavs. Plēnumā (1959.25.XI) no amata bija spiests atkāpties arī LKP CK 1. sekretārs Jānis Kalnbērziņš un MP pr-jis Vilis Lācis. Jaunā LKP CK 1. sekretāra Arvīda Pelšes vadībā izvērtās plašas komunistiskās partijas, komjaunatnes, valdības un masu informācijas līdzekļu *tīrīšanas*, kas turpinājās līdz 1962. gadam.⁶ Pelšes realizētā republikas attīstība bija virzīta pretēji nacionālkomunistu iecerēm, tostarp, krasi vērstoties pret latviešu tautas tradīcijām un *pastiprinot cīņu ar pretpadomju darbību un noskaņojumu*.⁷ Līdz ar to LPSR politiskais atkusnis beidzās daudz ātrāk nekā PSRS un, kā norāda vēsturniece Daina Bleiere, 1959. gads sagrāva ilūzijas, ka vienā PSRS republikā iespējams *sociālisms ar cilvēcisku seju*.⁸

REPRESĒTO RAKSTNIEKU UZŅĒMŠANA RS

Staļina laika represiju politika bija skārusi lielu daļu latviešu inteliģences, tostarp, rakstniekus, kuri tika uzskatīti par bistamiem padomju režīmam ar savu profesionālo vai sabiedrisko darbību Latvijas Republikas vai vācu okupācijas laikā. Vairums šo autoru bija arestēti un deportēti uz Sibīriju, ieslodzīti soda nometnēs, specnometinājumos vai nogalināti. 1954. gadā sākās par kontr-revolucionāriem noziegumiem notiesāto lietu pārskatīšana. Tika izdots (1955.17.IX) PSRS Augstākās padomes (AP) Prezidija dekrets par amnestiju tiem, kuri sadarbojušies ar vācu okupantiem, bet pēc PSKP 20. kongresa sākās notiesāto masveida reabilitācija⁹, un viņi pakāpeniski drīkstēja atgriezties no soda izpildes vietām dzimtenē. Šajā laikā reabilitēti un amnestēti arī latviešu rakstnieki un kultūras darbinieki, daži – pēc nāves. Vairāki autori vai to tuvinieki pēc reabilitācijas vērsušies ar lūgumu RS valdē atjaunot viņus RS biedra statusā vai arī uzņemt viņus Savienībā. RS valdes attieksmi pret reabilitētajiem

⁶ Daina Bleiere u. c. *Latvijas vēsture 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005, 365. lpp.

⁷ *Latvija padomju režīma varā 1945-1986*. Dokumentu krājums. 1.sēj. (atb. redaktore Irēna Šneiderē) Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2001, 19. lpp.

⁸ Daina Bleiere. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 67. lpp.

⁹ Daina Bleiere u.c. *Latvijas vēsture 20. gadsimts...* 324. lpp.

un amnestētajiem literātiem nevar aplūkot viennozīmīgi, jo katra autora liktenis un pagātne atšķiras no citiem, tāpēc represētos rakstniekus var iedalīt trīs grupās atkarībā no viņu biogrāfijas, profesionālās darbības, kā arī KP attieksmes pret viņiem.

Pirmo grupu veido PSRS dzīvojušie latviešu rakstnieki, kuru lielākā daļa Padomju Krievijā uzturējās jau pēc I Pasaules kara un revolūcijas un kuri cieta Staļina represijās, bet visvairāk *Staļina tīrīšanu* laikā (1937-1938) nošauti. Lielākā daļa šo literātu rehabilitēti pēc nāves, vēlāk PSRS historiogrāfijā un literatūrzinātnē tie dēvēti par progresīvajiem revolucionārajiem rakstniekiem,¹⁰ noklusējot *neērtus jautājumus* un autoru pāragrās nāves patiesos cēloņus. Viņu statusa atjaunošana PSRS RS bija viens no valdes un sekretariāta sēžu protokolu dienas kārtības jautājumiem, kas vienlīdz attiecās arī uz LPSR RS. Parasti lūgumus par mirušo rakstnieku biedra statusa atjaunošanu iesniedza viņu sievas. Visvairāk šādu iesniegumu saņemts no 1956. līdz 1958. gadam. Piemēram, rakstnieka Sīmaņa Bergā (1887-1938) sieva rakstīja PSRS RS valdei ar lūgumu atjaunot vīru RS biedra statusā,¹¹ arī Pētera Svira (1891-1943; īstajā vārdā Pēteris Blūmfelds), Paula Vīksnes (1894-1938), Konrāda Jokuma (1894-1941) u.c. autoru tuvinieki sūtījuši iesniegumus.¹² Rehabilitēto Padomju Krievijas rakstnieku tuviniekiem tika samaksāta arī divu mēnešu alga, rēķinot 3000 rubļu mēnesī.¹³ Tā kā minētie rakstnieki bija latvieši, tad arī Latvijas PSR RS valdei bija jārisina viņu autortiesību un literārā mantojuma sakārtošanas jautājums, kas bija viens no centrālajiem RS valdes un sekretariāta sēdēs no 1956. līdz 1958. gadam¹⁴.

Pirmo literārā mantojuma komisijas sēdi

¹⁰ *Latviešu rakstnieki Padomju Savienībā (1917-1940)*. Rīga: LPSR Valsts bibliotēka, 1958, 3. lpp.

¹¹ LVA, 473. f., 1. apr., 132. l. (PSRS Rakstnieku savienības sekretariāta sēžu protokoli 1956.6.VI-1956.14.XII), 139. lpp.

¹² LVA, 473. f., 1. apr., 151. l. (LPSR Rakstnieku savienības sekretariāta sēžu protokoli 1957.3.I-1957.19.XII), 75.lpp.

¹³ LVA, 473. f., 1. apr., 134. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 1956.24.I-1956. g.20. XII), 21. lpp.

¹⁴ Viens no aktuālākajiem jautājumiem RS valdes un sekretariāta sēdēs bija Linarda Laicena literārā mantojuma sakārtošana (jau 31.V.1956. nolēma sākt L. Laicena literārā mantojuma kārtošanu).

(1957.16.IV) vadīja RS valdes sekretārs Ādolfs Talcis, piedaloties komisijas locekļiem Fricim Rūmniekam, Jānim Niedrem un Jānim Kalniņam. Komisijas turpmākais uzdevums bija apzināt, savākt un izdot rehabilitēto latviešu padomju rakstnieku darbus, iepriekš noskaidrojot, kuri no rakstniekiem tikuši rehabilitēti pēc 1937. gada PSRS.¹⁵ Literāro darbu pārrakstīšanai un sakārtošanai finansējums lūgts no LPSR MP. Iegūstot ziņas gan no PSRS RS, gan no citām organizācijām, rehabilitēto rakstnieku literārā mantojuma kārtošanas komisiju skaits palielinājās, un RS valde (1958.5.VI) ierosināja nodot šo uzdevumu LPSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta pārziņā.¹⁶ Pēc šī lēmuma turpmākajos valdes un sekretariāta sēžu protokolos rehabilitēto revolucionāro rakstnieku literārā mantojuma kārtošana vairs nav aplūkota.

RS valde (no 1956.31.V-1958.5.VI) paguva izveidot 19 rakstnieku – Linarda Laicena, Pētera Svira, Sīmaņa Bergā, Konrāda Jokuma, Annas Zaprovskas, Jāņa Straujāna, Roberta Eidemaņa, Vilhelma Knoriņa, Paula Vīksnes, Alvila Cepļa, Jāņa Eiduka, Kārļa Priednieka-Ozola un Jūlijas Janeles-Vienas, Viļa Āboltiņa, Arnolda Ikala, Oskara Rihtera, Friča Rozenbaha (pseidonīms Emīls Fross), Eduarda Šillera un Pētera Vintiņa (pseidonīms Pēteris Veinis) literārā mantojuma komisijas, kuru darbā iesaistījās ap 60 rakstnieku.¹⁷ Protams, minētie bija tikai daļa no visiem rakstniekiem, kuru literārais mantojums tika sakārtots un vēlāk diezgan aktīvi lielos metienos izdots Latvijas Valsts izdevniecībā, pēc tam izdevniecībā *Liesma* 60. gados.

Represēto literātu otro grupu veido tie, kuri pēc izsūtīšanas atgriezušies Latvijā un agrāk nav drīkstējuši aktīvi iesaistīties literārajā dzīvē. Daži no šiem rakstniekiem jau iepriekš bijuši RS biedri, bet represiju dēļ izslēgti no savienības, jo sodīti par agrāko politisko vai sabiedrisko darbību. Diemžēl valdes, sekretariāta un RS partijas pirmorganizācijas protokolos nav gūstama plašāka

¹⁵ Ilgonis Bērsons. Par, aptuveni, slepeni un pret. 1958. gads. Nodaļa no topošās grāmatas. *Karogs*. Nr. 12, 2008, 126. lpp.

¹⁶ LVA, 473. f., 1. apr., 170. l. (LPSR Rakstnieku savienības sekretariāta sēžu protokoli 1958. 2.I-1958. 27.IX).

¹⁷ LVA, 473. f., 1. apr., 164. l. (Latvijas Padomju rakstnieku IV kongresa materiāli (stenogrammas, runas, ziņojumi u. c.) 1958.25.IX-1958.27.IX), 69.-70. lpp.

informācija, kas palīdzētu pilnīgāk aptvert un izvērtēt RS valdes attieksmi pret rakstniekiem, kuru biogrāfijas un agrākā darbība varēja būt nepieņemama padomju režīmam. Rezervēto un piesardzīgo attieksmi izskaidro arī tas, ka oficiāli runāt par Staļina represijās cietušo likteņiem un politisko ieslodzījumu bija aizliegts.¹⁸ Staļina diktatūra tobrīd vēl bija nesenā pagātne, tāpēc radošajā inteliģencē vietumis valdīja bailes un piesardzība. Kā rakstīja Zigmunds Skujiņš: *Staļins iecerējis veselu impēriju uzdzīt kokā un tāpēc radīja milzīgas bailes, kas sabiedrību ietekmēja vēl desmitiem gadu pēc viņa nāves.*¹⁹ Piemēram, valdes sēžu protokolā (1956.11.X) lasāms, ka par RS biedru uzņemts rehabilitētais Andrejs Kurcijs²⁰, taču izvērstākas informācijas vai diskusijas par šo autoru nav.²¹

LPSR un LKP CK vadības attieksme pret amnestēto un rehabilitēto atgriešanos Latvijā bija samērā negatīva, un bijušie represētie bieži izjuta dažādus ierobežojumus un diskrimināciju.²² RS vadība nevarēja nerēķināties ar augstāko instanču oficiālo viedokli, tāpēc arī pret represētajiem rakstniekiem izpaužas rezervēta attieksme. LKP CK aģitācijas un propagandas daļas sekretārs Arvīds Pelše RS partijas pirmorganizācijas slēgtajā biedru sapulcē (1956.25.XII) izteicies: *Sakarā ar starptautiskās situācijas saasināšanos aktivizējušies mums naidīgi elementi, un tiem radusies arī zināma vide, jo atgriezušies daudzi sodu izcietušie bandīti un kriminālisti, no tiem daudzi ved aktīvu pretpadomju darbu.*²³ Šeit skaidri iezīmējas direktīva, ko būtu vēlams ievērot arī RS – represētie, lai arī vairums rehabilitēti, tomēr tiek uzskatīti par noziedzniekiem un padomju sabiedrībai naidīgiem. Arī pētniece Aina Štrāle norāda, ka 50. gados vajāti tiešām talantīgi dzejnieki. Padomju ideoloģiskajām institūcijām jautājums par varas represēto literātu darbu publicēšanu bija problemātisks.²⁴ Tāpēc nav pār-

spilēts apgalvojums, ka daži literāti, jo sevišķi tie, kuru talants izpaudies Latvijas Republikas laikā, bija pakļauti turpmākām garīgām represijām.

Kā garīgo represiju piemēru var minēt advokāta, izglītības darbinieka, politiķa, dzejnieka, tulkotāja – divkārt represētā un rehabilitētā Ata Ķeniņa likteni. Viņu arestēja (1940.16. IX) pēc Valsts Drošības pārvaldes pavēles un izsūtīja (1941.7.I) uz pieciem gadiem Kazahstānā par pretpadomju politisko darbību – 1940. gada okupācijas varas uzspiestajās Saeimas vēlēšanās līdzās oficiālajam (komunistu sastādītajam) kandidātu sarakstam kopā ar domubiedriem Ķeniņš mēģināja izvīzīt Demokrātiskā bloka sarakstu, turklāt bijis vairāku buržuāziskās Latvijas politisko partiju līderis.²⁵ 1944. gada sākumā apzēlots, jo, kā norāda Aina Štrāle, kara laikā Vilis Lācis viņu savervējis par Maskavas Radio korespondentu raidījumiem uz vācu okupēto Latviju. Pēc padomju okupācijas atjaunošanas Atis Ķeniņš atgriezās dzimtenē, kur bija LPSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta līdzstrādnieks un LPSR Valsts pedagoģiskā institūta profesors.²⁶ Kā norāda literatūrvēsturnieks Ilgonis Bērsons – (...) *bailēs par savu likteni* (Ķeniņš bija tikai apzēlots, nevis rehabilitēts) *viņš daudz kam piekrit un pakļaujas laikmeta ideoloģijai.*²⁷ Uzreiz pēc atgriešanās Latvijā Ķeniņš lūdzis RS valdi iekļaut viņu biedru kandidātu sarakstā, ko valde arī izdarīja (1944.27.XII). Viņu otrreiz apcietināja (1951.26.II) un par naidīgu darbību pret PSRS un pretpadomju aģitāciju izsūtīja (8.IX) uz Kazahijas PSR Kokčetavas apgabalu uz 10 gadiem. RS valde vienbalsīgi nosodīja (1951.19.IV) dzejnieku un izslēdza no RS.²⁸ Ati Ķeniņu atbrīvoja (1954) un izsniedza (1955) rehabilitācijas dokumentus. Bailes no valdošā režīma dzejnieku salauza tiktāl, ka jau tūlīt pēc atgriešanās (1955.11.V) Ķeniņš lūdzis uzņemt viņu par RS biedru. Valde viņa iesniegumu noraidīja. Tomēr vēlme publicēties bijusi tik liela, ka dzejnieks vēlreiz lauzis sevi, rakstot varai tikamus un *laikmetī-*

¹⁸ Bērsons I. *Deviņi likteņi*, Rīga: Apgāds „Signe”, 2001, 157. lpp.

¹⁹ Skujiņš Z. *Sarunas ar jānātrpiņiem...* 73. lpp.

²⁰ Viens no redzamākajiem kreisi noskaņotajiem literātiem.

²¹ LVA, 473. f., 1. apr., 134. l., 13. lpp.

²² Daina Bleiere u. c. *Latvijas vēsture 20. gadsimts...* 325. lpp.

²³ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 10. l., 133. lpp.

²⁴ Aina Štrāle. Caur cenzūras adatas aci: Jānis Medenis (1903-1961). *Bibliotēku Pasaule*, Nr. 45, 2009, 53. lpp. Pieejams: <<http://tinyurl.com/strale1>> [skatīts tiešsaistē: 04.05.2015.]

²⁵ Bērsons I. *Deviņi likteņi...* 9.-11. lpp.

²⁶ Aina Štrāle. LPSR cenzori pret patriotismu dzejā: divkārt represētā dzejnieka Ata Ķeniņa morālā iznīcināšana. *Bibliotēku Pasaule*, Nr. 47, 2009, 47.-48. lpp. Pieejams: <<http://tinyurl.com/strale2>> [skatīts tiešsaistē: 23.04.2015.]

²⁷ Ilgonis Bērsons. *Deviņi likteņi...* 18. lpp.

²⁸ Turpat, 21. lpp.

gus dzejoļus.²⁹ Atis Ķeniņš beidzot tika uzņemts biedra statusā (1957.27.V – ar kandidāta statusu kopš 1944. gada), ar norādi: *Uzņemt kandidātu kā gados vecu rakstnieku (83 gadi) par RS biedru.*³⁰ Tomēr arī biedra statuss nenodrošināja dzejniekam vieglākas dienas un RS valdes atbalstu. Sevišķi asa attieksme pret Ati Ķeniņu RS valdē parādījās pēc nacionālkomunistu sagrāves. Šķiet, ka KP aprindās gluži kā pienākums bijis pieņemt publiski pavīpsnāt par veco dzejnieku un viņu kaunināt. RS valdes 1. sekretārs Valdis Lukss partijas pirmorganizācijas sēdē (1959.24.VII) paudis izbrīnu, kā Atis Ķeniņš tik īsā laikā kļuvis par profesoru, turklāt vēl atļāvies 85 gadu jubilejā sarīkot sev koncertu Filharmonijā.³¹ Tai pašā sēdē kritiku saņēma arī laikraksts *Literatūra un Māksla* par to, ka publicēts raksts saistībā ar Ata Ķeniņa jubileju, savukārt Vizbulis Bērce apšaubīja nepieciešamību uzņemt viņu par RS biedru.³² Ilgonis Bērsons precīzi raksturojis RS valdes pretrunīgo attieksmi – gan dzejnieku pieņemot, gan atstumjot: *Tā tad visu laiku blakus „jā” un „nē”, reizumis vairāk „nē” nekā „jā”.*³³

1954. gadā rehabilitētais jaunais dzejnieks Harijs Heislars tiek uzņemts (1958.27.III) par RS biedru³⁴. Lai arī viņam nebija nevēlamās agrākās (buržuāziskās Latvijas) literārās darbības, tomēr viņš paguvis saņemt diezgan asu partijas kritiku savas poēmas *Nepabeigtā dziesma*³⁵ dēļ, kurā uzdrošinājies aizskart 1949. gada deportāciju tēmu. Sākotnēji šī poēma RS valdē pat novērtēta atzinīgi.³⁶ Tomēr iespējamās bailēs, ka Ungārijas

revolūcijas notikumi varētu atkārtoties arī PSRS, jau 1956. gada nogales sēdē vairāki valdes locekļi (Vizbulis Bērce, Jānis Grants, Jānis Niedre) akcentējuši, ka vairāki autori pārpratuši Staļina personības kulta nosodījumu. *Nepabeigtās dziesmas* sakarā notikušas diezgan plašas debātes, un jūtams satraukums, ka rehabilitētais dzejnieks ienesis lirikā citu ideoloģisko un politisko notikumu traktējumu, līdz ar to viņa daiļdarbs pasludināts par ideoloģiski nepareizu un mākslinieciski vāju.³⁷ Asi poēmas sakarā izteicās LKP CK ideologs Arvīds Pelše, uzsverot, ka Heislara poēma izraisa simpātijas pret izsūtītajiem, kas nav pareizi. Tomēr jaunajam dzejniekam RS valdes locekļu vidū bijuši arī atbalstītāji – Vladislavs Kaupužs, Arvīds Grigulis un Volde-mārs Kalpiņš.³⁸ Taču, kā izpētījis vēsturnieks Ilgvars Butulis, vēl lielāku atbalstu Heislaram sniedza RS valdi pārstāvošais Vilis Lācis LKP CK plēnumā, aizstāvot dzejnieku un viņa poēmas publicēšanu: *Mēs to nevaram apiet, šos pēdējos 10-15 gadus. Mūs nesaprātis, ja mēs klusēsīm. Protams, jādomā, kā to pānsiegt, kur tas var novest, bet no tā aiziet un novērsties mēs nevaram.*³⁹

Pie rehabilitēto rakstnieku grupas var vēl piešķaitīt rakstnieku, žurnālistu un sabiedrisko darbinieku Jūliju Lāci, kurš atjaunots RS biedru statusā pēc nāves, un tas ir vienīgais gadījums LPSR RS⁴⁰. Jūlija Lāča biedra statuss RS sekretariāta sēdē (1957.23.V) atjaunots no 1940. gada.⁴¹ Jūlijs Lācis pirmajā padomju okupācijas gadā (1940-1941) iecelts par Tautas labklājības ministru un izglītības komisāru Augusta Kirhenšteina vadītajā marionešu valdībā, bet drīz vien par naidīgu darbību pret PSRS un pretpadomju agitāciju apcietināts (1941.8.I) un miris (1941.15. XII) pirms tiesas sprieduma Astrahaņas cietumā tā paša gada 15. decembrī.⁴² Diemžēl RS sekretariāta sēdes protokolā (1957.23.V) nav izvērtu piebilžu vai debāšu, kas liecinā-

²⁹ Turpat, 25. lpp.

³⁰ LVA, 473. f., 1. apr., 150. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 1957.14.II-1957. 26.XII), 5. lp.

³¹ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 11. l. (Протоколы заседания бюро, партсобраний и планы работы 1957.25.X-1960.30.IX), 173. lp.

³² Turpat, 175. lp.

³³ Bērsons I. *Deviņi likteņi...* 28. lpp.

³⁴ LVA, 473. f., 1. apr., 168. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 1958.27.III-1958.29.X), 1. lp.

³⁵ Harija Heislara *Nepabeigtā dziesma* publicēta 1956. gadā žurnāla *Zvaigzne* 23. numurā.

³⁶ 1957.18.I protokolā par latviešu padomju literatūras attīstību pēc partijas PSKP XX kongresa Ādolfs Talcis atzīmējis Harija Heislara liriskās dienasgrāmatas *Nepabeigtā dziesma* publicējumu žurnālā *Zvaigzne* kā pozitīvu. LVA, 473. f., 1. apr., 161. l. (Sarakste ar PSRS Rakstnieku savienības sekretariātu par latviešu padomju literatūras attīstību pēc partijas XX kongresa, dramaturgu

semināra organizēšanu, literāro darbu izdošanu u.c. jautājumos 1957.18.I-1957. 25.X), 1. lp.

³⁷ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 10. l., 128., 129. lp.

³⁸ Turpat, 132., 133. lp.

³⁹ Ilgvars Butulis. Dažas nacionālkomunisma izpausmes žurnālā *Zvaigzne* (1956-1959). *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 25. sēj., 2007, 701. lpp.

⁴⁰ Pirmās represētās revolucionārās rakstnieku grupas autori pēc nāves atjaunoti PSRS RS.

⁴¹ LVA, 473. f., 1. apr., 151. l., 40.lpp.

⁴² Briedis R. Lācis Jūlijs. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Rīga: Zinātne, 2003, 340. lpp.

tu par valdes locekļu attieksmi pret šo autoru un arī to, kurš ierosinājis Jūlija Lāča atjaunošanu RS biedra statusā. Kā redzams pēc RS izdotajām informatīvajām vizītkartēm, Jūlijs Lācis tomēr iekļauts biedru sarakstā.⁴³ Iespējams, vairums valdes locekļu Jūlija Lāča nāves patieso cēloni nav zinājuši, bet tā likteni nojautuši pietiekami labi. Par to liecina gandrīz pēc 10 gadiem (1966.15.XI) RS valdes pilnsapulces pārrunas par viņa literāro mantojumu, kad Arvids Grigulis izteicies par Jūlija Lāča romānu *Mūža meža maldi* (1936): (...) *par viņu [J. Lāci – aut.] vēl daudz būtu noskaidrojams. Viņa īstā vieta literatūrā jānosaka, taču bez pārspilējumiem.*⁴⁴ Savukārt, uz tulkotājas Annas Baugas jautājumu – kā pēc viņš vispār reabilitēts – neskaidri atbildējis Ādolfs Talcis, – it kā Jūlijs Lācis esot saņēmis honorārus par melīgiem rakstiem par PSRS *Jaunākajās Ziņās*. Pārrunu turpinājumā RS valdes pirmais sekretārs Alberts Jansons skaidrojis, ka romāna otrā daļa radīta, maksājot nodevas Benjamiņam, tāpēc ar romāna izdošanu⁴⁵ varētu būt grūtības.⁴⁶

Trešajā grupā ierindojami rakstnieki, kuri netika reabilitēti, tikai amnestēti, tomēr vēlējās turpināt savu literāro darbību un lūdza uzņemt par RS biedriem. Tāds bija dzejnieks un tulkotājs Jānis Medenis – Latvijas Brīvības cīņu dalībnieks, guvis izglītību Latvijas Universitātē. 1944. gadā Medenis devās bēgļu gaitās uz Kurzemi un uzturējās Ventspils apkaimē. 1946. gada janvārī Medeni apcietināja un notiesāja uz 10 gadiem par pretpadomju darbību; šo laiku viņš pavadīja Noriļskā, Irkutskā, Astrahaņā u.c. *lēģeros*. 1955. gadā Jānis Medenis tika amnestēts, un 3. novembrī smagi slimajam dzejniekam atļāva atgriezties dzimtenē,⁴⁷ kur kļūst par RS biedru (1958.27.III).⁴⁸ *Atkušņa* atmosfērā paguva iznākt Jāņa Medeņa dzejas krājums *Dieņu krāšņums*, kur aptuveni trešdaļu veido izsūtījumā sacerētie dzejoļi, bet lielāko krāju-

ma daļu – Latvijas Republikas gados sarakstītā dzeja. Turklāt šis krājums bija pakļauts pamatīgai cenzūrai, ko plašāk pētījusi Aina Štrāle un Saulcerīte Viese.⁴⁹

Vēlāk amnestētā rakstniece, dzejniece un tulkotāja Elza Stērste, notiesāta (1951) t. s. *franču grupas* lietā⁵⁰ uz 25 gadiem Taišetas specnometinājumā, ar grūtībām ieguva RS biedres statusu. To atklāj sēdes protokols (1959.26.II), – rakstniece uzņemta ar deviņām balsīm par un septiņām – pret.⁵¹ Nav gan zināms, konkrēti kuri bijuši pret Elzas Stērstes uzņemšanu, jo redzams vien balsošanas rezultāts. Dzejniecei rekomendācijas devusi Mirdza Ķempe, Jānis Sudrabkalns un Andris Vējāns. Neapšaubāmi, šie dzejnieki novērtējuši Elzas Stērstes dzejas meistarību un augsto mākslinieciskumu. Taču tūlīt pēc nacionālkomunistu sagrāves (1959.VII) LKP CK ārkārtas plēnumā RS partijas pirmorganizācijas sēdē (24. VII) par Elzu Stērsti protokolā rakstīts, ka, uzņemot dzejnieci, pārkāpti RS statūti. Vizbulis Bērce paudis: *Runāja, ka Stērstes uzņemšana RS atstāšot labu iespaidu inteliģences vidū. Bet kādā? Ar Ķeniņu un Stērsti izpatīkam buržuāziskās inteliģences paliekām.*⁵² Sēdē arī Valdis Lukss uzsvēris, ka *nav jāaizmirst arī tas, ka atgriezušies daudzi ekspropriētie kulaki un buržuāzijas pārstāvji. Ne visi no viņiem godīgi iekļāvušies jaunajā dzīvē un darbā. Arī inteliģentu vidū manāmas zināmas svārstības.*⁵³ Droši vien Valdis Lukss apzinājās, ka dzejnieces uzņemšana pa daļai nozīmēja arī *buržuāziskās Latvijas* un Kārļa Ulmaņa atbalstītāja Edvarta Virzas atraitnes ieskaitīšanu padomju rakstniekos. Turklāt arī Elzas Stērstes daiļrade nebija aktuāla padomju varai – visi viņas dzejas krājumi izdoti pirmspadomju periodā.

Līdzīgā situācijā atradās arī dzejnieks un tul-

⁴³ *Plecu pie pleca*. Veltījums Latvijas Padomju Rakstnieku savienības četrdesmitgadiem, (sast. Ī. Bērsons). Rīga: Liesma, 1980, 58. lpp.

⁴⁴ LVA, 473. f., 1. apr., 304. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 1966. g.), 32. lpp.

⁴⁵ Jūlija Lāča romāns *Mūža meža maldi* pēc reabilitācijas izdots tikai 1972. gadā izdevniecībā *Liesma*.

⁴⁶ Turpat, 32.-34. lpp.

⁴⁷ Gudriķe B. Medenis Jānis. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Rīga: Zinātne, 2003, 394. lpp.

⁴⁸ LVA, 473. f., 1. apr., 168. l., 1. lpp.

⁴⁹ Aina Štrāle. Caur cenzūras adatas aci: Jānis Medenis (1903-1961)... 53. lpp. Saulcerīte Viese. Kas tā tāda – „iekšējā recenzija”? *Grāmatas aizkulises*. Rīga: Sol Vita, 2002, 64.-65. lpp.

⁵⁰ *Franču grupa* – PSRS drošības iestāžu dots apzīmējums latviešu inteliģences disidentu grupai, ko 1950. un 1951. gadā LPSR Tautas drošības komisariāta darbinieki apsūdzēja buržuāziskajā nacionālismā un dalībā pretpadomju sanāksmēs.

⁵¹ LVA, 473. f., 1. apr., 183. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 1959. 26.II-1959.24.IX), 1. lpp.

⁵² LVA, PA-7263. f., 1. apr., 11. l., 175., 176. lpp.

⁵³ Turpat., 173. lpp.

kotājs Valdis Grēviņš, kurš, būdams ar biedra stāžu no 1940. gada (RS uzņemts 1949),⁵⁴ pēc apcietināšanas 1951. gadā un soda izciešanas Irkutskas apgabalā Taišetā un Čukšā no organizācijas izslēgts. Attieksme pret bijušo sociāldemokrātu Grēviņu RS nav bijusi vienprātīga jau kopš paša sākuma. 1946. gadā iznāca Valda Grēviņa dzejas krājums *Lapas lido, lapas skan*, kuram Andrejs Upīts uzrakstīja atzinīgu ievadu. Taču, sakarā ar VK(b)P CK 1946. gada 14. augusta lēmumu par žurnāliem *Zvezda* un *Leņingrad*,⁵⁵ krājumu asi kritizēja, un Valda Grēviņa dzeju atzina par kļūdainu. Spriežot pēc RS dokumentiem, arī pēc soda izciešanas dzejnieks izstumts no literārā procesa. 1956. gada pavasarī Valdis Grēviņš vērsies ar iesniegumu Latvijas Valsts izdevniecībā, lūdzot iespēju strādāt par tulkotāju. Viņa lūgums apspriests un noraidīts RS valdes sēdē (1956.5.IV), pamatojot ar to, ka tobrīd jauni tulkojumi nav nepieciešami.⁵⁶ Andrejs Upīts, iespējams, mēģinot nolīdzināt 1946. gadā Valdim Grēviņam adresēto kritiku, nosūtījis (1961.30.XII) RS valdei raksturojumu, kurā uzsvēris Grēviņa kā tulkotāja kvalitāti, iesakot uzņemt viņu RS un dot iespēju nodarboties ar tulkošanu.⁵⁷ Tomēr pat Andreja Upīša rekomendācija nav paātrinājusi Valda Grēviņa uzņemšanu. Viņa RS biedra statuss, salīdzinot ar citiem represētajiem autoriem, atjaunots tikai vēlāk (1963.19.IX).⁵⁸ RS fonda un partijas pirmorganizācijas dokumentos papildus informācija nav atrodamā, iespējams, ka dzejniekam un tulkotājam joprojām trūka *stingras boļševistiskas nostājas*, kā to paudis Arvids Grigulis (1949), aktīvi iestājoties pret Grēviņa uzņemšanu savienībā.⁵⁹ Aprakstīto RS valdes attieksmi apliecina arī debātes RS V kongresā (1965.XII), kur Valdi Grēviņu centās reabilitēt jaunais dzejnieks Māris Čaklais, pau-

žot neizpratni, kāpēc talantīgais dzejnieks ir nepelnīti aizmirsts. Par attieksmi pret Grēviņu liecina arī Zigmunda Skujiņa atmiņas, kas apstiprina: atgriezies no izsūtījuma, Valdis Grēviņš sastapies ar daudziem ierobežojumiem un aizliegumiem. Negatīvā attieksme turpinājusies pat pēc dzejnieka un tulkotāja nāves (1968.7.IV). Skujiņš atceras, ka laikraksts *Cīņa* atteicies publicēt bērnu sludinājumu un ievietot nekrologu. Savukārt Arvids Grigulis, kurš bijis RS bērnu komisijas loceklis, atvadu ceremonijā vispār nav piedalījies.⁶⁰

Diemžēl valdes un sekretariāta sēžu protokolos ziņas par represētajiem rakstniekiem ir skopas vai arī nav dokumentētas. Līdz pat 60. gadu nogalei viņu daiļrade nav pieminēta valdes sēžu dienas kārtības jautājumu lokā. Tas pierāda, ka RS valdes attieksmē valdīja piesardzība un bailes novērtēt Staļina represiju laikā cietušo rakstnieku daiļradi pārāk pozitīvi. Iepriekšminētie autori nav aktīvi piedalījušies debātēs, nav uzstājušies ar runām no tribīnes, tomēr tālāka literārā procesā ir klātesoši. Rodas jautājums: kāpēc RS valde vispār riskēja un iesaistīja šos autorus rakstnieku profesionālajā organizācijā? Var piekrist Ainaī Štrālei: *Politiskās institūcijas tomēr nevēlējās pilnīgi atteikties no šo literātu devuma, kaut arī paniski baidījās no varbūtējās divdomīgu tekstu interpretācijas, padomju ideoloģijai nepieņemama vēsturisko koliziju traktējuma, nacionālisma apliecinājumiem, pesimisma un citiem padomju dzejā skaužamiem momentiem*.⁶¹ Minētie autori ir vienīgie represētie, kuri uzņemti RS no 1956. līdz 1969. gadam. Liela daļa Staļina laika represijās cietušo rakstnieku savu reabilitāciju *piedzīvoja* tikai pēc nāves, izdzīvojušie – pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, viņu vidū dzejnieki Lilija Auza, Antons Bārda, Paulīne Bārda, Austrā Dāle, Bronislava Mārtuževa, Aleksandrs Pelēcis, prozaiķe Ilze Kalnāre, dramaturgs Jūlijs Pētersons u.c.

Turpinājums sekos

⁵⁴ *Plecu pie pleca*. Veltījums Latvijas Padomju Rakstnieku savienības četrdesmitgadi... 59., 61. lpp.

⁵⁵ Andrejs Ždanovs referātā asi kritizēja krievu rakstnieku Mihailu Zoščenko un dzejnieci Annu Aĥmatovu par apolītiskumu, bezidejiskumu dzejā.

⁵⁶ LVA, 473. f., 1. apr., 135. l. (LPSR Rakstnieku savienības sekretariāta sēžu protokoli 1956.5.I-1956.27.XII), 30.lp.

⁵⁷ Andreja Upīša Valda Grēviņa raksturojums 1961. g. 30. jūlijā nosūtīts RS valdei. RMM 62447.

⁵⁸ LVA, 473. f., 1. apr., 252. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 1963.10.I-1963.13.XII), 19. lp.

⁵⁹ Silvija Radzobe. *Brošūra par manu naidu*. Rīga: Liesma, 34. lpp.

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta (LFMI) pētniece Madara Eversone pērn kļūst par divkārsu laureāti – Kārļa Dziļlejas Fonda balva un Vītolu Fonda ietvaros Astrīdes Ivaskas Piemiņas stipendija (skat. JG287:42).

⁶⁰ Skujiņš Z. *Sarunas ar jāņtārpiņiem*... 173. lpp.

⁶¹ Štrāle A. Caur cenzūras adatas aci: Jānis Medenis (1903-1961)... 53. lpp.

Sanita Upleja

MEZGLU PUNKTI

Tautas un valsts vēsturisko attīstību, manu prāt, var droši salīdzināt ar cilvēka veidošanos un attīstību mūža garumā, ja vien mūžu uztveram kā taisni, kas fiziski sākas un beidzas noteiktos punktos, taču garīgi un emocionāli sākas vēl pirms bērna nākšanas pasaulē un nebūt nebeidzas ar cilvēka nāvi. Kaut vai tādēļ vien, ka ģenētiski mēs turpināties savos pēctečos tīri fiziskā aspektā, bet garīgi un emocionāli ar savas dzīves laikā paveikto varam ietekmēt ne tikai savus tuviniekus, bet arī daudz plašāku ļaužu loku.

Tāpat kā katra cilvēka mūža taisnē liktenis, nejaušība vai dzīves skarbā īstenība iesien savus „mezglus”, tā arī tautas un valsts vēsturiskās attīstības taisnē veidojas savi „mezglu punkti”. Tie ir notikumi, kas ne vienmēr ir plānoti, gaidīti un vēlami, bet tomēr tie ir tik nozīmīgi un spēcīgi, ka spēj tautas attīstības taisni „sasiet” mezglā, vienlaikus tai ļaujot turpināties arī pēc šādiem satricinājumiem.

Turklāt nevajadzētu domāt, ka šādi mezglu punkti ir tikai negatīvi notikumi vai satricinājumi. Nē, tie ir jebkādi sabiedrību visaptveroši notikumi, pēc kuriem vienkārši nav iedomājama turpmākā dzīve tāda, kāda tā bijusi pirms tam. Tā jau ir cilvēku pašu izvēle, kā dzīvot tālāk un kādu mācību no šādiem gadījumiem gūt.

No mezglu punktiem tautas attīstības vēsturē var, vajag un visbiežāk arī tiek paņemta ne jau tā sliktākā mācība, kas ved uz atriebību un iznīcību, bet gan tā labākā, kas saistās ar izlīgšanu un miera meklēšanu. Jeb Kārļa Skalbes domu turpinot – uz labuma, nevis ļaunuma vairošanu pasaulē. Pretējā gadījumā diezin vai cilvēce kopumā būtu nonākusi līdz tik tālam attīstības punktam, kādā esam patlaban, un tādām daudzumam planētas iedzīvotāju, kāds ir šobrīd uz Zemes.

Mūsdienās strauji dodoties uz priekšu pa attīstības taisni, tālu aizmugurē palikušie mezglu punkti var šķīst tik mazi un nenozīmīgi, ka pilnībā saplūst ar taisni. Un tad var arī likties, ka grumbuļains un likumots mūsu dzīves ceļš ir tikai šodien un būs rīt un ka ti-

kai mūsu paaudzei ir „iekritis” tas grūtākais laiks tautas un valsts attīstības gaitā.

Ja tā raugās uz vēsturisko pieredzi jeb, precīzāk sakot, nespēj pagātnē saskatīt būtiskās mācības, tad katrs atsevišķs cilvēks, tauta un valsts, pat visa pasaule un cilvēce kopumā var nonākt tiešām lielā apjukumā un pat pret savu gribu „iesiet” kādu jaunu mezglu, kas pašu dzīves sarežģīs vēl vairāk tā vietā, lai nākotnē nodrošinātu mūžam taisnu un saules apspidētu taku. Tādu, kāda nekad iepriekš nav bijusi un diezin vai jebkad arī būs iespējama nākotnē.

Turklāt bīstamība, ka paši „sasiesim” savu dzīvi kārtējā likteņa mezglā, kļūst arvien lielāka atbilstoši tam laikam, kas pagājis no iepriekšējā „mezgla”. Proti, jo ilgāk kāda tauta vai sabiedrība ir dzīvojusi salīdzinoši mierā un labklājībā, jo lielāks ir kārdinājums „atsvaidzināt” nogurdinošo ikdienu ar kādām ātru baudījumu sološām idejām un pārmaiņām.

Lai kādas arī nebūtu atskārsmes „nākamajā rītā” pēc mezgla sasiešanas, taisne turpināsies, bet jau ar mezglu punktiem, kurus pilnībā atraisīt un padarīt par nebijušiem vairs nebūs mūsu spēkos.

Par Sanitu Upleju skat. JG287:23.

AUGSTAS RAUDZES AUTORE ANNE APPLEBAUMA

Padomju un pēcpadomju laika vēstures izpētes jomā plaši pazīstams ir kļuvis Applebaumas vārds. Politiskā analītiķe/vēsturniece (Anne Applebaum Sikorska) ir Londonas *Legatum institūta* (*Legatum Institute*) starptautiskās domnīcas *Pārmaiņu forums* (*The Transitions Forum*) vadītāja, bijusi saistīta ar tādiem globāli pazīstamiem izdevumiem kā *The Spectator*, *The Evening Standard*, *The Economist*, *The Independent*, *Sunday Telegraph*, *The Washington Post*. Viņas kontā ir virkne arī citās valodās tulkotu grāmatu – *Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe 1944-1956* (Dzelzs priekšskars: Austrumeiropas sagrāve 1944-1956, 2012), *Between East and West: Across the Borderlands of Europe* (Starp Austrumiem un Rietumiem ar skatu uz Eiropas robežzemēm (1994), *Gulag: A History* (Gulaga vēsture), par ko viņai piešķirta (2004) Pulicera prēmija (Pulitzer Prize), un *Gulag Voices. An Anthology* (Balsis no gulaga, 2011). Grēks būtu neminēt viņas 90 recepšu pavārgrāmatu *From a Polish Country House Kitchen* (No poļu lauku mājas virtuves – līdzautore Danielle Crittenden). Organizācijā CEPA (*Center for European Policy Analysis*) zinātnieces prioritāte ir atmaskot Kremļa dezinformācijas kampaņas jeb hibrīdkara ietvaros tīši paustās nepatiesības, kuru nolūks ir šķelt un destabilizēt ES un NATO piederošās valstis, un ne tikai. Applebauma saņēmusi Igaunijas *Order of the Cross of Terra Mariana*, Ungārijas *Petőfi Prize*, *Cundill Prize*, *National Book Award*. Jeilas (Yale) U. un Oksfordā (London School of Economics un St. Anthony's College) izglītību ieguvusi elitāru Vašingtonas žīdu ģimenē dzimusī (1964) autore (tēvs advokāts, māte mākslas galerijas vadītāja) jau 24 gadu vecumā, pirms Dzelzs priekškara sabrukšanas, sāk strādāt par *The Economist* korespondenti Polijā, apprecas (1992) ar Oksfordā iepazīto Radeku Sikorski (Radosław Sikorski), vairāku nesena vēsturei veltītu grāmatu autoru, pēcāk Polijas ārlietu ministru (2007-2014). Applebauma pieņem Polijas pilsonību un pārceļas uz dzīvi Varšavā. Ģimenei ir divas atvases (Aleksandr & Tadeusz).

* * *

Kā laikmeta dokumentu publicējam *JG* redakcijas locekles Anitas Liepiņas tulkotu Annes Applebaumas laikrakstā *The Washington Post* dienu pēc Donalda Trampa (Trump) ievēlēšanas par ASV prezidentu publicēto rakstu (2016.9.XI). Viņas viedoklim līdzīgs pauz arī citi publicisti, piem., Kurbjuveits (Dirk Kurbjuweit) rakstā „Amerika atteikusies no savas vadošās lomas Rietumos“ vācu nedēļas izdevumā *Der Spiegel* (2016.12.XI), kas lasāms žurnāla interneta portālā arī angļu valodā (14.XI): *Gandrīz 100 gadus ASV bija brīvās*

pasaules līdere. Bet, līdz ar Donalda Trampa ievēlēšanu, Amerika tagad atteikusies no šīs lomas. Pienācis laiks Eiropai un Angelai Merkelei aizpildīt šo tukšumu. Un mūsu pašu politiskie analītiķi – Franks Gordons salīdzina pērngada 11/9, kad 9. novembrī tika izziņoti vēlēšanu rezultāti, ar plaši zināmo apzīmējumu 9/11, kad teroruzbrukumā tika sagrauti Ņujorkas debesskrāpji (*Twin Towers / Dvīņu torņi* 2001.11.IX). Amerikai liktenīgi lūzumi, kas *atbalojās visā pasaulē* (*LA.lv* 2016.18.XI). Politoloģijas profesors Jānis Peniķis jautā: „Tramps būs prezidents. Un tālāk?” (*LA.lv* 22.XI) – *Vairāk nekā pusgadsimtu mans darbs un interese ir bijusi vērot un pētīt valdības un politiku. Šajā laikā ASV ir notikušas 15 prezidenta vēlēšanas, bet vēl nekad man nav bijis tik miglains priekšstats, kādu politiku sagaidīt no jaunievēlētā prezidenta... kopš II Pasaules kara valdību vadītāji visā pasaulē ir varējuši paļauties uz zināmu Amerikas ārpolitikas struktūru, uz globālu kārtību, aiz kuras stāv ASV ekonomiskais un militārais spēks.* Jānim Lazdam, ASV dzimušajam valsts dienesta darbiniekam Vašingtonā, Trampa uzvara sagādājusi vilšanos, bet viņš cer uz iespējami labāko iznākumu un uz palīdzību jaunajam Baltā nama saimniekam sekmīgi vadīt valsti. Tajā pat laikā Lazda neizprot tos latviešus, viņu vidū atsevišķus ārvalstīs aktīvus sabiedriskus darbiniekus, kuri plašsaziņu avotos lepojušies par savas balss nodošanu Trampam. *Vai tad, baudot pūrāgus un skandinot tautas dziesmas, viņiem ir aizmirsusies reālpolitika... kad Krievijas kara lidmašīnas pastāvīgi pārlido Latvijas robežas un Krievija ir anektējusi daļu no Ukrainas?* – jautā Lazda (*LA.lv* 11.XII). Jautājums ir arī Paula Raudsepa politiskās analīzes virsrakstā nedēļas žurnālā *Ir: Kas iegrožos Trampu?* (2016.7.XII). (re)

Anne Applebauma

VAI AMERIKA JOPROJĀM IR BRĪVĀS PASAULES LĪDERE?

Amerikas Savienotajām Valstīm un Eiropai ir pienākusi atjēgšanās stunda. Tādi Rietumi, kādus mēs pazinām, tuvojas savas pastāvēšanas beigām. ASV [aizvadītā gada 8. novembrī] ievēlēja prezidentu, kurš lepojas ar sieviešu patvarīgu apgrābstīšanu un ar savu biznesa partneru aprāpšanu. Viņš atklāti

izrāda nepatiku pret Amerikas tradicionālajiem sabiedrotajiem – visvairāk pret eiropiešiem.

Nav jātic tikai tam, ko es saku. Paklausieties, ko viņš ir teicis daudzu gadu garumā. Jau 2000. gadā viņa vārdā ēnu/slēptā rakstītāja grāmatā *The America We Deserve* (Amerika, kādu esam pelnījuši) Tramps apgalvo, ka *Amerikas interesēs nav svarīgi ieņemt nostāju starp jau gadu simteņiem naidīgiem grupējumiem. (...) Viņu savstarpējie konflikti nav to vērts, lai upurētu amerikāņu dzīvības. Atvilkšanās no Eiropas ietaupītu šai zemei miljoniem dolāru katru gadu. NATO karaspēka uzturēšana Eiropā ir milzīgi dārga. Ir skaidrs, ka tos līdzekļus varam izlietot labāk.*

Savā priekšvēlēšanu kampaņā viņš ir vairākkārt sludinājis šādu viedokli, kaut arī tai pašā laikā savos uzskatos par visu ko citu viņš ir bijis vismaz šaudelīgs. Attiecībā uz abortiem viņš var būt gan *par*, gan arī *pret* – atkarībā no tā brīža publikas. Viņš atbalstīja iebrukumu Irākā, pirms viņš bija *pret* to. Vienīgi par NATO un par attiecībām ar Krieviju Tramps nekad nav šaubījies. [Pagājušā gada] martā viņš nodēvēja NATO par *savu laiku pārdzīvojušu*. Savā pirmajā runā par ārpolitiku viņš deklarēja: *Amerika pirmajā vietā – pazīstams izolacionistu sauklis jau [pagājušā gadsimta] četrdesmitajos gados. Japānai un Dienvidkorejai viņš ieteica bruņoties ar kodolieročiem.*

Vienlaicīgi viņš ir slavējis pasaules diktatorus, visvairāk Krievijas Vladimiru Putinu. 2014. gadā viņš apsveica Krievijas iebrukumu Ukrainā. Kopš tā laika viņš ir runājis ar apbrīnu par Putina „spēku”, viņa nežēlību, pat par viņa tieksmi likvidēt žurnālistus. Tramps ir klusējis par Krievijas ekonomisko lejupslīdi, arī par tās nežēlīgo autoritārismu. Varbūt tā ir viņa ignorance, varbūt arī pilnīga vienaldzība. Viņa kampaņu atklāti atbalstīja Krievijas hakeri, ielaužoties [Demokrātu partijas dator sistēmās]. Atskanēja [Trampa] publiski izteikumi turpināt šāda veida ielaušanās aktivitātes.

No savas politiskās karjeras sākumiem viņa komandā ietilpa cilvēki, saistīti ar Putinu, ar *Gazprom* un krievu oligarhiem. Ņūts Gingričs (Newt Gingrich), neapšaubāmi [Trampa] padomdevējs, kurš tika pat minēts kā iespējams Valsts sekretārs [ārlietu ministrs], nosauca Igauniju par valsti *Pēterburgas*

priekšpilsētā, ko neesot vērts aizstāvēt. Neatkarīgi no tā, ko Tramps teiks rīt vai dienu pēc tam, doktrīna izvietot militāros spēkus aizsardzībai ir oficiāli atmesta. Par to nevar iestāties cilvēks, kurš tai netic.

Kad [2016. gada septembra vidū] runāju konferencē, kur piedalījās sauszemes kara spēku komandieri no visas Eiropas, visi kā viens bija nelokāmi pārliecināti par savu divkāro uzdevumu – aizstāvēt Eiropu no terorisma un no Krievijas. Sanāksmi vadīja, kā tas parasti notiek NATO kontekstā, amerikāņu ģenerāļi. Tagad mēs vairs nevaram būt droši, ka amerikāņu ģenerāļi turpinās atrasties šādu sanāksmju vadībā. Mēs arī nevaram būt droši, ka krievu agresīvo militarismu un hibridkaru Ukrainā vai Baltijas valstīs atvairīs līdzīgi domājošu valstu savienība.

Ar prezidentu Trampu priekšgalā mēs nevaram pieņemt, ka Amerika vēl joprojām ir brīvās pasaules vadītāja – vai vispār kaut kāda vadītāja. Protekcionisms, nevis brīvais tirgus, ir uzvarējis vēlēšanās. Mēs varam sagaidīt, ka tirdzniecības līgumi netiks slēgti – ne pāri Atlantijas, nedz arī Klusajam okeānam. Jāpieņem, ka Ziemeļamerikas brīvās tirdzniecības līgums (NAFTA) tiks atcelts. Brīvais tirgus izraisīja [neviennozīmīgas] sekas, bet apsveicama ir kā politiskā, tā arī ekonomiskā saiste valstu starpā. Pacelsies mūri starp rietumu un arī citām valstīm – ne tikai metaforiski, bet arī fiziski.

Nekas nenotiks ātri. Paies laiks, paies daudzi gadi, līdz izveidosies nākamā starptautiskā politiskā sistēma. Pēc pirmā kritiena akciju tirgus ir atkopies tāpat kā tas atkopās pēc *Brexit* balsojuma Lielbritānijā. Līgumu saārdīšanas process prasa laiku. Šāda veida politiskām maiņām vajadzēs paaudzes. Bet pārmaiņas ir neizbēgamas, kā jau vairākās zemēs tās ir sludinājuši populistu. Amerikāņi nodarbosies ar prātošanām par vēlēšanām savā valstī, īpaši par Trampa vadītās Republikāņu partijas iegūto vairākumu ASV kongresā un senātā. Ar skaidru prātu jāvēro un jāreaģē uz norisēm Savienotajās Valstīs un to izraisītām sekām pārējā pasaulē. Nekas cits neatliek.

JG redakcijas locekles Anitas Liepiņas tulkojums no The Washington Post (2016.9.XI).

VEĻU SAIMEI PIEVIENOJAS literatūras kritiķe, redaktore, JG līdzstrādniece **Ildze Kronta** (1940-2017). Bez rakstiem kultūras periodikā, literatūrkritisku rakstu apkopojumi *Gadi. Darbi. Personības* (1986). *Darbi. Personības. Viedokļi* (2003) un *Laiks, ko neizvēlamies* (2012). Pēdējā no tur iekļautajiem 269 rakstiem 10 pirmpublicēti mūsu lappusēs – JG175(1989)-259(2009) – par Ēvalda Vilka, Sandras Kalnietes, Saulcerītes Vieses, Gundegas Repšes, Alberta Bela, Jāņa Škapa, Māras Zālītes u.c. devumu (skat. „Par laiku, ko neizvēlamies” JG285:32-38).

●●● Liepājas teātra mūziķe, dziesminieku (bardu) kustības pamatlicēja Latvijā **Austra Pumpure** (1928-2017), viena no Trešās atmodas „dziesmotās revolūcijas” iedvesmotājām, Liepājas aktrīšu folkloras kopas *Atštāukas* un kultūrvēsturisko vietu kopēju *Optimistu pulks* dalībniece. Gada (1998) un arī Goda (2009) liepājniece, TZO (1998).

●●● Valmieras un Liepājas teātra aktrises **Dzintra Klētniece** (1946-2016) nozīmīgāko lomu vidū – Ģertrūde Šekspīra *Hamletā*, Marta Olbija (Albee) *Kam no Vulfa kundzes bail*, Alise Dīrenmata (Dürrenmatt) *Spēlesim Strindbergu*, un filmās – Pamāte *Spridīti*, Ragana *Maijā un Paijā* u.c.

●●● Tēlnieces **Maijas Baltiņas** (1941-2016) skulptūras, visvairāk granītā, marmorā un bronzā, izceļas ar netradicionāliem risinājumiem. Piedalījies okupācijas laikā nopostīto, Brīvības cīņām veltīto pieminekļu atjaunošanā.

●●● Gleznotāja un grafiķe **Vija Spekke** (1922-2016) sākotnējo māksliniecisko izglītību guvusi Itālijā, kur viņas tēvs, vēsturnieks Arnolds Spekke, bija Latvijas vēstnieks (1933-1939). Piedalījies izstādēs Paduā, Venēcijā, Veronā, Madridē, Prāgā, Vašingtonā un Rīgā. Viņas gleznojums atbalsojas vēstures mīti, dzeja, Mocarts. Cikls *Il mondo di Borges* veltīts Argentīnas rakstniekam Borhesam (Jorge Luis Borges). Skat. JG287:58-59.

●●● Prozaiķis un dramaturgs **Laimonis Purs** (1922-2016), vēsturisko romānu tetraloģijas *Degošais pilskalns* (1962), *Krusts virs pilskalna* (1979), *Tālajos pilskalnos* (1981) un *Sūrābele pilskalnā* (1986), arī divsējuma literāro atmiņu *Aizejot atskaties* (2006) autors. Publikācijas JG (skat. <jaunagaite.net>).

●●● Vēstures institūta vadītājs (1990-1996) **Indulis Ronis** (1943-2016) citu publikāciju vidū laidis klajā dokumentu krājumu *Kārlis Ulmanis trimdā un cietumā* (1994).

●●● Kinorežisors **Uldis Brauns** (1932-2017) sarūpējis daudzus cienījamus darbus Latvijas vizuālās kultūras mantojumam. Vismaz divi ir vērtējami arī kā izcili ētiski darbi. Pirmais ir uzdrošināšanās ar fotokameru dokumentēt Latvijas realitātes tēlu padomju okupācijas periodā. Neliela daļa šo fotogrāfiju publicēta grāmatā *Zeme atceras* (1989). Otrais ir dokumentālā filma *Baltie zvani* (1961). Šī filma

iedzina vienu no stiprākajiem humānisma ķīļiem padomju ideoloģijas betona pārklājumā. ●●● Mākslinieces **Birutas Baumanes** (1922-2017) gleznas atrodas Latvijas Mākslinieku savienības muzejā, Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā, Valsts Tretjakova galerijā, Maskavā, Krievijā un citos muzejos, kā arī privātajās kolekcijās Latvijā, ASV, Kanādā, Itālijā, Francijā u.c. Skat. arī divu Baumanes grāmatu recenzijas: *Es dzīvoju* (1995) JG212 un *Sarunas ar sevi* (2012) JG276. (re)(va)

Ildze Kronta

Austra Pumpure

Dzintra Klētniece

Maija Baltiņa

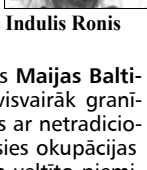
Laimonis Purs

Vija Spekke

Biruta Baumanes

Indulis Ronis

Uldis Brauns

par stāstu „Dzeltenie taustiņi” un *Dainai Tabūnai* par stāstu „Pēdējais sols”, žurnāla *Domuzīme* veicināšanas balvas **Anetei Konstei**, **Andrim Akmentīnam**, **Ilmāram Šlāpinam**, **Krišjānim Zelģim**, bet alternatīvās žūrijas balvas ieguvuši – **Ilmārs Šlāpins**, **Juris Zvirgzdiņš**, **Jana Egle**, **Linda Skrande** un **Inese Zandere**.

●●● LV Kultūras ministrijas Izcilības balvas saņēmēji ir dirigents **Andris Nelsons**, Jauno mediju kultūras centra Rixc dibinātāji **Rasa** un **Raitis Šmiti**, kā arī **Turaidas muzejrezervāts**. (re)

FILMAS – Sadaļā „Latviešu rakstnieki citvalodās” [JG282(2015):49] JG redakcijas locekle **Vīta Gaiķe** atzīmēja **Melānijas Vanagas** (1905-1997) grāmatas *Veļupes krastā* (Rīga: Liesma, 1991. 454. lpp.). **Marutas Voitkus-Lūkinas** angļiskoju, kas publicēts Kanādā ar nosaukumu *Suddenly, a Criminal: Sixteen Years in Siberia* (FriesenPress, 2015). Vanagas autobiogrāfiskais darbs – 16 gadi viņas dzīvē no padomju okupācijas varas izsūtīšanas uz Sibīriju (1941.14.VI) līdz pat mājupceļam un pirmajiem atgriešanās mirkļiem Latvijā (1957.12.II), – ir pamatā režisora **Viestura Kairiņa** filmai *Melānijas hronikas* (*Chronicles of Melanie*), kas jau kopš pirmizrādes (Rīgā, 2016.1.XI) kļūst par vienu no visskatītākajām filmām Latvijā.

●●● Tallinas starptautiskajā kinofestivālā *Black Nights* filma saņēma (2016.26.XI) visaugstāko godalgu kinooperatoru kategorijā. ●●● **Roalds Dobrovenskis** *Veļupes krastā* ir pārtulkojis krievu valodā – *Na beregu Veļ-reki* (2014).

●●● Latvijas, Somijas un Vācijas kopražojuma režisors **Kairiņš**

vēsta, ka pirms darba uzsākšanas pārlasījis grāmatas manuskriptu un atklājis daudz neatklātu nianšu: *Acu priekšā redzu viņas roku – kā Melānija veidoja savu albumu, kā rakstīja, limēja klāt avižu izgriezumus, fotoattēlus. Viņa šo albumu veidoja kā filmu. Bez satricinājuma to nemaz nevar pārlasīt. Taču šāds materiāls jāveido ar skaidru galvu, bez jūtināšanās. Vai lai visi raudam? Kāda tam jēga? Bet ir vietas, kur mans atturīgums neko nelīdzēja. Jo šveiciešu aktrise Sabine Timoteo nevis spēlē, bet izdzīvo, pārdzīvo... izsūtīšanas tēma mums joprojām tā isti neeksistē. Esam to paslaucījuši zem paklājīņa. Jo tā ērtāk. Vieglāk izlikties, ka nekā tāda nav bijis. Neesam to līdz galam pa istam izrunājuši. Nezinu, ko darīt valstiskā nozīmē, bet katrā ziņā domāju, ka savu vēsturi vēl nemaz neesam spējīgi detalizēti izsvērt. Sibīrijas tēma ir viennozīmīga – melnbalta, viss skaidrs, nav tādu iekšēju pretrunu kā holokausta izvērtējumā. Bet paradoksālākais, ka līdz galam Sibīrija izrunāta nav. **Jo, manuprāt, Latvijā padomju laiks nav beidzies. Tas ir viens no galvenajiem iemesliem arī Sibīrijas tēmas atstāšanai pusvārdā...** 1990. gadā mainījās varas fasāde. Visi, kas bija pie varas un nodarbojās ar privatizāciju, lielā mērā bija saistīti ar iepriekšējiem „orgāniem”. Variantu jau it kā nebija, kā notika, tā notika, cilvēkiem jāva padziedāt, iziet ielās ar karogiem, bet vara mainījās tikai formāli. Tāpēc svarīgi ir apzināties, ka joprojām dzīvojam padomju varas ēnā... Latvija diemžēl vēl ļoti atrodas psiholoģiskā Krievijas ietekmē. Un par to jārunā skaidrā, sabiedrībai saprotamā valodā, īpaši tādēļ, ka Krievijā staļinisms sāk atdzimt. Tur nav bijusi Nirnbergas tiesa. Krievijā notiekošais ir reāls drauds mūsu neatkarībai – vienai no mūsu absolūtajām vērtībām... Neuzskatu, ka jāglorificē upuri, mums ir jāglorificē uzvarētāji – tādi kā Melānija Vanaga, kura tika pāri šausmām un izrādījās nesalauzama, kuras dēļ Latvijas neatkarība varēja pastāvēt, jo viņa iznesa šo vēsti cauri visiem moku ceļiem. Viņa visam bija lieciniece. Viņai līdzīgie pelnījuši būt varoņi. Bet patlaban kā varoņus uzlūkojam miljonus sapeļņiņušos... Filmas izskaņā ir aina, kur Melānijai vaicā – nu, kā tur... Sibīrijā? Varētu atklāt šausmas, ārprātu, necilvēcību... Bet viņa mierīgi atbild: visu laiku snieg. Taču šajā ārējā mierā, pāris ekrāna sekundēs ar šo frāzi un acīm viņa izstāsta visu, ko tikko pieredzējām, skatoties filmu divu stundu garumā. Es to uztveru kā Melānijas triumfu pār nežēlīgo ārprātu, kā lielu, cilvēcisku uzvaru – tā Viesturs Kairiņš Latvijas Avīzes līdzstrādnieci **Vitai Kraujai** (2016.1.XI). ●●● Un **Lindai Rumkai** (LA.lv 10.XI): Manā apziņā nekad nav ielauzies doma radīt filmu, ar ko izklaidēt skatītāju vai radīt viņam foršas sajūtas. Es neesmu izklaidētājs. Latviešu nācijai pēdējo gadu izcilākā tendence ir slīgšana infantilismā un jautrībā. Tā mēs pēc kāda laika arī aizmirsīsim, ka esam bijuši okupēti, ka mums ir trauma no agresīviem kaimiņiem, un tā mēs nespēsīsim nosargāt savu identitāti. Tas ir kā Skalbes pasākā par Ziemeļmeitu – esam sabiedrība, kas tikai ēd, guļ un priecājas. Bet mākslai ir citi uzdevumi (LA.lv 10.XI). ●●● Melānijas lomai izvēlta šveiciešu aktrise **Sabine Timoteo**, jo bijis vajadzīgs cilvēks, kas ar savu personības spēku spēj radīt lielu un paliekošu tēlu. Melānijas vīru Aleksandru spēlē **Ivars Krasts**, dēlu – **Edvīns Mekšs**. Tallinas kinofestivālā *Black Nights* godalgotais operators **Gints Bērziņš**. Būtisks ir skaņu ceļiņš,*

par ko atbildīgi komponisti **Arturs Maskats**, **Aleksandrs Vaichovskis** un **Kārlis Auzāns**. ●●● Daži *Melānijas hronikas* vērtējumi internetā. Režisors **Pēteris Krilovs**: *Spilgtākās ainas jeb etides ir tās, kur spēcīgi kontrasti, cilvēka iekšējā darbība, pretestība apstākļiem... fiziskā izturība, spēja neiegrimt apātijā bija izsūtītajiem visnepieciešamākā.* ●●● Gleznotāja **Sandra Krastiņa**: *Galvenās lomas tēlotāja [Sabine Timoteo] uz ekrāna, it kā nedarot neko, izdara fantastiski daudz.* ●●● Bij. Latvijas prezidente **Vaira Vīķe-Freiberga**: *Kā izdevies mākslas darbs, filma skar cilvēku dvēseles... no profesionālā aspekta to var vērtēt dažādi, taču dziļāko patiesību tai nevar atņemt.* ●●● Kinoproducente/režisore **Dzintra Geka**: *Prieks, ka par šo mākslas darbu interesējās arī mūsu valstsvīri... veidojot dokumentālās filmas par Sibīrijas bērniem, līdzās cilvēku atsaucībai, man nācies saskarties arī ar noraidošu attieksmi. Noslēdzoties šo mākslas darbu, ir sajūta, ka liels, ilgi vilkts vežums beidzot ir kalnā.* ●●● Melānija Vanaga savā grāmatā saka, ka cilājusi notikumus kā smagus akmeņus, bet ne visus viņai pieticis spēka nolikt vietā. **Montas Gagānes** ieskatā (*satori.lv*), par spīti iespējīgajam sniegunam, tā varētu raksturot filmas kinematogrāfisko darbu. *Lieli akmeņi ir izkustināti, bet joprojām paliek jautājums, vai tos deportāciju laikus nepieredzējušajai paaudzei kādreiz būs iespējams savelt piramidā.* ●●● Kānu un Berlīnes kinofestivālos demonstrētā Kanādas filma *Bitter Harvest* (Rūgtā plauja), ko šogad paredzēts izrādīt Ukrainā, ASV un citur, ir par Juriņa un Natalikas mierīgo dzīvi ukraiņu sādžā, kam galu dara *Holodomors* – Staļina totalitārā režīma mākslīgi izraisītais bads (1932-1933),

Skats no filmas *Melānijas hronika* – Sabine Timoteo un Edvīns Mekšs

Skats no filmas *Melānijas hronika*

kura rezultātā (pēc 1937. gada tautas skaitīšanas datiem) ukraiņu upuru skaits sasniedzis septiņus miljonus. 1932. gada ražas nežēlīgā un totālā atsavināšana un izvešana galvenokārt uz KPSFR, visas pārtikas konfiskācija zemniekiem, svētnīcu un baznīcu iznīcināšana, masu represijas pret ukraiņu inteliģenci un garīdzniecību – viss ticis vērst uz ukraiņu nacionālās pašapziņas sagraušanu, garīgās elites iznīcināšanu un zemnieku ekonomiskās neatkarības likvidēšanu pēc relatīvas uzelpošanas pēcrevolūcijas pirmajā dekādē. (re)

JAUNIZDEVUMI

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS

Knuts Skujenieks saņēmis dāvanu 80. dzimšanas dienā – krājuma *Maza mana Tēvu zeme* tulkojumu ukraiņu valodā (tulks. Jurko Sadlovskis). ●●● Krievijas valsts Puškina muzejā notikuši **Aspazijas** dzejas izlases *Крылья будней / Ikdienas spārni* (tulks. Olga Pētersone) atvēršanas svētki. ●●● **Noras Ikstenas** populārais romāns *Mātes piens*, kas Latvijā jau piedzīvojis vairāk nekā 10 papildmetienus, nu iznācis arī krievu valodā (tulks. Ludmila Nukņeviča). ●●● **Viļa Indes** triloģija *The Glass Mountain* (LNB Atbalsta b-ba, redaktori Kaija Straumane, Tom Jacobs), kuras centrā ir Raiņa *Zelta zirga* angļiskojums *The Golden Horse* (Miķeļa Fišera ilustrācijas). Pirmā daļa *Climbing the Mountain* ir koncentrēta Latvijas vēsture, kamēr trešā daļa *The Castle of Light* ir par simbolisku ēku – LNB, kuras arhitektūra ir tieša atsaucē uz Latvijas vēsturi un *Zelta zirgu*. Izdevums īpaši veltīts latviešu jaunajai paaudzei ārpus Latvijas, kas ikdienā lieto angļu valodu. ●●● ASV iznācis **Tom Crosshill** (**Toma Kreicberga**) romāns *The Cat King of Havana* (*Havanas kaķu karalis*), kas stāsta par kāda amerikāņu tiņa ceļojumu uz viņa mātes dzimteni – Kubu. ●●● ASV dzīvojošais rakstnieks **Pauls Toutonghi**, kuram māte ir latviete un kuru iepazinām ar pirms desmit gadiem

publicēto viņa pirmo grāmatu *Red Weather*, tagad atkal mūs iepriecina ar romānu *Dog Gone*, kas ir aizraujošs stāsts par to kā, meklējot pazudušu suni, ģimenes saites kļūst ciešākas. ●●● 2017. gada labākās Eiropas prozas antoloģijā *Best European Fiction* iekļauts arī **Māra Bērziņa** romāna *Svina garša* fragments (tulks. Margita Gailītis). (vg) (re)

DZEJA – ASV dzīvojošais dzejnieks **Laris Krēslinš** pirms Ziemsvētkiem „kodolīgo monstros” cienītājus iepriecina ar savu trešo krājumu *Atlaidas/es*, ko pats vērtē kā diezgan drūmu domu pilnu, tomēr lasītājs atkal tajā atradīs daudz vērtīgu domu graudu. ●●● Zviedrijā mītošais dzejnieks, mūziķis un pedagogs **Pāvils Johansons** savu „personīgo humanistisko un toleranto nostāju dažādos sabiedriskos jautājumos, īgnumu pret diktatorisku virskundzību, kā arī pret bezjēdzīgu huligānismu un šaurprātīgo kseno-un homofobiju” izteicis krājumā *Paisums un bēgums*. ●●● *Mūdyņuoņ muokluļus* ir **Inetas Atpīles-Juganes** ceturtais krājums latgalešu dialektā – ar 100 dzejoļiem. (vg)

PROZA – Ar savu jauno grāmatu *Pastaiga Rimants Ziedonis*, pēc vairāku gadu veltīšanas Latvijas vēstures un kultūras izpētei, atkal atgriežas pie savas pirmās mīlestības – īsprozas, publicējot sešus tematiskus un daudzveidīgus stāstus, kas risina dažādu mērogu jautājumus. ●●● Uz **Zigmunda Skujiņa** 90 gadu jubileju izdota viņa izcilāko noveļu izlase *Dziļurbums laikā*, aptverot visus Skujiņa daiļrades periodus, sākot ar *Vienas nakts hroniku* (1957) un beidzot ar *Verdošie dubļi* (2007). ●●● **Ievas Melgalves** fantāzijas romānā *Māja bez durvīm* turpinās darba *Mirušie nepiedod* varoņu gaitas pasaulē, kurā cilvēku emocijas darbojas kā maģija. ●●● Žurnālistu **Maijas Pohodņevas** un **Modra Pelša** sadarbība ilgst jau vairāk nekā 15 gadu. Jaunākais trilleris *Naida simetrija* pārlicina, ka cilvēki, kuru profesija ir nogalināt, var atstāties tepat tev blakus. ●●● **Silvijas Holcmanes**

Skats no filmas *Bitter Harvest* (*Rūgtā plauja*)

Vilis Inde. *Trilōģija The Glass Mountain / Stikla kalns*

romānā *Kad noslēpumi mostas* darbība risinās klīnikā, kas nodarbojas ar dzīvības atgūšanu un radīšanu it kā bezcerīgos gadījumos. ●●● Ar *Daces Judinas* psiholoģisko dzimtas stāstu *Septiņi vakari* aizsākas grāmatu cikls *Latvijas simtgades romāni*. ●●● Vēstures romānu sērijā *Mēs. Latvija, XX gadsimts* laista klajā *Laimas Kotas Istaba*, rakstniecei izvelkot no cilvēku atmiņām laiku pirms 30 gadiem, kad arvien lielākās saimnieciskās grūtībās nonākusi padomju vara pēkšņi kļuva labvēlīga cilvēcei vēlmei dzīvot pārticīgāk un izsludināja perestroiku. ●●● Dzejnieces un prozaičes *Janas Egles Gaismā* sakopoti 8 stāsti par ģimenes attiecībām – par brāļiem, mātēm un meitām, tēviem un dēliem, izvelkot gaismā notikumus, kuri parasti tiek slēpti. ●●● *JG* lasītājiem labi pazīstamā literatūrzinātniece *Bārbala Simsone* sastādījusi *Latviešu šausmu stāstus*, tajos ietverot gan jauno rakstnieku *Lauras Dreīzes*, *Lindas Nemieras*, *Ievas Melgalves*, gan arī tādu literatūras korifeju kā *Aleksandra Grīna*, *Vladimira Kaijaka*, *Mirdzas Bendrupes*, *Vizmas Belševicas* un *Dagnijas Zigmontes* darbus – kopā 20. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Jānis Ūdris vēsturiskajā romānā *Leitnants Rubenis. Bruņinieks Rubenis* stāsta par maz zināmu lappusi II Pasaules kara vēsturē – par Kurelim formāli pakļauto leitnantu Rubeni, kurš ar savu bataljonu atteicās pakļauties ģenerāļa Jekelna ultimātam un 1944. gada 18. novembrī ar sarkanbaltisarkano karogu sakāva skaitliski pārākos vācu spēkus. ●●● Dr. iur. *Kristīnes Jarinovskas* redakcijā laists klajā VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu 3. sējums *Lielais brālis tevi vēro: VDK un tās piesegstruktūras* gan papīra formā, gan arī pdf elektroniskās datnes veidā. ●●● *Anda Kubuliņa* sastādījusi rakstu krājumu *Ceļojuma pieteikumi Annas Dagdas pasaulē*, balstoties uz pirms gada notikušā Dagdas simtgadei veltītā konferencē sniegtajiem referātiem. ●●● Literatūrzinātnieks *Ilgonis Bērsons* izdevis savu pētījuma *Segvārdo un segburti* otro grāmatu par rakstnieku pseidonīmiem. ●●● Neparastu grāmatu *Šūpuļdziesmas pieaugušajiem*, kas izskatās pēc dzejoļu krājuma, sagādājis rokmūzikas pētnieks

Klāss Vāvere, ļaujot izsekot autobiogrāfiskam stāstam, kura pamatā ir visu dzīvi kopta mūzikas mīlestība un kurā pieminētas daudzas populārās mūzikas slavenības. ●●● Ceļojumu sērijā iznākusi *Harija Sila* grāmata *Lemti nepadoties. Autoekspedīcija Rīga-Singapūra-Rīga*, aprakstot 44 000 km garu ceļojumu, kas ne vienmēr bijis gluds. ●●● *Baibas Ozoliņas* pirmā grāmata *Matilde un Šalku Paija* veltīta skolas vecuma bērniem. ●●● *Māras Cielēnas* grāmata bērniem *Kļūdu Rūdis*, kurā iekļauti gan dzejoļi, gan ludziņa, rosina nebaidīties no kļūdām, bet darboties un tikt ar tām galā. ●●● *Lilija Berzinska* iepriecina bērnus ar *Lamzaks meklē Lamzaku*. ●●● *Luīze Pastore* izdevusi bērnu detektīvstāstu sērijas *Mākslas detektīvi* piekto grāmatu *Pēdējais ķēniņš*. (vg) (re)

TULKOJUMI – Krievu sudraba laikmeta pārstāvja *Nikolaja Gumiļova (Николай Гумилёв 1886-1921)* *Dzeja* pievienojas „Neputna” bilingvālajā samta sērijā jau iznākušajām *Angelusa Silēzias*, *Rainera Marijas Rilkes*, *Viljama Šekspīra*, *Josifa Brodskas*, *Volta Vitmena*, *Žaka Prevēra*, *Jāņa Rokpeļņa* un *V.B. Jeitsa* izlasēm. *Petrograds* čekas nošautā (par dalību pretboļševiku ‘Taganceva savvērestībā’) akmeista un *Annas Ahmatovas* vīra darbi PSRS bija aizliegti līdz pat 1988. gadam. ●●● Mūsdienu spāņu rakstnieka *Havjera Mariasa (Javier Marías, tulk. Dace Meiere)* romāns *lemilēšanās* ir par mīlestību, kas valda pār cilvēku, nevis otrādi. ●●● Viena no spilgtākajiem mūsdienu austrāliešu rakstniekiem *Richarda Flanaganā (Richard Flanagan)* daudz atzinību ieguvušais romāns *Saurais ceļš uz dziļajiem ziemeļiem (The Narrow Road to the Deep North)* tagad pieejams arī latviešu valodā (tulk. Zane Rozenberga). ●●● Slavenā islandiešu rakstnieka *Arnalda Indridasona (Arnaldur Indriðason, tulk. Dens Dimiņš)* detektīvromāns *Purvs* ir pārdots jau vairāk nekā 2 miljonu eksemplāros un tulkots vairāk nekā 200 valodās. ●●● Somu rakstniece *Rosa Liksoma (Rosa Liksom, i.v. Anni Ylävaara)* savos īsajos bet kodolīgajos stāstos krājumā *Kādreiz pāries* iejūtas dažādu dīvainu cilvēku ādā (tulk. Maima Grīnberga). ●●● Latviešu un krievu valodā iznākusi Latvijā dzimušā krievu prozaiča, tulkotāja *Andreja Ļevkina*

prozas grāmata (tulk. Guntis Berelis). ●●● Vācu rakstnieces Džūlijas Endersas (**Giulia Enders**) jautro grāmatu *Par zarnu šarmu* (*Darm mit charme*) (tulk. Anne Sauka un Meldra Āboliņa) ar aizrautību lasa visi – gan vienkārši zarnu īpašnieki, gan zarnās izglītoti profesionāļi, ļaujot diskrēti iepazīties pašam ar savu iekšējo pasauli. (vg)

BALETS/TEĀTRIS/OPERA – *Pēra Ginta* LNO iestudējta, starptautiski pazīstamā rumāņu horeogrāfa **Edvarda Kluga** uzskatā Pērs ir viens no sarežģītākajiem drāmas personāžiem, kura radīšana ļāvusi **Henrikam Ibsenam** kļūt par vienu no nozīmīgākajiem 19. gs. dramaturgiem. Klugam nācies *pārvarēt virkni šķēršļu*, lai laikmetīgā baletā apvienotu Ibsena tekstus un **Edvarda Grīga** mūziku (*diena.lv* 2016.26.X). ●●● Sagadījies, ka gandrīz vienlaikus ar LNO baletu *Pērs Ginta* LNT sastopas **Viestura Kairiša** iestudētā Ibsena dramatiskā poēma (1876) **Edvīna Raupa** tulkojumā. ●●● Latvijas operā pēc skaita divpadsmito (kopā 1896) Čaikovska *Jevgeņija Oņegina* iestudējumu ir veikusi režisore **Rēzija Kalniņa** (pirmizrāde 2016.8.XII) kopā ar muzikālo vadītāju **Aināru Rubiķi**, diriģentu **Jāni Liepiņu** un scenogrāfu **Mihailu Kramenko**. Operas pamatā ir **Aleksandra Puškina** baironiskais romāns dzejā ar tādu pašu nosaukumu (1823-1832). ●●● LNT režisors **Elmārs Senkovs** pārcēlis **Antona Čehova** *Kaiju* (1895) uz mūsdienām ar **Maiju Dzeviku** galvenajā (Arkadinas) lomā – stāsts par pasaules skumjām, par vientuļiem neveiksminiekiem, par liekajiem cilvēkiem, arī par kaislību labirintu, kurā visi ir slimi ar mīlestību... ●●● **Milānas La Scala** operā 13 minūšu aplausus, publikai pieceļoties kājās, saņem **Alvja Hermana** veidotā **Pučīni** *Madama Butterfly* pirmizrāde. ●●● Adventes laikā *Opéra national de Paris* klausītāji dzird **Elinu Garanču** Maskanji (**Pietro Mascagni**) *Cavalleria rusticana* (Zemnieka gods). ●●● JRT Lielajā zālē pirmizrādi (2016.7.XII) piedzīvo režisora **Gata Šmita** iestudējums *Kārkli*, kas veltīts dažādām mahinācijām LV politiskajā dzīvē, ko negatīvi ietekmējusi arī starptautiskā situācija, tehnoloģiju bums u.c. (re)

MŪZIKA – Rēzeknes *Gorā* (2016.8.XII) un Rīgas *Lielajā ģildē* (9.XII) notiek LNSO 90. jubilejas koncertikla noslēgums ar **Jāņa Mediņa** miniatūru „Pie baznīcas”, kam seko Bēthovena Devītā simfonija diriģenta **Andra Pogas** vadībā, piedaloties Valsts akadēmiskajam korim *Latvija* un baltiešu solistiem – **Elīnai Šimkus**, **Ievai Prudņikovaitei**, **Andrim Ludvigam** un **Priitam Volmeram**. ●●● Rīgas biržā uzstājas

Juris Dimiters. Dialogs. LNMM

(2017.6.I) vēsturisko koka pušaminstrumentu ansamblis **Stadt-Hautboisten Rīga**, acinot baudīt 17. gs. franču „Sauls karaļa” **Luija XIV galma – Le Grand Siècle** labāko komponistu skaņdarbus. (re)

TĒLOTĀJMĀKSLA – Pērngada decembrī UNESCO galvenajā mitnē Parīzē atklāta **Janim Rozentālam** veltīta izstāde. ●●● LNMM **Jura Dimitera** personālizstādē *Priekš kara paslēpēs* (2016.17.XI-2017.29.I) iekļauti vairāk nekā 350 darbi, kas radīti galvenokārt aizvadītā gs. 60. un 70. gados sirreālisma stilistikā. ●●● **Ievas Jurjānes** izstādē *Daba klusē*, kā arī viņas grāmatā ar tādu pašu nosaukumu (Rīgā, Neputns, 2016), mieru izstarojošais cilvēks ar cieņu paklanās dabai, kas, pretēji cilvēkam, pacietīgi klusē – tā sabiedriskos tīklos mākslas zinātniece **Elīna Sproģe**. ●●● LNMM jaunais cikls *Paaudzes* sākas ar portretu un aktu gleznotājas **Felicitas Pauļukas** (1925-2014) izstādi (2016.8.XII-2017.5.III). *Cilvēka ķermenis pauž ne tikai ārējo, bet arī dziļāko būtību, tāpat kā seja. Arī plaukstām un pēdīnām ir savs dzīves stāsts. Tādēļ man akts ir paplašināts portrets, kurā iesaistu visu ķermeni un izsaku cilvēka būtību*, skaidrojusi pati māksliniece. Un LNMM Grafikas kolekcijas glabātāja **Valda Knāviņa**: *Uz mākslu nav pierasts attiecināt vārdu „skaists”, bet šī nu būs tā reize, kad tā var teikt*. ●●● Nosaukti kandidāti Purviša balvai 2017: **Arturs Bērziņš**, **Ivars Drulle**, **Kristaps Epnars**, **Atis Jakobsons**, **Voldemārs Johansons**, **Maija Kurševa**, **Anda Lāce** un mākslinieku grupa – **Krišs Salmanis**, **Anna Salmane** un **Kristaps Pētersons**. ●●● Vācu diplomāts un bijušais Vācijas vēstnieks Dominikas Republikā **Karls A. Kēlers (Karl Köhler)** pasniedza muzejam „Rīgas Birža” jau otro apjomīgo dāvinājumu – divdesmit 17.-19. gs. metālizstrādājumus, kas attiecināmi uz Indijas un Tibetas kultūru. Kēlera dzimta saistīta ar muižnieku fon Bēru (von Baehr) dzimtu. Latvijā Kēlers ir pazīstams kā dāsns kultūras mecenāts. ●●● Jelgavas Trīsvienības baznīcas tornī **Vitas Mercas** gleznu izstādē „Rudens, pavasaris, vasara”, kas apliecina viņas ārkārtīgu smalkās koloristes dotības. ●●● **Imanta Lancmaņa** glezna *Kristus jautājums 2016 .gada Lieldienās* tapusi kā altārglezna un ataino Kristus augšāmcēlšanos Latvijā. Autors uzdod jautājumu: *Ko skatītājs ierauga šajā bridī, veroties Kristus leģendā, Latvijas vēstures tēlos un pārdomājot mūsdienu dzīves apstākļus?* ●●● Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā izstādē *Septiņdesmitie. Skaistuma lietišķība*, kas rāda gobelēna un keramikas spožo attīstību un sasniegumu kalngalus 20. gs. 70. gados. ●●● No 16. janvāra līdz 11. februārim

Felicita Pauļuka. Žanna IV. LNMM

Foto: Didijs Grodzs

No privāta arhīva

Valodnieks Valts Ernštreits

galērijā „Istaba” (Kr. Barona iela 31a) skatāma mākslinieka **Ilmāra Rumpētera** (ASV) izstāde „Gleznas”. Tajā izstādītas četras gleznas (Katalonija, Zilais putns, Talismans, Rudens raža), no kurām divas mākslinieks dāvina Latvijas Nacionālās mākslas muzejam. Viņa darbu raksturīgākā iezīme ir dinamiska krāsu un abstraktu formu laukumu kompozīcija. Blakus savai galvenajai mūzai, glezniecībai, viņš ir darbojies dizaina (zīmoli organizācijām PBLA, ALA, ALMA u.c.), ilustrācijas („Ābece”, „Ģelzis un Misiņš” u.c.) un fotogrāfijas jomās. Mākslinieks ir aktīvi piedalījies Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības ALMA darbībā, bijis *Jaunās Gaitas* mākslinieciskais redaktors (1966-1999) un novērtēts kā izcils daudzu JG vāku autors. (lt)(mb)(re)

PAR VIRTUĀLO VIDĪ – Avizēs *Laiks / Brīvā Latvija* **Eduards Silkalns** recenzijā par Ilzes **Enģeles** romānu *Solo vijolei un termometram* (2016) citē autori: ... *Vēl minos laikus, kad kafejnīcās pie viena galda sēdošie sarunājās. Retumis bija tādi, kuri nepārmija ne vārda. Tad pārējiem, slepus blenžot, bija skaidrs, ka blakus noris kļusumā tīta drāma. Šobrīd ir otrādi. Kopīgi pusdienojošie un kafijajošie izskatās kopā sanākušī gadījuma pēc – deguns katram autonomi iedurts savā datorā vai telefonā. Īstā dzīve notiek ārpus reālās telpas – tur, kur tiek aplūrēta citu ikdiena, panākumi un vaimanas. Un attiecīgi eksponētā savējā tiek šērots, laikots, tvītots un favorītots. Par izcili ēdienu mēs paziņojam nevis preti sēdošajiem, bet tiklā publicējot atbilstošu foto. Otrs cilvēks nav nepieciešams, pat lai nofotografētos... ●●● Un vairāk nekā 10 grāmatu autors, filologs un dzejnieks **Valts Ernštreits**, patlaban Tartu Universitātes pētnieks, kurš kopā ar „Mansardu” nodibina Rīgas *NicePlace*: *Dzīves temps ir pieaudzis. Agrāk, kad vajadzēja rakstīt ar roku vēstules, tad nu cilvēks saņēms un kārtīgi rakstīja. Tagad to visu var ātri uzbliezt interneta vidē un teksts fiziski ilgi nesaglabājas. Tas kaut kur virtuālajā vidē pazudis, un pēc gada tu jau to vairs nevarēsi atrast. Līdz ar to tekstiem ir tendence kļūt viegliem, tiem vairs nav svara. Kad veidoju „Igaunlatviešu vārdnīcu”, projekta nosacījums bija – jābūt gan elektroniskajai, gan drukātajai versijai. Drukātā grāmata dod pabeigtības sajūtu. Mēs to grāmatu izdosim... tas uzliek citu atbildību, šo materiālu gatavojot (tvnet.lv/apollo.lv 2016.14.XI). (re)**

PERIODIKA – Interneta žurnāls *Satori.lv* laidis klajā jaunu drukātu **Satori grāmatzīmālnu**, kur reizi gadā tikšot apkopota jaunākās prozas, dzejas un dokumentālās prozas izlase. Pirmajā nr.: Inga Žolude, Inese Zandere, Jānis Ķīnasts, Kārlis Vērpe, Pauls Bankovskis, Henriks Eliass Zēgners, Kārlis Vērđiņš, Inga Gaile,

Anna Auziņa, E.F. Kuks, Pēteris Pūrītis, Ieva Melgalve, Aivars Madris u.c. Izdevumu papildina mākslas darbi un fotogrāfijas. ●●● **Elitas Grosmanes** rediģētā žurnāla **Mākslas Vēsture un Teorija** (2016,19) galvenie raksti: Edītes Parutes „18. gs. rīdzinieku modes tērpi Johana Kristofa Broces zīmējumos”. Ingas Karlštrēmas „Rīgas pilsētas elektrības iestādes ēku būvēsture un arhitektūra 20. gs. sākumā”. Annas Liberes „Ziemeļu nacionālais romantisms mūra īres namu arhitektūrā Rīgā. Arhitekts Aleksandrs Vanags”, Baibas Vanagas „20. gs. sākuma modernā Rīgas grafiķe Alise Dmitrijeva”, Jāņa Kalnača „Teodora Ūdera portreti Marburgā” un Elitas Grosmanes atskats uz izstādi „Akvarelis Latvijā. 19.-21. gadsimts”. (re)

TEKSTI VIŅDIENĀS UN MŪSDIENĀS – LV armijas majora **Agra Purviņa** sakārtotajā rakstu krājumā *Ģenerālis Pēteris Valdemārs Radziņš* (Rīga: Ģenerāļa Pētera Radziņa biedrība, 2016. 609 lpp.) lasāms, ka **Pēteris Radziņš** (1880-1930) – viens no parasti trim minētajiem Brīvības cīņu vadoņiem (pārējie: **Oskars Kalpaks** un **Jānis Balodis**), Bermontiādes izšķirošās cīņas arhitekts un Latgales atbrīvotājs (1920) no Padomju Krievijas lielinieku karaspēka – nav bijis jaunās Latvijas valsts politiķu ieredzēts, bijis pat spiests politisko intrigu un pārāk lielās atklātības dēļ atvaļināties, neraugoties uz viņam piešķirtajiem teju visiem LV un arī daudziem ārvalstu apbalvojumiem – to vidū Lāčplēša Kara ordenis (II un III šķiras), Triju Zvaigžņu ordenis (I šķiras), Igaunijas Brīvības krusts (I šķiras), Francijas Goda Leģiona ordenis (III šķiras), Polijas *Virtuti Militari* ordenis, Somijas Baltās rozes ordenis (I šķiras), Zviedrijas Šķēpa ordenis (I šķiras). Viens no jaunās grāmatas izdošanas iniciatoriem **Mārtiņš Vērđiņš** par 500 eksemplāros papīra formātā klajā laisto publikāciju raksta, ka karavīru aprindās krājums par Radziņu radīšot *bumbas sprādzienus... tas būs notikums!* (NRA 2016.19.VI). Pēc Valkas Nelsona reālskolas beigšanas Radziņš uzsāk (1898) karavīra gaitas caristiskās Krievijas impērijas armijas 112. Urālu kājnieku pulkā, seko mācības Viļņas jūniskolā, dienesta gaitas 24. Simbirskas kājnieku pulkā, piedalīšanās kaujās Krievijas-Japānas karā Mandžūrijas armijas sastāvā, iestāšanās Ģenerālštāba akadēmijā (1907), I Pasaules karā 1914./1915. gadā piedalīšanās kaujās pie Komarovas, Varšavas, Ravgas, Lodzas, Prasnišas, Mlavas, Šauļiem; vēlāk Jelgavas apriņķī, 8. Sibīrijas strēlnieku divīzijas štāba priekšnieka vietas izpildītāja postenis; iestāšanās (1918) Ukrainas hetmaņa Skoropadska armijā, pēcāk Ukrainas Tautas Republikas armijā (Simona Petļuras), atgriešanās Latvijā (1919), kur kā armijas virspavēlnieka štāba priekšnieks vada visas Rīgas, Zemgales un

Latgales atbrīvošanas kaujas. ●●● Kultūrvēsturnieces **Baibas Šuvcānes** ar Aleksandra Pelēča prēmiju 2015. gadā apbalvotā grāmata *Sauc par Vaidi mūsu ciemu*, veltīta lībiešu tautas likteņgaitām. Intervijā **Lindai Kusiņai** autore dod atbildes uz daudz dzirdētiem „lībiešu jautājumiem” (LA.lv 2016.5.V). Uzzinām, ka Latvijas mūsdienu teritorijā krustnešu laikā (13. gs.) Vidzemē, Kurzemes ziemeļos un Pierīgā kopskaitā bijuši tikai aptuveni 150 000 iedzīvotāju un no tiem tikai neliels skaits lībiešu. 1935. gadā lībiešu jūrmalas ciemos vairs bijuši tikai apmēram 900. Situācija Lībiešu krastā ir tāda, ka vairāki ciemi ir pavisam tukši, tikai Miķeļtornis un ciemi no Sīkraga līdz Kolkai vēl kaut cik turas. Lībiešu pēcteči šajos ciemos dzīvo, bet vairs tikai atsevišķas ģimenes, un lielākā daļa uz senču mājām atbrauc vien vasarā. *Taču ir jaunā paaudze, kura sevi apzināti uzskata par lībiešiem, mācās valodu, pēta vēsturi*, saka Šuvcāne un turpinā: *Jaunajiem cilvēkiem tā ir izvēle – Valts Ernštreits, Renāte Blumberga* abi ir zinātņu doktori, abi, jūtot savas lībiskās saknes... **Julgi Staltei** veicaistēvs iedeva lībiešu valodas pamatus un muzikālo stīgu. Māksliniece **Baiba Damberga** ļoti strikti cenšas saglabāt lībisko identitāti, ir apguvusi valodu, var labi sazināties. Ernštreits saka: *šobrīd pasaulē lībiešu valodā var sazināties tikai 40 cilvēki, un tikai puse no tiem ir lībiešu izcelsmes. Latvijā lībiešu valodā var sazināties apmēram 20 cilvēki... Turklāt īsteni autentiskās tradīcijas lielā mērā ir zudušas, iespējams, laikā, kad mēris izkāva ļoti daudz cilvēku. Izcilais lībiešu folkloras pētnieks **Oskars Lorītss** arī secināja, ka ir palicis ļoti maz tautasdziesmu, kuras var uzskatīt par autentiskām. Bet tradicionālais patiešām izpaužas ornamentos un krāsās, ja paskatās zeķu, cimdu rakstus un krāsas, radzams, ka tās ir ļoti atšķirīgas no latviešu un labi saglabājušās. Un vēl man šķiet: kaut arī lībietis pēc dabas ir skarbs un noslēgts, nav tik viesmīlīgs kā latgalielis, tomēr arī viņš ir tāda poētiska stīga. Gandrīz katrs lībietis ir kādu dzejoli uzrakstījis, un tajā ir ļoti izteikta sava dzimtā krasta, sava darba mīlestība.* (re)

Lībieši Finno-Ugru kongresā Helsinkos (1931)

Ilustrācija no: <<http://deepbaltic.com>> Raland Papp. *Keeping an extinct language: The Finno-Ugric tongue of Latvia's remote fishing villages.* 2017.9.1

LATVIJA 1939.23.VIII – 1991.21.VIII – LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis Arturs Žvinklis savā darbā iekļāvis 120 LKP CK nomenklatūras čekistu sarakstu – 67 bijuši krievi, 39 – latvieši, astoņi ukraiņi, četri ebreji, viens armēnis un viens baltkrievs. Pēc vecāku sociālās izcelšanās 50 bijuši zemnieki, 18 – trūcīgie zemnieki jeb kalpi, 12 vidējie zemnieki, 29 strādnieki, četri kalpotāji, divi amatnieki, pieci sīkpilsoņi, to skaitā divi sīktirgotāji. Savukārt augstāko izglītību bija ieguvuši 19, nepabeigtu augstāko – 18, vidējo – 57, nepabeigtu vidējo – 13, vēl zemāks izglītības līmenis bija 13 VDK vadošiem darbiniekiem. ●●● **Martas Starostinas** pētījums *Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības „Intūrists” Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam* savukārt atklāj nepārsteidzošo faktu, ka gidi/tulki bijuši VDK informatori. *Intūrists*, tāpat kā Latvijas Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārēnēs, faktiski bija VDK nodaļa. Bij. VDK virsnieks **Aleksandrs Serguņins** liecinājis, ka *Intūrista* viesnīcā *Latvija* vien viņam bijuši vismaz 40 aģenti. ●●● **Vidzemes Augstskolas pētnieki** secina, ka Baltijas valstis okupācijas gados iemaksāja PSRS budžetā vairāk, nekā saņēma atpakaļ. No 1946. līdz 1990. gadam Latvija iemaksājusi Kremļa kasē 40,6 miljardus un saņēmusi atpakaļ tikai 24,7 miljardus, resp., 15,9 miljardi bija Maskavas kolonizācijas Latvijā reāli aprēķināmā cena, okupantu peļņa (VA rektors **Gatis Krūmiņš** u.c. *lsm.lv* 2016.28.X). Ja Latvijai būtu bijusi iespēja izmantot savu pēckara ekonomisko potenciālu pašai, pārticības līmenis šodien būtu ne sliktāks kā Somijā, kas kā nacionāla valsts tika dibināta reizē ar Latviju. ●●● *Būtu mums Somijas liktenis – nebūtu mūsu šodienas problēmu. To skaitā arī tautiešu emigrāciju uz attīstītākajām Eiropas valstīm. Mūsu šodienas ekonomiskās un sociālās atpalicības saknes ir meklējamas 50 padomju verdzības gados – tā LU Komunikācijas zinātņu speciāliste **Veinberga** (tvnet.lv 2016.18.XI). ●●● **Sanita Upleja** savā Valsts svētku runā Minsterē, Vācijā, atceras dienu, kad (1988.18. XI) pirmo reizi Atmodas laikā Latvijas Radio sāka die-*

Monika Garbačiauskaite, <delfi.lt> vadītāja

nu ar vēl kā himnu neatjauno *Dievs, svētī Latviju!* *Taču tas bija laiks, kad neatkarības atjaunošanas rats bija sācis sparīgi griezties – bija nodibināta Latvijas Tautas fronte, Latvijas Nacionālās neatkarības kustība, un mūsu tautas karogiem vairs nebija jāvairās dienasgaismas, raksta Upleja. Man bija 15 gadi un es biju augusi ģimenē, kur patiesība netika slēpta un padomju okupācijas nodarītās ciešanas ģimenei bija labi zināmas. Taču, kad mamma tajā tumšajā novembra rītā mani modināja sešos, lai nāku uz otru istabu klausīties himnu radio un ēst svētku brokastis, viss, par ko es domāju, bija dažas pusaudzim tik dārgās miega minūtes vēl pirms došanās uz skolu... kad ieraudzīju vārdos neapraķstāmo starojumu, kas tajā brīdī plūda no manas mammas un viņas mammas, es uzreiz aprāvos un nokaunējos par savām domām.* (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Atzīmējot 25 gadus, kopš Latvija kļuva par ANO dalībvalsti, Ārlietu ministrijā (2016.8.XII) notiek pasākums, kas veltīts baltiešu trimdas organizācijai **BATUN** (*Baltic Appeal to United Nations – Baltiešu aicinājums Apvienotajām Nācijām*, dib. 1966.9.II), tās darbībai un ieguldījumam, uzturot baltiešu neatkarības centienus no pagājušā gadsimta 60. gadiem līdz pat Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai 1991. gadā. Diskusijās, kuras vada **Pauls Raudseps**, piedalās BATUN dibinātāji un aktivisti no Latvijas, Igaunijas un Lietuvas – **Uldis Bluķis**, **Ints Rupners**, **Heino Ains**, **Juta Ristsoo**, **Gintē Damušis**. Ideja par BATUN radās pēc tam, kad baltiešu aktivisti sarīkoja Baltijas brīvības demonstrāciju (*Baltic Freedom Rally*) Ņujorkā (1965.13.XI), kad aptuveni 15 000 Ziemeļamerikas baltieši – pārsvarā jauni cilvēki – devās gājienā ar plakātiem uz ANO mītni, pieprasot Baltijas valstu neatkarību. ●●● Verbatim: *Latvija ir pieradusi sasniegumus gūt formāli – varam visur (PTO, eirozonā, OECD) iespraukties, pateicoties mūsu birokrātijas apbrīnojamam talantam „sakārtot papirus”. No patiesas sāncensības ar Igauniju mūs attur apjauta, ka tad gan vajadzēs kaut nedaudz, bet konsekventi mainīties. Turklāt ne tikai mūsu valsts politikas vai biznesa kultūrai – visai Latvijas sabiedrībai. Gluži tāpat sportiska dzīves veida uzskāšana nav moderna treniņkostīma un jaunākā modeļa pulsometra iegāde, bet gan spēja piespiest sevi regulāri vingrot, skriet, mīt pedāļus. Vai kā negribas...* (Dainis Lemešonoks – <delfi.lv> 2016.19.XII). (re)

IGAUNIJA – Minhenes Drošības konference paziņojusi, ka bij. Igaunijas prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** ir pievienojies tās konsultatīvajai padomei, kurā ietilpst arī bij. Polijas ārlietu ministrs Radoslavs

Sikorskis, bij. Lielbritānijas ārlietu ministrs Deivids Milibends un bij. Kataras premjerministrs šeihs Hamads bin Džabers al Tani. (re)

LIETUVĀ ar troļļiem cīnās **elfu armija** ar nolūku atmaskot Kremļa viltotos interneta kontus, kas izplata melīgu informāciju globālajā tīmeklī. Elfi brīvprātīgi patrolē sociālo mediju komentāru sadaļas, savā starpā sazinoties ar *Facebook* un *Skype*. Kaut kas līdzīgs Tolkīna (*John Tolkien*) *Gredzenu pavēlniekam* (*The Lord of the Rings*), intervijā AP korespondentei Viļņā ieminas brīvprātīgais **Ričardas Savukynas**. Troļļu aktivitātes Lietuvas internetā pieņēmas spēkā īpaši kopš KF iebrukuma Krimā un Austrumukrainā. *Meli nav alternatīvs skata punkts... valstiski finansēta propagandas mašīnērija cilvēku ietekmēšanai nav atšķirīgs viedoklis, bet gan ierocis* – tā Lietuvas ārlietu ministrs **Linas Linkevičius**. Kā vēsta <delfi.lt> galvenā redaktore **Monika Garbačiauskaite**, grupa pilnas slodzes darbinieku nodarbojas tikai ar nepatiesu ziņu atmaskošanu/likvidēšanu. (*Associated Press* 2016.28.XII, arī NBC, CBS u.c.) (re)

Grafiti Viļņā (2016.15.XI)

Foto: Petrus Malankas/AFP/The Guardian

ASV – Lielā mērā pateicoties 200 plus gadu vecajai vēlēšanu sistēmai (tiešā tautas balsojuma vietā uzvarētāju nosaka štata elektori), Savienoto Valstu 45. prezidents tagad ir nekustamo īpašumu magnāts un TV šovmens, Republikāņu partijai piederotais **Tramps (Donald Trump)**, kaut arī Demokrātu partijas kandidāte, bij. valsts sekretāre (ārlietu ministre) **Klintonē (Hillary Clinton)** saņēmusi **2 864 974 vairāk vēlētāju balsu** (*Cook Political Report. Huffington Post* 2016.21.XII). ●●● Pētījumi plašsaziņas avotos liecina, ka amerikāņu sabiedrības uzskatus stipri ietekmējušas tīši izplatītas **viltus ziņas / maldugunis feisbukā (facebook.com jeb FB)** – trīs mēnešus pirms vēlēšanām skatītas/komentētas 8,7 milj. reižu, kamēr tādi uzticamāki tradicionālie mediji kā *The New York Times*, *The Washington Post*, *Huffington Post* u.c. skatīti vien 7,4 milj. reižu (1,4 milj. mazāk). ●●● *YouGov/Economist* pētīniekiem nākas konstatēt (2016.27.XII), ka amerikāņu uzskatus – un ne tikai Trampa atbalstītāju – iespējams relatīvi viegli manipulēt ar nepatiesām ziņām un dažādām sazvērestības teorijām ●●● *Stanforda U.* pētījumā (16.XI) no gandrīz 8 000 skolēniem 82% nav spējuši savās viedierīcēs atšķirt ziņu/faktu no reklāmraksta. ●●● Lai piebremzētu safabricētu ziņu izplatīšanos, FB ir ar mieru sadarboties ar TV kanālu **ABC**, ziņu aģentūru

Māris Bišofs TRUMPetists www.irlv.lv

Associated Press, FactCheck, Politifact un Snopes. Pārbaudi neizturējušās ziņas tikšot atzītas kā **disputed** (apstrīdētas). ●●● Priekšvēlēšanu kampaņas laikā uzlauztas un publiskotas Demokrātu partijas nacionālās komitejas vadošo politiķu un arī partijas izvirzītās kandidātes Hilarijas Klintones personiskās e-sarakstes, kas piespēlētās Wikileaks to publiskošanai. ASV izlūkdienesti (CIA, FBI u.c.) ir konstatējuši, ka hakeru kaitīgajos kiberuzbrukumos Trampa politiskajai pretiniekiem iesaistīti bijuši KF spēcdienesti, citu vidū, armijas izlūkdienests (GRU – *Главное разведывательное управление / Glavnoje razvedyatel'noje upravlenije*) un Federācijas drošības dienests (ФСБ – *Федеральная служба безопасности / Federālānaja služba bezopasnosti*). ●●● ASV prezidents Baraks Obama pasludina (29.XII) 35 KF vēstniecības darbiniekus ASV par *persona non grata*, kā arī sankcijas pret deviņām organizācijām, kam bijuši sakari ar izlūkošanu saistītiem mērķiem. ●●● Vairākas pazīstamas firmas (ieskaitot BMW) atsaukušas savas reklāmas no galēji labējo uzskatu portāla Breitbart, saukta dažkārt par „Trampa Pravdu”. ●●● Jāpiebilst, ka aizvadītā gada decembra sākumā <re:baltica> pētījums (Inga Sprinģe, Sanita Jemberga) izraisa dzīvas pārrunas LV plašsaziņas avotos par klikšķu jaunākās paaudzes nepatiesību/baumu tirzētājiem vairākās interneta vietnēs, galvenokārt peļņas nolūkā, bet ne tikai. (re)

KF – 1917-2017: No „pasaules komūnas” līdz „krievu pasaulei”. FRANKA GORDONA SLEJA: Februārī pagāja 100 gadu, kopš carisma gāšanas, kad uz pāris mēnešiem Krievijai pavērās patiesas demokrātijas apvārsnis, kam uz rudens pusi sekoja sekmīgs boļševiku apvērsums Petrogradā, ko vēl pavisam nesen pilnā nopietnībā sakralizēja kā *Lielo Oktobra Sociālistisko Revolūciju*. Tagad ne vien Vilis Vītols, bet arī daudzi citi autori spriež, ka boļševisms esot tā paša tumsnīgā lielkrievu impēriema paveids, kas zem citas izkārtnes turpinājis īstenot saukli *Maskava ir Trešā Roma*. Te nu man gribas iebilst, īpaši atsaucoties uz boļševistiskā režīma pirmo desmitgadi: divgalvainā ērgļa nomaīņa ar sarkano zvaigzni lika Eiropā un daļēji Āzijā uzbangot tādām revolucionārām entuziasma vilnim, kam vairs nebija ne mazākā sakara ar t.s. mūžīgo Krieviju. Tiklīdz ķeizariskā Vācija un Austroungārija 1918. gada rudenī zaudēja I Pasaules karā, gan Berlīnē un Minhenē, gan Vinē un Budapeštā, skatot *Internacionālei*, tika dibinātas „strādnieku un zaldātu padomes”. Arī Pēteris Stučka, piecus 1919. gada mēnešus vadīdams viscaur no latviešiem sastāvošu

„tautas komisāru” valdību un izvēršot sarkano teroru, deklarēja: *Mēs stāvam te uz vakts par visu cilvēci*. Un tā sauktie sarkanie strēlnieki devās triecienā pret Kolčaka, Deņikina un barona Vranģeļa karapulkiem, cīnoties akurāt pret tiem, kas sludināja impērisko „nedalāmo” Krieviju. Pēc pilsoņkara beigām Maskavā un Petrogradā uzplauka „proletāriskā” kultūra, kam nebija nekā kopīga ar pareizticīgo krievisību, un spilgts šīs „sarkanās” modernitātes pārstāvis bija latviešu mākslinieks Gustavs Klucis (nošāva 1938. gadā). Šķiet, pēdējo reizi kaut brutāli vardarbīgs, bet godprātīgais „pasuales komūnas” gars izpaudās 1937. gadā, kad no daudzām valstīm, ieskaitot Latviju, „internacionālo brigāžu” brīvprātīgie devās uz Spāniju, lai upurētu savu dzīvību „kopīgas lietas” labā. Tie, kas palika dzīvi un atgriezās Padomju Savienībā, tika nošauti, jo tur jau plosījās Staļina „Lielais terors”. Pāreja no sapņa par „pasuales komūnu” uz pārkrāsotu krievisku imperiālismu sākās jau 1934. gada beigās, pēc Kirova nogalināšanas, kad PSRS sāka cildināt gan caru Jāni Briemīgo, gan imperatoru Pēteri I. Kad 1941. gada vasarā miljoniem sarkanarmiešu padevās uzbrūkošajām Lielvācijas divīzijām, Staļins saprata, ka būs vien jāpiesauc „māte Dzimtene” un jāpielabina tas, kas bija palicis no krievu pareizticīgās baznīcas. Eiropas valstu pakļaušana līdz Elbas upei nozīmēja pirmām kārtām Staļina impērijas teritoriālo ekspansiju. Formāli, protams, marksisms-ļeņinisms visos līmeņos arvien vēl tika mācīts un zubrīts līdz pat PSRS sabrukumam... Un ko mēs redzam tagad, 25 gadus pēc šī sabrukuma? KF prezidents Vladimirs Putins, vadīdams līdz 1648. gada robežām sarkano, bet arvien vēl milzīgo valsti, ne tikai dara visu, lai ar varu vai viltu atgūtu izbijušās PSRS „ietekmes sfēru”, bet arī nenogurstoši sludina „krievu pasaules” ideju. Izmantodams saviem impēriskajiem nolūkiem visus, kas pasaulē runā krieviski un „jūtas krieviski”. Tagad kādreizējais čekas rezidents, komunistu un bezdievis Putins kā magnēts pievelk galēji labējos nacionālistus Vācijā, Francijā un citur. Mērķis viņiem kopīgs: graut Rietumu vienotību, apkarot „pūstošo” liberālismu, mazināt ASV ietekmi pasaulē. Kominternes vietā – Rusinterne ar labējiem ekstrēmīstiem kā piekabi (*LA.lv* 2016.14.XII + *BL* 10-16.XII). (fg) (re)

SPORTS – Latvijas skeletonisti Martins un Tomass Dukurs paziņoja, ka boikotēs pasaules meistarsacīkstes, ja tās notiks Krievijā, sakarā ar pozitīvās dopinga analīzes valstisko aizvietošanu ar negatīvām KF sportistiem Soču Ziemas olimpiādē (2014). (re)

Nodaļu *Dažos vārdos* veidoja Rolfs Ekmanis (re), Vilnis Auziņš (va), Vita Gaiķe (vg), Linda Treija (lt), Māris Brancis (mb) un Franks Gordons (fg).

12. janvārī no rīta man pienāca ziņa, ka *Jaunās Gaitas* galvenais redaktors, erudītais literatūrzinātnieks un taisnīgais brīvdomātājs Rolfs Ekmanis pēkšņi, bez brīdinājuma miris. Tas ir ne tikvien *Jaunajai Gaitai*, bet gan itin visai latviešu kopienai neaplēšams zaudējums. Mana mūža visaugstākais gods ir bijis pēdējos desmit gadus ar Rolfu sadarboties *Jaunās Gaitas* uzturēšanā. Dienu pirms Rolfa aiziešanas Dieva mierā biju saņēmis pēdējos pavasara numura maketā liekamos tekstus. Darbs prasa darītāju. Apņemos turpināt sadarbības ar Rolfa veidoto *Jaunās Gaitas* saimi – rakstu autoriem, māksliniekiem, redaktoriem, korektoriem, un labvēļiem.

Lai dzīvo *Jaunā Gaita!*

Juris Žagariņš

Godātie žurnāla *Jaunā Gaita* veidotāji un lasītāji visos kontinentos un zemēs! Esmu pārliecināts, ka Rolfs Ekmanis bija kultūras misijas cilvēks un izcila personība trimdas sabiedrībā, kurš tāpat kā Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi un ikviens no žurnāla līdzstrādniekiem daudzus gadus cēla kultūras tiltus pāri jūrām un okeānam ne tikai starp Latviju un Amerikas Savienotajām valstīm, bet arī starp Latviju un Austrāliju, Zviedriju, Angliju un tepat starp latviešiem Latvijā. Esmu pārliecināts, ka lielā dzimtenes mīlestība un atbildība par iespiesto vārdu ir pavadījusi Rolfu Ekmani visus ilgos viņa darba gadus galvenā redaktora amatā un gan ziņu objektivitāte, gan lietišķie kultūras sasniegumu vērtējumi, gan redzīgs skats trimdas un dzimtenes literatūrā un mākslā ir nodrošinājis *Jaunajai Gaitai* stabilu autoritāti un drošu gaitu preti intelektuālam lasītājam. Latvijas Zinātņu akadēmijas vārdā izsaku līdzjūtību žurnāla veidotājiem sakarā ar kolēģa un drauga nāvi. Par to sēro arī *Jaunās Gaitas* lasītāji Latvijā, un, esmu pārliecināts, arī citur pasaulē, kur lasītāji gaidīja pastkastītēs iekrītām ar kultūras ziņām bagāto žurnālu. Novēlu Rolfam Ekmanim ilgi palikt Latvijas un trimdas sabiedrības atmiņā kā nenogurstošam savas cildenās misijas kareivim.

Ojārs Spārītis

Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents

Tā ir aiziešana latvieša garā – strādājot. Mazliet atgādina Valdi Zepu, kurš gan laikam nojauta, kas notiek. Viņš dzīves pēdējā pusgadā varbūt izdarīja vairāk nekā agrāk vairākos gados, ieskaitot Ho-čank indiāņu cilts pirmo vārdnīcu. Jāstrādā. Svarīgi gan atstāt redaktoru. Kāds ir pēctecības plāns?

Valters Nollendorfs

Izsaku visdziļāko līdzjūtību latvju zinātnes dižgara, *Jaunās Gaitas* vadoņa Rolfa Ekmaņa zaudējumā. Turpmāko gaitu vēlos atbalstīt ar 150 Euro.

Ilgonis Bērsons

Patiesi, neaplēšams zaudējums. Es savukārt esmu ļoti pateicīgs, ka Rolfs neatraidīja manus sadarbības piedāvājumus – nu jau pirms gadiem divpadsmit – un Eraksti [Elektronisko grāmatu apgāds <www.eraksti.lv>] ir varējuši iet vienā solī, vienā gaitā ar patiesiem vārda mākslas lietpratējiem. Man sevišķi

patika tas, ka Rolfam, kā kārtīgam pretpadomju darbiniekam, nebija ne druskas pielīpis no okupācijas varas netikumiem, – sazinājās ar īsti kultūrālu tautieci. Turpināsim darbu, turpināsim jauno gaitu!

Ainārs Zelčs

Tas patiesi ir liels cilvēcisks zaudējums un zaudējums visai latviešu sabiedrībai un labi iestrādātajam žurnāla redakcijas darbam. Izsaku līdzjūtību visiem draugiem, kolēģiem un, protams, ģimenei. Lai piepildās cerība - Rolfa Ekmaņa darbam atrast turpinātāju!

Māra Zirnite

Izsaku visdziļāko līdzjūtību visam *Jaunās Gaitas* kolektīvam. Bija gods ar Ekmaņa kungu sadarboties, iesūtot JG rakstus un arī saņemot no viņa profesionālu, izsvērtu mana promocijas darba atsauksmi. Pateicos Jums, ka esat apņēmis Ekmaņa kunga darbu turpināt.

Bārbala Sīmsone

Cienījamais Juri! Šodien Rīgā pienāca bēdu vēsts par Rolfu Ekmani. Visi raizējami, kas notiks ar *Jauno Gaitu*. Kā žurnāla kapteini redzam tikai Jūs.

Jānis Liepiņš

Juri, esmu satriekts. Sadarbojos ar Rolfu kopš 1982. gada, tikos diemžēl tikai vienreiz Minhenē RFE latv. redakcijā. Viņš bija man domubiedrs un daudzējādi tuvs. Lūdzu nodod manu līdzjūtību Šellijai, kuru arī toreiz satiku. Nezinu viņas e-pasta adresi. Vai būsi JG atb. redaktors Rolfa vietā?

Franks Gordons.

Lūdzu nosūtiet manu vissirsnīgāko līdzjūtību Rolfa Ekmaņa ģimenei, kurā savulaik esmu viesojusies. Nekad neaizmirsīšu viņa sirds siltumu un latviskumu.

Sigma Ankrava

Tā ir skumja ziņa, bet dzīvajiem viņa piemiņas dēļ ir jāstrādā. Turēsimies! Paldies.

Pēteris Korsaks

Tas tiešām ir šoks. Pazinu Rolfu personīgi no laika Minhenē, kad viņš bija pie *Radio free Europe*. Kad tikāmies, tad bieži kopā dziedājām. Viņam bija laba balss, un viņš dziedāja labpāt. Mīļš un saprātīgs cilvēks! Novēlu Jums spēku un enerģiju ar visu šo lielo zaudējumu tomēr darbu turpināt, lai tā svētība, ko viņš atstājis, ietu tālāk.

Uldis Grasis

Visnotaļ bēdīga ziņa. Izsaku visdziļāko līdzjūtību, kolēģi un domu biedru zaudējot! Lai radošas domas un rosīgs gars, turpinot *Jaunās Gaitas* darbu! Paldies par to!

Laima Martinskis

Mīļais Juri! Ziņa, ko saņēmām, bija neiedomājama un pirmajā brīdī likās, ka tas ir kāds nežēlīgs pārpratumš. Bet nu jāpieņem, ka tas ir tā, ka Rolfs ir aizgājis tajā pasaulē, kuru nevaram ietekmēt. *Jaunā Gaita* ir pēckara posma izcilākais vai starp pašiem izcilākajiem latviešu žurnāliem. Liels nopelns tajā ir Rolfam Ekmanim. Tagad viss smagums un vieglums gulstas uz Tevis, novēlu Tev stipru spēku un stiprus palīgus, jo *Jaunā Gaita* ir jānotur! Gan Rolfa gaišās piemiņas dēļ, gan visu mūsu – lasītāju un rakstītāju dēļ! Ar visgaišākajiem novēlējumiem Tev un *Jaunajai Gaitai*.

Janīna Kursīte

Jā, šo sliktu ziņu uzzināju šorīt no rīta (pirms atvēru Tavu vēstuli). Atļauj man izteikt Tev visdziļāko līdzjūtību – zaudēt labu kolēģi un draugu pēc 10 gadus kopīga darba ir ļoti, ļoti žēl. Turies, Juri, domās esmu kopā ar Tevi un pārējiem *JG* cilvēkiem!

Lāsma Gaitiece

Sēru vēsts mani un manu dzīves un likteņa biedri Mariju dziļi satricēja. Rolfs mums abiem bij ne vien DRAUGS, bet arī VECĀKAIS BRĀLIS – mūsu ģimenes īstena daļa. Lūdzu, izteici Šellijai, Indrai un visiem Rolfa tuviniekiem mūsu visdziļākos līdzjūtības apliecinājumus. Atļauj Tev nosūtīt dažas rindas, kuras uzrakstīju, domājot par Rolfu [skat. 1. lpp]. Tāpat apsolos, ka vienmēr un mūžam būšu *Jaunās Gaitas* uzticams sabiedrotais, atbalstītājs un palīgs. Lai Tev, Rolf, gaišs ceļš Tavā jaunajā gaitā!

Leons Briedis

Izsaku visdziļāko līdzjūtību par tuvu kolēģa un domu biedra zaudējumu! Man žēl, ka viņu nepazīnu, bet pēc dzirdētā saprotu, ka tas ir bijis dzišs cilvēks. Un, lai gan mierinājuma nav, ieklausīšanās viņa uzskatos arī tagad, pēc aiziešanas, kļūs par viņa paliekošas klātbūtnes apsolījumu.

Dita Lūse

Jā, šī ziņa parādījās arī Latvijas presē un varu tikai izteikt līdzjūtību tuviniekiem un *Jaunās Gaitas* saimei. Katrā ziņā - lai Jums gaišs šis gads, lietas notiek tā, kā tām jānotiek, vai ne?

Dace Balode

Paldies par ziņu. Viņš bija manā vecumā – 87 gadi, vai nē? Mana līdzjūtība viņa ģimenei. Arī man ir līdzīga ziņa: parīt glabās manu sievu Ilzi. Vienās bērēs.

Uldis Siliņš

Paldies par ziņu! Neizsakāmi skumja vēsts... vēl decembrī sazinājāmie raksta sakarā... tas šķiet tik nēticami. Ar *Jauno Gaitu* esmu sākusi sadarboties tikai nesen, bet varu teikt tikai to labāko. Ļoti patīkams iespaids un labvēlīga attieksme bija no Rolfa Ekmaņa. Esmu pateicīga viņam par iespēju publicēties jūsu žurnālā. Žēl, ka tā arī nesanāca iepazīties tuvāk. Lai vieglas smiltis un līdzjūtība *Jaunās Gaitas* kolektīvam!

Madara Eversone

Jā, FB jau izlasīju šo skumjo ziņu! Darbs ir vislabākais pieminēklis, kuru Rolfs paspēja sev uzbūvēt. Lai *Jaunajai Gaitai* droša gaita, nu jau Jura rokās!

Juris Audariņš

Mana līdzjūtība par Rolfu. Uzskatu, ka *Jaunā Gaita* ir viens no labākajiem izdevumiem savā jomā. Ja vēlēs kādu rakstu galu no manis - droši dod ziņu.

Otto Ozols

Pieņemiet visdziļāko līdzjūtību. Patiesi satricēoša ziņa un neiedomājams zaudējums. Dažus ar publikācijām saistītus jautājumus kārtējot, allaž bija jauki sajūst atbalstošu un ieinteresētu attieksmi par Latvijas mākslas lietām un māksliniekiem. Bija pārliecība, ka *Jaunā Gaita* un Rolfs Ekmanis ir tāda nedalāma vienība. Lasot viņa rakstīto, arvien varēsim pārliecināties par domas vērīenu un zināšanām. Veikums un piemiņa paliek uz laiku laikiem latviešu kultūras uzkrājumos un ceļos. Novēlot Jums spēku un veiksmes lielo darbu turpināšanā –

Ruta Čaupova

Es un mans dēls Jānis arī ļoti sērojam par Rolfa aiziešanu. Izsakām visdziļāko līdzjūtību visam *Jaunās Gaitas* veidotāju kolektīvam un Tev, Juri, jo sevišķi. Ļoti gribētos, lai *Jaunā Gaita* turpinātu Rolfa veiktos darbus trimdas un Latvijas tuvināšanā un sadarbībā! Ar sirsnīgu sveicienu visiem Rolfa draugiem un kolēģiem, *Jaunās Gaitas* veidotājiem –

Zigurds un Jānis Elsbergi

Lai dzīvo *Jaunā Gaita*, Juri! Kaut gan personīgi nekad man nebija tas gods satikt Rolfu, varu tikai izteikt līdzjūtību vispārīgi par viņa aiziešanu viņšaulē. Un lai Tev, Juri pašam, neapsīkst uzņēmība un pacietība savilkt visus galus kopā tā, lai *Jaunā Gaita* neapstātos apgaismot.

Haralds Norītis

Rolfs Ekmanis ir viens no tiem, kas jau ar saviem darbiem sev uzcēlis pieminēkli. Ar dziļu izpratni; ar iejūtu un zināšanām gaismotais viņa veikums latviešu literatūras pētniecībā ir paliekama latviešu tautas kultūrvēstures daļa. Rolfa rakstītajam varēja uzticēties. Viņa diždarbos arī žurnāla *Jaunā Gaita* ilggadējais atbildīgā redaktora amats, noturēt šo svarīgo izdevumu lieliskā līdzsvarā arī dažādo pārmaiņu plūdumā. Paldies, paldies, Rolf, graudu vācēj, apcirkņu pildītāj!

Baiba Bičole

Šoks mums visiem. No sirds novērtēju gan Tavu līdzšinējo darbu *Jaunās Gaitas* veidošanā, gan apņemšanos darbu turpināt, sadarbojoties ar *Jaunās Gaitas* saimi.

Latīta Muižniece

RAUGOTIES UZ LIELO AUSTRUMU KAIMIŅU

Vilis Vītols. *Pārdomas par Krieviju*.
Rīgā: Jāņa Rozes apgāds, 2016. 176 lpp.

Uz naža asmens – tā varētu raksturot Krievijas un Rietumu pretstāvi, kāda tā mums rādās šobrīd. Noskaņojums Kremli ir kareivīgs ne tikai militārā, bet arī, var teikt, garīgā aspektā, par ko liecina, piemēram, ziņu aģentūras *Sputnik* paustais jaunums, ka Krievijas rīcībā tagad ir jauna starpkontinentāla balistiska ražete „Sarmat”. Krievijas aizsardzības ministrijas ziņu aģentūra *Zvezda* informē pasauli, ka šī ražete kodol kara gadījumā varot „nomēzt” (pilnīgi iznīcināt) teritoriju ASV Teksasas pavalsts vai visas Francijas plātībā.

Pērngad Maskavā, Kremļa mūru pavēnī, prezidents Putins un visas Krievzemes patriarhs Kirils svinīgi atklāja (4.XI) pieminekli kņazam Vladimiram, Krievzemes kristītājam. Šis majestātiskais piemineklis uzliets kā pretmets tā paša Vladimira piemineklim Kijevā – mūsdienu Ukrainas galvaspilsētā, kur šis kņazs valdīja 10. gs., kad tādas Maskavas vispār

nebija. Tai pašā 4. novembrī prezidents Putins atbalstīja priekšlikumu – izstrādāt īpašu „Likumu par Krievijas nāciju”. Nevis krievu, bet Krievijas nāciju. Citiem vārdiem – lai katrs tatārs, baškīrs, kalmīks, būdams musulmanis vai budists, apzinātos, ka viņš pieder pie Krievijas nācijas un nesaraujamām saitēm saistīts ar Maskavu.

Te klāstītais sauktin sasauca ar grāmatu *Pārdomas par Krieviju*, kuras autors, uzņēmējs un mecenāts Vilis Vītols, ir „ulmaņlaika bērns” tāpat kā es, tikai sešus gadus jaunāks. Abi esam licejnieki: Vītols mācījās Rīgas Franču licejā no 1. līdz 3. klasei, es no 1. līdz 5. klasei. Dzīves gājums atšķirīgs, tāpat kā pieredze, bet esam viena paaudze, kas atceras pirmskara Latviju. Dažiem Viļa Vītola spriedumiem var nepiekrīst, bet grāmata lasāma ar lielu interesi, un lasītājam neviļus nākas smagi nopūsties, raugoties „uz mūsu lielo austrumu kaimiņu”...

Manuprāt, visspilgtākās nodaļas Viļa Vītola grāmatā ir tās, kas veltītas Jānim Briesmīgajam (Ivanam Bargajam), Pēterim I (Pēterim Lielajam) un Staļinam. Krievijas valdniekiem Jānis Briesmīgais ir „paraugs un skolotājs”, raksta Vītols. Piemetināšu, ka pēc PSRS sabrukuma Staļina privātajā bibliotēkā atrada grāmatu par Jāni Briesmīgo ar „tautu tēva” piezīmēm uz lappušu malām – vairākkārt viņš uzskricelējis: *Učite!* (Skolotājs).

Vilis Vītols savā grāmatā divreiz norāda, ka 1937. un 1938. gadā tika nošauti 73 000 latviešu vien tāpēc, ka viņi bija latvieši. Šo faktu un šo skaitli vajadzētu atkal un atkal atkārtot – Latvijā, Eiropā un pasaulē. 1944. gadā man Kazahijā kāds pasirms veterinārs, latvietis ar vāciski skanošu vārdu un uzvārdu, pastāstīja, ka 1937. gadā viņš piekukuļojis milicijas pasu galda priekšnieku, lai attiecīgajā pases ailē „latvietis” vietā ierakstītu „vācietis”, jo būt latvietim tolaik bija „bīstami dzīvībai”.

Ārkārtīgi interesantas Vītola grāmatā ir nodaļas, kur atgādināts, ka daudzi padomju zinātnes un tehnikas sasniegumi īstenībā balstās uz darbu, ko veikuši vācu pētnieki un konstruktori. Maz kāds vispār zina, ka daudz zinātā krievu automātiskā šautene *Kalašņikov* (AK-47) īstenībā ir vācu *Sturmgewehr 44* kopija.

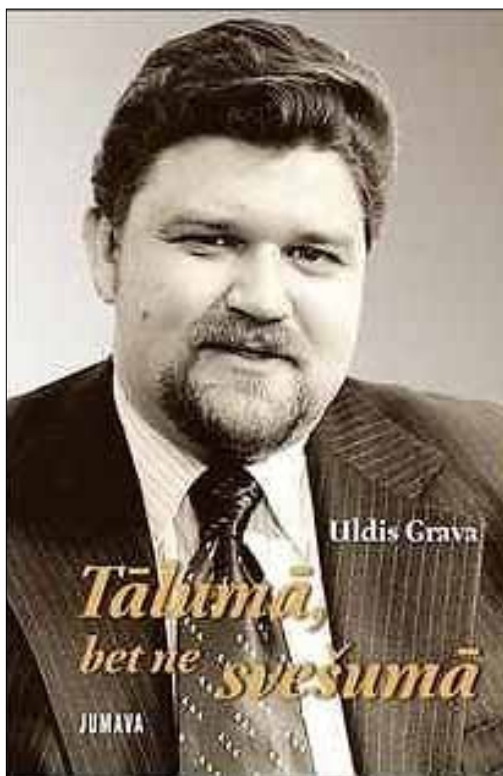
Un te mēs nonākam pie Viļa Vītola skarba-
jām tēzēm, kurām man grūti viennozīmīgi
piekrist. Viņaprāt, Putins ierindojams bries-
moņu kārtā kā ceturtais pēc Jāņa Briesmī-
gā, Pētera I un Staļina. Ironiski varētu teikt
– „par daudz goda”. Vladimiram Putinam ir
čēkas apakšpulķveža mentalitāte. Viņam, tas
tiesa, piemīt lielummānija. Viņš šantažē, viņš
provocē, taču paranoiķis viņš nav.

Krievijas konfrontācija ar Rietumiem patie-
šām ir sena, pretstāve patlaban ir „uz naža
asmens”, bet Vītola apgalvojumam, ka *karš
ar Krieviju ir neizbēgams*, manuprāt, piemīt
kaut kas „bībelisks”, apokaliptisks. Piekritu
Vītolam, ka būtu lieliski sadalīt Krieviju, lai
nekrievu tautas atdalītos un lielkrievu dzīvo-
tu vairākās nelielās demokrātiskās „krievu
valstīs”, bet kā to panākt bez lielas asinsiz-
liešanas? Vītols raksta, ka tā *ir netaisnība, ka
salīdzinoši nelielā krievu tauta ir sagrābusi
savās rokās tik milzīgu teritoriju, ka neprot
un nespēj to racionāli apsaimniekot*. Nu ko,
Putina propagandas aparāts pastāvīgi pie-
dēvē „sasodītajiem Rietumiem”, piemēram,
bij. ASV valsts sekretārei Madlēnai Olbraītai
(Madelaine Albright) šādu (jāpiebilst, nekad
neteiktu) prātojumu, kas pats par sevi pa-
matīgi satracina to pašu krievu tautu un liek
tai vēl ciešāk sakļauties ap Putinu. Vai Vilis
Vītols to vēlas?

Bet grāmata *Pārdomas par Krieviju* noteik-
ti ieteicama, jo mudina uz diskusiju. Un tas
ir labi!

Franks Gordons

Vairāku grāmatu autors, politiskais komentētājs
laikrakstiem *Brīvā Latvija*, *Laiks* un *Latvijas Avīze*, arī
mūsu rakstu krājuma aktīvs līdzstrādnieks, Franks
Gordons aizvadītā gada valsts svētkos saņēma PBLA Gada
Balvu.

GRĀMATA LATVIJAS LASĪTĀJIEM

Uldis Grava. *Tālumā, bet ne svešumā*.
Rīgā: Jumava, 2016. lpp.

Viennakt mani, jau padomju armijā dienē-
jušu naktsargu „Latvijas” viesnīcas augstbū-
vē modināja „pārbaudītāji” – karjēras letiņi
platiem pleciem un gaišu vaigu: „Kriminā-
lizmeklēšana! Vai tev suns ar ir? Skaties, ka
šonakt kāds kādu lupatu neuzvelk! Zini tak
datumu?!” Kad vīri prom, pārdomāju divas
lietas. Ko tik bikls, kāda velna pēc akceptēju
viņu „hierarhiju”? Kāpēc smalki nepārbaudī-
ju čēkas puišu nozibinātos „vāciņus” – kas
jūs par „izmeklētājiem”, kā jūs abus sauc?
Tās tak sarga tiesības un pat pienākums.
Kur mana izdienēja zolļa pašapziņa? Otrs,
pats glupākais: pats biju aizmirsis datumu;
jau Ļeņina ielas galā ausis 18. novembra rīts.

Karogs. Uldis Grava sāk savu pabiezo atmi-
ņu tēlojumu „Tālumā, bet ne svešumā” ar
diviem skaistiem karogu stāstiem. Kā 1991.
gadā Ņujorkā tautas diplomāti vienā vaka-
rā savāc pāri simtam Baltijas valstu karogu
Reikjavikas ielu sapošanai (13.-14. lpp.) un
kā Kronvaldu Aša brašais skolnieks „1995.

gadā, bet varbūt arī gadu vēlāk” (U.G.) Rīgā vienā rītā paspēlē kultūras darbinieka karjēru (15. lpp). Mums, rīdziniekiem, ar to karogu gājis, kā gājis. Tā nav, ka neiemet aci kalendārā – ir zvanīts un „apsveikts Aleksandros”, ir sarēķināts ar vienaudžiem Reinās un Huzdonas krastos, kurā stundā „nulle nulle minūtēs” pacelsim glāzes vieni pretim otriem. Bet Rīgā mums karoga tādās reizēs nebij – to redzējām tikai senos žurnālos. Karstiem vaigiem lasīju puikas gados Čaka poēmu par sarkano strēlnieku braucieni cauri sarkanajai Krievijai, un vagona durvīs „sarkanbalt-sarkans / karogs / zaro, / zaro un mirdz”. Kad 1940. gada „Atpūtās” ieraudzīju mūsu sarkanbalt-sarkano karogu plīvojam līdzās sarkan-sarkanajam, un citā bildē mūsu virsnieki kopā ar Sarkanarmijas virsniekiem noskatās gaisa spēles Spilvē, man zemapziņā grozījās biezi slāņi: „tā vajadzēja palikt!”, „kāpēc jaunie sabiedrotie nodeva mūs?” Tur nodeva *viņus*, kuri *bijām* gatavi kauties „sarkanā cara” pusē ar tādu pat kvēli, kā jau kāvušies istā cara pusē – ka tik vēl vienu reizi atšļākt nost vācu ekspansijas trako vilni. Bet tūliņ viņi dabūja ar laidni taisni vaigā, un lodi pakausī. Un viņu karogu samina čekistu zābaki. Pusgadsimtu mums vajadzēja, lai pieceltos un visvienalga pierādītu, ka esam viena no Apvienotajām Nācijām.

“Nekad neesmu rakstījis dienas grāmatu, sacerēts viss tikai pēc atmiņas. Tas saprotams rada kļūdas gan datumos, gan vārdos.” (U.G. vēstulē.) Iesauku, vārdu un uzvārdu grāmatā milzums – un spraigais klāsts liecina, ka atmiņa bijusi vismaz, nu, talantīga. Latvijas lasītājam atliek vien pieņemt, kā ir, bet trimdinieks lai izlabo savā eksemplārā. Dažam, i man plakstos iespiedusies īsfilma no laimīgi saglabātām senajām un izvēlētām jaunajām fotogrāfijām. Liepājnieka dzimtsraksti, kara un bēgļu gadu epizodes, studijas Kolumbijas Universitātē, sporta un darba karjeras epizodes – lasi un visu iedomājies, kaut skaidrs, ka viņu cerībām, viņu bezcerībai pieskarties vienalga neizdosies. Robežas, attālumi mūs nošķīra – dzimtraksti i mums, i viņiem paliek aizvien tālākā pagātnē. Bet laiks *katru sekundi* ritēja un skrēja kopīgs. Piecdesmit sestajā dažs Rīgas knēvelis i mājās, i klasē dzirdēja apspriežam Polijas notikumus: ir tāda *Poznaņa!* „*Poļu Oktobris!*” Tad – Ungārijas revolūcija! Mēs, pārs treji trīspadsmitgadīgi

draudzīniskolnieki uztvērām tās lietas puiciski; klasē zīmējām „Budapeštas ielu cīņas” uz izplēstām rūtiņlapām. Amerikas tirgzinis students U.G. bija politikā jau briedāks: „Tūlīt noorganizējam Kolumbijas [Universitātes] studentu atbalsta grupu t.s. apspiestajām nācijām, vācām ziedojumus Ungārijas bēgļiem, [...] mēnešiem ilgi uz maiņām dežūrējām, debatējām un dalījām dažādus rakstu darbus un brošūras. Piesaistījās arī citi, galvenokārt apspiesto tautu studenti, bet vadībā vienmēr palika latvieši.” (54. lpp.)

Te Latvijas lasītājam sagribas pārlēkt lappusēm un pusotram gadudesmitam. Viņreizējais jaunais cīnītājs par Eiropas brīvību dzīvo Ņujorkā un ir jau plaši pazīstams trimdas līderis, bet maizes darbā izvirzījies par lokāli pazīstamu amerikāņu Austrumkrasta aviēnieku. 1973-1975. gadā i mēs Latvijā, i trimdinieki savās Visurienēs kā mēcēdami sekojām „Helsinki procesam” – un tad jau arī visus turpmākos gadus Helsinki vārds tapa par mūsu „paroli”. Jau 1972. gadā Gravas vadībā sāk darbu Pasaules baltiešu apvienība. 1973. gada vasarā baltieši gatavo memorandumus un traucas uz Helsinkiem, lai pavaicātu – kāpēc visu Eiropas zemju konferencē nav Baltijas valstu delegātu? Ilggadīgam medijniekam Gravam kabatā ir preses akreditācija, viņš saņem ielūgumu uz pieņemšanu VDR vēstniecībā. Staltais tautas diplomāts iet klāt PSRS ārlietu ministram Gromiko, sabiedē viņu bezkaunīgām runām, izslīd pa durvīm, pirms iestājušās konkvences. Naktī visus baltiešus viesnīcā apcietina. Pāris dienas aiz atslēgas! Autors nestāsta, vai visi cīņas biedri bij par viņa politiskās cīņas metodēm tobrīd priecīgi. Toties somu policisti sastājuši ierindā un atdevuši Baltijas tautām godu! Paldies, ziemeļzēni.

LVU pasniedzējs, jaunais, bet juristu aprindās jau augstu vērtētais speciālists kolhozu tiesībās, PSKP biedrs Valters Šulcs man, vai piektās, vai septītās klases pionierim mācīja: „Tev jāatceras, ka visus šos gadus pastāv Rietumu Latvija. Viņi ir tur, aiz NATO vairoga. Ir dzirdēts, ka tie godam palīdz to turēt!” Ja ne vairogu, tad Rietumu godaprātu – jā, to gan. Cik svārstīga planetārajā detantes korī varēja kļūt dižās Amerikas balss, lasām 150.-152. lpp. Viņreizējais hulīgāns U.G. 1975. gadā joprojām ir Pasaules baltiešu apvienības prezidents. Tikmēr prezidents Fords

pirms lidojuma uz Helsinkiem izmet no presei lasāmā paziņojuma to vietu, kas attiecas uz Baltijas valstīm – „ka neviena okupācija vai teritorijas iegūšana pretrunā ar starptautiskiem likumiem netiks atzīta par likumīgu”. Ne vārda! Ko tik kautrīgs nu brīvās pasaules līderis? Kauns atkārtot stīvas frāzes no iepriekšējā konfrontācijas laikmeta? Vai te nevelk pa durapakšu vēji no jaunas Jaltas... Liksim pagaidīt! Tautas diplomātija reagē zibenīgi! „Tas savukārt baltiešu centrālajām organizācijām deva iespēju nekavējoties sacelt traci, un tādējādi žurnālisti to izcēla kā galveno ziņu par Forda došanos uz Helsinku Drošības konferenci”, – raksta mūsu autors. I Amerikas, i Eiropas gods uz pārs gadudesmitiem glābts, bet trīs mazās nācijas sāk nu jau pavisam noteiktu kāpienu pretim cilvēktiesiskiem un valstiskiem risinājumiem...

Virkne spilgtu un dramatisku grāmatas lapupušu saistās ar U.G. žurnālista un administratora darbu radio „Brīvā Eiropa/Brīvība”. Neslēpšu lepnumu: arī šajās epizodēs latvieši parādās Dauku un Sprīdīšu lomās. Latviešu redakcija U.G. vadībā arī ir pirmā, kas drošprātīgi pārbrauc no komfortablās Minhenes uz jauno romantisko mājvietu Prāgā pie Vāclava laukuma. Tuvāk klausītājiem!

Ne man vienam „Brīvā Eiropa” gadiem bijusi i valodu, i vēstures, i kultūrlietu skola. Mēs, mazie ļaudis, esam muzikāli uz atšķirīgo, uz nacionālo – nav Dievs devis ne simtiem divīziju, ne zemūdens floti, bet katram devis dižu valodu, skaistāko pasaulē! Un mēs saprotamies, mums domas tek līdzās. Čehi, jums paveicies – te jums ģeniālais Prāgas valodnieku pulciņš, te jums atkal prezidents Havels spējis atvilināt visu „Free Europe/Liberty” akadēmiju: jaunais Bābeles tornis!

Paveicies būtu liepājniekiem, ja saimnieciskais stratēģis U.G. būtu uzreiz trūcies augšā, kad no zemapziņas dzelmēm uzpeldēja ģeniālā doma – atvilināt uz Karaostu Čehoslovākijas tirdzniecības floti, kurai poļu ostās nebij palikšana. No rīta – bijis par vēlu. Bet... Bet kur tu pusnaktī atrastu galus, dabūtu mājas tālrunu numurus. Varbūt vienalga jau īstais mirklis aizsteidzis garām! Zemapziņa ir kaprīza dāma.

Par dzīvi, par nāvi, par cerībām un bezcerību trimdā man priekšstati tādi pat kā daudziem Latvijā – dzejiski, nekonkrēti un patie-

sībā banāli. Pazīstu pārsimt cilvēku, man ir savi pāris desmiti draugu. Nepazīstu un nekad neizzināšu trimdas kompleksus, greizsirdību, šaubas, vispār – konkrētiku... Ja rokās nāk „reljefa”, līdzī izdzīvojama atmiņu grāmata – labi! Tad atceros, ka sekundes, minūtes, gadi mums vislaik ritēja *sinhroni*.

11. nodaļu – par mūsu neatkarības faktisko atjaunošanu – Latvijas lasītājam vērts izlasīt divas reizes: taisni tāpēc, ka bijām klāt, zinām labāk un tai pašā gadā jau otro reizi paši pieņemām gauži eksistenciālus lēmumus. Un abi staltie čekas puīši no reiz pusceltās „Latvijas” augstbūves – kas zina, ja būtu gājusi vaļā augusta asinspirts, varbūt viņi nodotu nevis mūs, bet savus padomju kungus? Varbūt izliktos, ka pilda kungu pavēles – un palīdzētu, kam var, i slēpties, i izglābties?

Kļūmes grāmatā lai nīdē istāks „recenzents”. Tik varbūt par Prāgas periodu: mums jābūt korektiem ar „mazo tautu” valodām. Kāpēc Prāgas diženo svēto godāt... itāliski: Venčeslavs (211. lpp.)? Pa taisno iz čehu mēles būs Vāclavs, caur latīņu un vācu – Venčeslavs. Un vispār – *ik pa bridim* no lapas lec acīs spridzīgais tipogrāfijas velns... Mēs, autori, visi esam tikai cilvēki! Atbildīgs lai ir kungs un pavēlnieks, – tas izdevējs, kam jāalgo un jāstrādina redaktori, korektori... Nav pirmā (ne ar pēdējā?) reize, kad man gribējies uzspert gaisā „Jumavas” slapjo pulvera pagrabu.

Uldis Bērziņš

Jau kopš dzejoļu krājuma *Pieminekļis kazai* (1980) recenzents ir plaši pazīstams ne tikai savā dzimtenē, bet arī latviešu bēgļu kopienās Eiropā un Ziemeļamerikā (skat. <jaunagaita.net>, *Latvija Šodien* u.c.).

BALTIJAS DZIĻUMOS

Journal of Baltic Studies 47/3 Fall 2016.
Editor Terry Clark. Association for the
Advancement of Baltic Studies (<jbs@creighton.edu>).

Kā parasti, arī šis zilā „āpšu” (AABS)¹ žurnāla laidieni ietver itin plašu diapazonu: no ezoteriskiem tautsaimnieciskiem prātojumiem – par zelta standartu, par atjaunotās Lietuvas brīvvalsts mājokļu cenu svārstībām – līdz pat Livonijas un Viduseiropas politiskām intrigām Svētās Romas impērijas un pāvesta galmos Prāgā un Romā, igauņu zemnieku seksuālo parašu novērojumiem 18. gs., un šodienas Baltijas valstu un tautību kultūrpolitiskiem, valodnieciskiem un juridiskiem jautājumiem – vietēji un globāli. Pa vidu interesants pētījums par trīs Baltijas sava laika kolhozu iedzīvotāju socioekonomiskām izmaiņām atjaunotās neatkarības pirmajos 15 gados, ar perspektīvām tālākā nākotnē. Seko virkne grāmatu apskatu, kuru ievada *debate*, ko izraisījis kāda iepriekšējā JBS numurā ievietota recenzija.

Atverot satura rādītāju – vēl nesena Prāgas apmeklējuma iespaidā, momentā interesi piesaista apcere par *karali Vaclavu*:

Mihkel Mäesalu, „King Wenceslas' relations with the Teutonic Order in light of the dispute over the Archbishopric of Riga (1392-1397)” („Karāja Vaclava attiecības ar Vācu ordeni sakarā ar strīdu ap Rīgas arhibīskapiju (1392-1397)”). No Tartu universitātes Vēstures un arheoloģijas institūta.

Iedomājos Čehijas patronu Svēto Vaclavu – „labo karali Vaclavu” – kuru apdzied pazīstamā angļu Ziemassvētku dziesma „Good king Wenceslas...”. Bet nē – papētot enciklopēdijā, Sv. Vaclavs, labs kristietis, mira no sava pagāniskā brāļa rokas (vai pavēles) jau 929. gadā. Mäesalu raksta par Bohēmijas karali Vaclavu IV, kurš bija arī Svētās Romas impērijas elektoru ievēlēts „romiešu karalis” – resp. ķeizars (gan pāvesta nekronēts) – ar galmu Prāgā. Viņa darīšanām ar ordeni, pāvestu un Rīgu mūsu tautas vēsturē neliekas, ka būtu bijusi īpaši svarīga loma (vai nav vienalga, kura galminieka vai mestra dēls vai draugs kļuva Rīgā par arhibīskapu!), bet

¹ Association for the Advancement of Baltic Studies – Baltijas studiju veicināšanas apvienība (www.aabs-balticstudies.org). Tās žurnāls *Journal of Baltic Studies* iznāk 4 reizes gadā.

sniegtais izgaismojums tā laika Eiropas politikā ir saistošs.

Divi raksti ir tik ezoteriski, ka citēšu to autorus un virsrakstus, nemēģinot komentēt saturu:

Vytautas Kuokštis, „Searching for historical analogies in political economy: the Baltic States and the gold standard regime” („Vēsturisku līdzību meklējumi politiskā ekonomijā: Baltijas valstis un zelta standarta režīms”). No Viļņas universitātes Filozofijas fakultātes.

Arvydas Jadevicius, „Macro-determinants of the Lithuanian housing market: a test for Granger causality” („Lietuvas mājokļu tirgus: Greindžera kauzalitātes pārbaudījums”). No Karaliskās Lauksaimniecības universitātes Anglijā (Royal Agricultural University, Cirencester).

Jau dzīvīgāks ir atstāts par kāda baltvācu mācītāja novērojumiem 18. gs. igauņu zemnieku šķietami šodienīgi progresīvajā dzimumpraksē:

Merili Metsvahi, „Description of the peasants' sexual behavior in August Wilhelm Hupel's *Topographical Messages* in the context of the history of the Estonian family” („Zemnieku dzimumprakse Augusta Vilhelma Hupela [grāmatā *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehtland (1774-1782)*] igauņu ģimeniskās vēstures kontekstā”). No Tartu univ. Igauņu un salīdzinošās folkloras departamenta.

Jau aktuālāki ir sekojošie trīs raksti:

Dangis Gudelis un Luka Klimavičiūtē, „Assessing 'Global Lithuania': the strengths and weaknesses of Lithuanian diaspora engagement strategy” („Kā izvērtēt 'Globālo Lietuvu': lietuviešu diasporas piesaistīšanas stratēģijas stiprie un vājie punkti”). No Mykolas Romeris universitātes Viļņā un Ričmondas universitātes Virdžīnijas štatā ASV.

Rasa Žakevičiūtē, „Socio-economic differentiation in the post-communist rural Baltics: the case of three *kolhozes*” („Socioekonomiskā izslāpošanās pēckomunistu Baltijas laukos: pētījums par trim kolhoziem”). No Jyvāskylā universitātes Sabiedrisko zinību un filozofijas departamenta, Somijā.

Dzintra Bond, Dace Markus un Verna Stockmal, „Bilingualism and the pronunciation of Latvian intonations” („Divu valodu prasme un latviešu intonāciju izruna”). No Ohaijo universitātes (Athens, Ohaijo štatā, ASV) lingvistikas departamenta un Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas.

Samērā didaktiskais raksts par „Globālo Lietuvu” piedāvā padomus, kā Lietuvas valstij veidot iegānu struktūru (incentives), lai visefektīvāk politiski, sabiedriski, ekonomiski un kulturāli iesaistītu lietuviešu diasporu

Lietuvas labā. Pēdējais uzskaitītais raksts – par bilinguālismu un intonācijām – šim nespēcijam šķiet mazliet triviāls, kurpretim Rasas Žakevičiūtes pētījums par socioekonomiskajām izmaiņām Baltijas valstu laukos ir izteikti būtisks. Autore secina, ka – pretstatā lielām agrofīrmām – mazu un vidēja lieluma lauksaimniecību nozīme kā īpašnieku ieņēmumu avots ir kritusies, kamēr to laucinieku procents, kuri pārtiek no algota darba, ir audzis. Autore šo virzību saista ar atjaunoto Baltijas valstu izvēli (toreiz ar Pasaules bankas atbalstu) privatizēt kolhozu zemi kā privātas ģimeņu saimniecības, līdzīgi kā tas bija pirms II Pasaules kara. Šī izvēle izrādījies ekonomiski nesekmīga („failed family farm project”, 362) un autore paredz, ka nākotnē arvien lielākam procentam laucinieku zemkopība būs varbūt vaļas prieks, bet ne iztikas avots (363).

Grāmatu recenziju daļu ievada divi *pretrakti* – oponenti Timofeja Agarina recenzijai *JBS* iepriekšējā numurā (47/2, 280) par

Ammon Cheskin, *Russian Speakers in Post-Soviet Latvia: Discursive Identity Strategies*, Edinburgh Univ. Press, 2016. (*Krieviski runājošie pēc-Sovjetu Latvijā: diskursīvas identitātes stratēģijas*).

Recenzents pārmetis autoram „sasteigtu” rakstīšanu, autors tagad pārmet recenzentam „seklu lasīšanu”. (Abi saistīti ar Lielbritānijas universitātēm.) Českinu atsevišķā rakstā arī aizstāv Katja Wezel no Pitsburgas univ. ASV. Liekas, ka visi trīs principiāri pārstāv viedokli, ka Latvijā ir problēma ar krieviski runājošo iedzīvotāju tiesībām. Neesot lasījušam minēto grāmatu, grūti komentēt.

Grāmatu daļā apskatītas sešas grāmatas:

Cornelius Hasselblatt, *Kalevipoeg Studies: the Creation and Reception of an Epic*, Studia Fennica Folkloristica 21, Helsinki: Finnish Literature Soc., 2016. (*Kalevipoeg pētījumi: Kāda epa radīšana un uzņemšana*, rec. Guntis Šmidchens, Univ. of Washington, Seattle, ASV.)

Suzanne Pourchier-Plasseraud, *Art and the Nation: The role of Visual Arts and Artists in the Making of the Latvian Identity 1905-1940*, Leiden: Brill Rodopi, 2015. (*Māksla un nācija: tēlojošo mākslu un mākslinieku loma latviešu identitātes radīšanā 1905-1940*, rec. Deniss Hanovs, Rīgas Stradiņa univ.)

Voldermārs Lauciņš, *The Right Man in the Right Place: the Role of Kārlis Irbe (1861-1934) in the Formation and Development of the Evangelical Lutheran Church of Latvia, 1916-1928*, Helsinki: Univ. of Helsinki, 2015. (*Īstais vīrs īstajā vietā*:

Kārļa Irbes (1861-1934) loma Latvijas Evanģēliski-luteriskās baznīcas izveidošanā un attīstībā, rec. Valdis Tēraudkalns, LU.)

Mikhail Meltyukhov, *Pribaltiiskii platsdarm v mezhdunarodnoi politike Moskvoy (1918-1939 gg.)*, Moscow: Algoritm, 2015. (*The Baltic Bridgehead in Moscow's International Policy – Baltijas placdarms Maskavas starptautiskajā politikā (1918-1939)*, rec. Tōnu Tannberg, Tartu univ.)

Tōnu Tannberg, editor, *Behind the Iron Curtain: Soviet Estonia in the Era of the Cold War* (Tartu Historical Studies, Vol. 5), Frankfurt a. M.: Peter Lang, 2015. (*Aiz dzelzs aizkara: Padomju Igaunija aukstā kara ērā*, rec. Una Bergmane, Sciences Po Parīzē.)

Eva-Clarita Pettai & Vello Pettai, *Transitional and Retrospective Justice in the Baltic States*, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2015. (*Transicionālā un retrospektīvā tiesnesība Baltijas valstīs*, rec. Violeta Davoliūtē, Yale Univ. ASV.)

Pirmās trīs recenzijas citēju bez komentāriem, bet pāris vārdu par pārējām. Igaunņu vēsturnieka Tannberga vērtējumā Meļtjuhova grāmatas pamatdoma ir, ka Maskavas kontrole pār Baltijas telpu ir nepieciešama Krievijas militārai drošībai un ekonomiskai attīstībai. Tannbergs secina – grāmata „nebija rakstīta, lai palīdzētu mums izprast Padomju Savienības un Baltijas valstu konfliktējošās attiecības, bet gan lai leģitimētu ‘Krievijas atgriešanos pie Baltijas jūras’, t.i. Baltijas valstu okupāciju 1940. gadā.” Tannberga paša redīgētais rakstu krājums Unas Bergmanes vērtējumā sekmīgi izgaismo mijiedarbību starp lokālām un globālām norisēm aukstā kara dinamikā.

Tartu politologu Pettai grāmatas virsraksta mans latviskojums ir noteikti nosacīts – neveikls – un Jeilas universitātes politiskās vēsturnieces Davoliūtes recenzija ļoti dziļa, komplicēta – „patiesība”, „taisnīgums”, „transicionālā un retrospektīvā tiesnesība”. Kā šie koncepti izkristalizējušies kopš pēckara Nirnbergas prāvām un kā tie attiecināmi uz noziegumiem pret cilvēci Baltijā Padomju okupācijā un uz izlīdzināšanas mēģinājumiem pēc-komunistu periodā? Grūta lasāmviela. Attiecīgi sagatavotam lasītājam tomēr šī numura smaguma punkts („*svarīgajā*” nozīmē!) varētu būt tieši šī apcere – un pati grāmata.

Juris Šlesers

JG redakcijas loceklis Dr. med. Juris Šlesers dzīvo Bostonā, raksta apceres un recenzijas par nemedicīniskiem tematiem kopš 2006. gada.

NO VIENA GRĀVJA OTRĀ

Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas dziesmu grāmata. Somijā: IHTIS, 2015. 1117 lpp.

Katru gadu pasaulē tiek izdotas desmitām baznīcu dziesmu (korāļu) grāmatu, cita par citu labāka. Ar retiem izņēmumiem tām dziesmas harmonizētas četrbalsīgi, teksti zem notīm, un druka pietiekoši liela, lai vairumam baznīcēnu būtu viegli salasāma. Krājumi sastādīti praktiskai pielietošanai un tos var izmantot gan dievkalpojumu dalībnieki, gan arī kori un ērģelnieki. Tie baznīcēni, kuri prot lasīt notis un kam melodija par augstu, var dziedāt altu, tenoru vai basu, tā kuplinot kopējās dziedāšanas skaņu.

Latvijas luteriskai baznīcai ar draudžu dziesmu krājumiem nekad nav paveicies. No iepriekšējos krājumos pielaistajām kļūdām izdevēji nav neko iemācījušies, ņemot par paraugu vairāk nekā simts gadu vecus, novecojušus krājumus, kas neatbilst šodienas vajadzībām.

1924. gadā Jāzeps Vītols sagatavoja korāļu grāmatu ērģelniekiem. Vienlaicīgi ar to iznāca draudžu dziesmu grāmata bez notīm ar tekstu vecā ortogrāfijā – ar gotu burtiem. Grūti spriest, vai izdevēji pieņēma ka draudzes locekļi neprot lasīt notis, vai arī, ka baznīcēni zina no galvas visas melodijas. Grāmatā nav dziesmu tekstu. Vai ērģelniekam tos būtu jāzina? Vai varbūt, ērģeles spēlējot, jāskatās vienlaicīgi uz notīm un uz tekstu atsevišķā grāmatā? Padomju okupācijas laikā arī iznāca dziesmu grāmata – bez notīm, tikai tekstiem un, protams, cenzēta.

1992. gadā LELBa ārpus Latvijas sagatavoja jaunu dziesmu krājumu, šoreiz ar notīm. Tas bija liels solis uz priekšu. Mainījies bija pieņēmums par dievlūdēju spējām orientēties notīs. Nevajadzīga ir trešā pieclīniju sistēma ar melodiju, kas pavadījumos dubultota. Tas padara dziesmu par trešo daļu garāku un, lai dziesmu iekļautu vienā vai divās lappusēs, druka krietni jāsamazina, kas savukārt apgrūtina lasīšanu, īpaši vecākiem cilvēkiem. Pavadījumu ritmi, kas domāti ērģelēm, ne vienmēr atbilst zilbēm tekstā, padarot krāju-

mu praktiski nelietojamu vairākbalsīgai dziedāšanai, piemēram, koros.

2015. gadā nāca klajā ilgi gaidītā LELBas dziesmu grāmata ar vairāk nekā 650 dziesmām. Daudzas no tām ir jaunas, interesantas, īpaši komponētas šim izdevumam. Krājumā arī ievietots liturģiskais kalendārs un dievkalpojumu kārtība. It kā būtu viss vajadzīgais sekmīgai baznīcas dziesmu grāmatai, bet grūti izprast izdevēju domu gaitu un izpratni par baznīcēnu spējām orientēties notīs. Dziesmām ir tikai melodijas ar notīm, bet nav ne pavadījumu, nedz arī harmonijas. Salīdzinot ar aizvadītā gs. 20. gados izdoto dziesmu grāmatu, to tomēr varētu uzskatīt par soli uz priekšu. Dievlūdžēji it kā progresējuši savās nošu lasīšanas spējās tik tālu, ka spēj notis salasīt melodijas, bet ne tik tālu, lai varētu salasīt altu, tenoru vai basu balsis. Varētu domāt, ka tādēļ šis balsis neparādās. Kur ir loģika? Ja cilvēks prot notis lasīt melodijai, tikpat labi tas varētu arī lasīt notis pārējām balsīm. Parasti dziesmu grāmatās zem notīm redzami visi panti, cits zem cita, lai būtu ērti sekot notīm un tekstam. Attiecībā uz jauno grāmatu, jājautā, kādēļ pirmais dziesmas pants atrodas zem notīm, bet pārējie lapas apakšā? Jābūt šķībacainam, lai vienlaicīgi lasītu notis un tekstu – katru savā lapas daļā. Mazu draudžu kori ar ierobežotām iespējām labprātāk izmantotu atsevišķas dziesmas, bet bez četrbalsīgiem vai vismaz divbalsīgiem dziesmu harmonizējumiem. Krājumam nevajadzīgi mazs formāts (lappušu izmēri 19 x 12 cm). Teksta un melodiju nošu druka pārāk sīka. Liekas, izdevēji nav domājuši par vecākās paaudzes dievlūdžējiem.

Izdevēji paredzējuši izdot atsevišķu krājumu ar dziesmu pavadījumiem ērģelēm vai klavierēm, līdzīgu Jāzepa Vītola Meldiju grāmatai, bet vēl nav zināms, kad tas varēt iznākt. Starplaikā, ja nu kāda draudze gribētu izmantot jauno krājumu savos dievkalpojumos, ko darīt ērģelniekam? Spēlēt tikai melodijas? Kā tas izklausītos? Nereti baznīcu dziesmu grāmatās pie melodijām atzīmēti akordu apzīmējumi, kas dod iespēju pavadījumus spēlēt uz ģitāras, klavierēm vai sintezatora. Jaunajā grāmatā tādu nav.

Sekmīgu piemēru netrūkst citu konfesiju izdotajās dziesmu grāmatās. Latvijas baptistu

Osvālds Rožkalns. *Ģitārists*. 1984. Papīrs, jaukta tehnikā. 32 × 18,4 cm

draudzes jau 1909. gadā izdeva dziesmu krājumu ar notīm – *Cerības auseklis*. Iznāca arī īpašs krājums svētdienas skolām – *Bērnukokle*, iespējams, lai agrā jaunībā pieradinātu bērnus lasīt notis. Aprīnājama ir *Amerikas Latviešu baptistu apvienības* rošība dziesmu grāmatu izdošanā. Tās septiņas draudzes ar aptuveni 300 locekļiem izdeva *Dziesmu grāmatu* (1954) ar 500 dziesmām un notīm. Nenoliedzami, arī šai grāmatai ir trūkumi – piemēram, zem notīm tikai pirmais pants, pārējie panti apakšā, turklāt sīkā drukā. Bet pēcāk trūkumi tika novērsti *Baptistu draudžu dziesmu grāmatā II* (1972) ar 333 četrbalsīgi harmonizētām dziesmām. Jājautā, vai LELBas grāmatas sastādītāji ar šiem krājumiem bija iepazinušies?

Baptistu dievkalpojums, atšķirībā no luterāņu dievkalpojumiem, *visa draudze dzied* šī vārda būtiskajā nozīmē. Vai tas izskaidrojams ar to, ka baptistiem jau vairāk nekā 100 gadus pieejamas pienācīgas dziesmu grāmatas?

Andrejs Jansons

Par komponistu un muzikologu Andreju Jansonu skat. *JG281(2015):39-46*.

ATRASTĀS LATVIEŠU PIKASO

Māris Brancis un Ingrīda Burāne,
*Trešā atgriešanās. Ieskats mākslinieka
Osvalda Rožkalna dzīvē un darbos*. Rīga:
Mansards, 2016. 150 lp.

Mākslas zinātnieku Māra Branča un Ingrīdas Burānes kopdarbs *Trešā atgriešanās* ir grāmata par līdz šim neiepazītu latviešu gleznotāju, scenogrāfu Osvaidu Rožkalnu, trimdinieku. Tas ir jauns latviešu mākslas panorāmas atklājums un bagātinājums, par ko varam tikai priecāties. Uz grāmatas vāka eleganta mākslinieka glezna – *Bēglis*. Grā-

matas dizains, apdare, iekārtojums ir slavējams Solvitas Ozolas veikums. To var ar interesi pašķirstīt, papētīt nobildējumos gleznu un zīmējumu īpatnības, neierasto, citādo radošo garu, kas nav sevi daudz reklamējis un izstādījies, bet zīmējis, gleznojis, eksperimentējis un meklējis. Mākslinieks vienmēr domājis, ka nav vēl sasniegts gribētais ideāls. Vācieši viņu savos vērtējumos nosaukuši par latviešu Pikaso. Grāmatu ātri lapojot tiešām var likties, ka šķirsti kādu patiesā Pikaso grāmatu, jo daži tur ievietotie attēli, sevišķi zīmējumi, ir tuvu slavenā spāņu gleznošanas veidam – cilvēka seju, auguma deformācijas un pārspilējumi, kubismam raksturīgie gājieni. Tuvāk iepazīstoties ar Rožkalna dzīves gaitām noskaidrojās, ka mākslinieks tiešām uzskatījis Pikaso par savu *guru*, kas devis iedvesmu viņa paša gleznošanas stilam. Daži „pikasīgie” attēli Osvaldam pat ir labāki nekā pašam maestro, jo darbos ir rāmāki pārspilējumi, klusinātākas krāsu gammas un kaut kas no Kazāka, Strunkes, kaut kas īsti latvisks. Viņš nekādā ziņā nav bijis Pikaso plaģiators. Ilustratīvais gleznu un zīmējumu materiāls grāmatā pietiekoši plašs, lai iegūtu ieskatu par mākslinieka apdāvinātību un spējīgumu. Mākslas vēsturniece Burāne grāmatā gan aprāda, ka gleznotājs nav rūpējies dot darbiem nosaukumus un datumus, kas abiem autoriem sagādājušas profesionālas grūtības.

Grāmata izdota pateicoties mākslinieka dzīves biedrei Maijai un audžu meitai Juttai Burhard, kas sagādājušas mākslinieka arhīva materiālus, glabājušas gleznas un zīmējumu mapes. Kā lasāms tekstā, grāmatas autoriem bijusi arī iespēja iepazīties ar gleznu oriģināliem, aizbraukt uz Vircburgu un dzirdēt dzīves biedres atmiņas par Osvaldu kā cilvēku un gleznotāju. Mākslinieka darbi pārvesti no trimdas zemes Vācijas, uz Latviju 2016. gadā. Daļa darbu izstādīti Ed.Smilga Teātra muzejā, Zemgales priekšpilsētā, Pārdaugavā.

Osvalds Rožkalns ir dzimis Rīgā, 1910. gadā, miris Vircburgā, Vācijā 1989. gadā. Jau jaunības gados interesējies ne tikai par teātra mākslu, bet arī par glezniecību, fotogrāfiju, jaunāko literatūru, pats rakstīdams dzeju un atdzeju. Viņam interesējusi arī mehānika un visādi jaunizgudrojumi. No 1931. līdz 1940. gadam strādājis Latvijas Nacionālā Operā kā dekorators. Tur viņš iepazīties ar citiem

jauniem latviešu māksliniekiem, kā Osvaldu Norīti, Eduardu Melnbārdi u.c. Operas galvenie dekoratori toreiz bija Niklāvs Strunke, Jānis Kuga, Sigismunds Vidbergs u.c., no kuriem jaunais scenogrāfs varēja daudz ko mācīties un vēlāk lietot savā mākslinieka spēju attīstībā. 1944. gadā Rožkalns tiek iesaukts Latviešu leģionā. Kara gaitas tiek izbristas Pomerānijā un Meklenburgā. Aukstais, pazemojošais gūsta gads vadīts Putlosā un Zedelgemā, Beļģijā. Pēdējā viņš gatavojis dekorācijas gūstekņu teātra izrādēm, zīmējumos attēlojis gūstekņu ikdienu. 1946. gadā viņš nonāk latviešu bēgļu nometnē Vircburgā. Tur viņš gatavojis dekorācijas arī latviešu teātru uzvedumiem. Pēc Vircburgas nometnes likvidācijas nolēmis palikt Vācijā un dabūjis mākslinieka darbu Vircburgas vācu teātrī. Tur viņš gatavojis scenogrāfiju un dekorācijas un pēc viņa metiem darināti arī izrāžu kostīmi. Šo viņa devumu ilustrē daudzi grāmatā redzami attēli. Pēc nostrādātiem desmit gadiem teātrī, triekas dēļ, viņam darbs jāatstāj. Bijis arī daiļkrāsotājs, brīžiem izticis no bezdarba pabalsta, bet arī tad viņš nemitīgi gleznojis, studējis grāmatās un žurnālos Pikaso un citu mākslinieku veikumus.

Osvalda Rožkalna atgriešanās Latvijā notiek jau pelnu urnā 1989. gadā, un viņš apglabāts Rīgas Meža kapos. 2013. gadā viņam tiek sarīkota neliela piemiņas izstāde Rīgā, *Arte* galerijā, Berga bazārā, bet pēdējā – Trešā atgriešanās – ir izstāde Ed. Smilga Teātra muzejā, kas devis grāmatai nosaukumu. Rožkalna atstātā pēda latviešu mākslā ir tagad parādīta un iegrāmatota. Attēlotās, aprakstītās mākslinieka dzīves gaitas un viņa drosmīgie mēģinājumi būt citādam ir ierosinoši un par to jāslavē abi mākslas zinātnieki, grāmatas autori, kas mākslinieku atklājuši un dokumentējuši.

Voldemārs Avens

Mākslinieks un dzejnieks Voldemārs Avens ir *JG* redakcijas loceklis.

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus! Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie *JG* pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99 = €87
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500 = €441

Labvēļu vārdi publicēti katra *JG* numura pēdējā lapaspusē.

ERRATUM

JG ziemas laidienā (#287) „Dažos vārdos” 56. lpp. 3. paragrafā, par Toma Kreichberga romānu *Lopu ekspresis*, pareizi jābūt, ka to no manuskripta tulkojusi Lauma Terēze Lapa.

Osvalds Rožkalns. *Pie molberta*. 1980. gadi. Papīrs, guaša. 31,5 × 25,3 cm

JAUNĀS GAITAS LABVĒĻI

Zīm. Agnese Matisona

**Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.**

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500 = €441)

Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rīta Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Rita Gāle
Andrejs un Ilona Ķīse
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Arturs Neparts
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Šaliņa
Ilvars Šteins
Juris Ubāns
Kārlis Vasarājs
Lilita Zaļkalne
Lilija un Manfreds Ziverts
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Anna un Sandors Abeni
Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Igoris-Ivars Balodis
Ilgonis Bērsons
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Blūķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors

Lolita Gulbis
Voldemārs Gulēns
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsona
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvia Orles
Jānis J. Pirktiņš
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Velta Reimanis
Jānis M. Riekstiņš
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksa
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irina un Dailons Štauvers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelniece Katis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Aivars Vilemsons
Maija Vītola

Rasma Vītola
Vilis Vītols
Maruta Voitkus-Lūkins
Zigfrīds Zadvinskis
Irma Zālite
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Girts Zēgners
Āija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99 = €87)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Aija Bjornson
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejniece
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padeģi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Silvija Rūtenberga
Gunta Semba
Ilze Šimane
Eleonora Šturma
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Eva Vidner
Māra Viksniņa
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
rekmanis@gmail.com

Palīgredaktore:

Linda Treija
lindatreija6@gmail.com
Sarma Muižniece Liepiņa
sarmaliepins@verizon.net

Redakcijas kolēģija:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Izdevējs un maketētājs:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa *JG* numura cena: USD 10 = EUR 9 = CAD 13 (sākot ar nr. 264)

Rīgā Jāņa Rozes veikalos, NicePlace Mansarda un LOM krietiņ lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam:

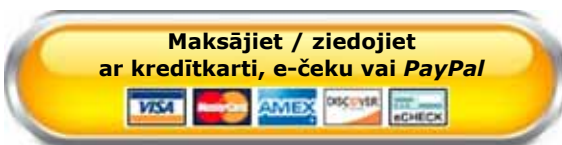
1 gadam: USD 39 EUR 34 CAD 50

2 gadiem: USD 76 EUR 67 CAD 98

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:

JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Cituro EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708
Īpaši ZVIEDRIJĀ:
Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

MEMORIA IN AETERNA – We mark with sadness the passing of our editor-in-chief **Rolfs Ekmanis** (1929-2017). He was a professor of Literature and Languages at Arizona State University and a member of the Latvian Academy of Sciences. Influential as a sovietologist and social activist during the Cold War and beyond, he contributed extensively to *JG* for more than half a century, taking place at its helm in 1998. Notable among his *JG* publications was a serialized history of international radio broadcasting in the Latvian language during the Cold War. From 1975 to 1993 he was a commentator on culture and politics and, ultimately, the director of the Latvian Broadcast Division of Radio Free Europe / Radio Liberty. In remembrance of Dr. Ekmanis we offer selections from his many publications and interviews. His portrait on page 2 is by Gunārs Janaitis.

LITERATURE AND LITERARY COMMENTARY

Though somber of mien, **Leons Briedis** infuses twelve philosophical poems with gentle whimsy. The poem on page 1, “*Gaita*”, meaning “course” or “movement” (as in *Jauņa Gaita* – The New Course) is dedicated to Rolfs Ekmanis, whose life followed “a course that never was untrue”. ●●● **Artis Dobrovoļskis’** short story is about a case of on-line flirtation ending in virtual suicide. ●●● We feature an excerpt from the final volume of *Trejādas saules. Mitoloģiskā saule* (Threefold Sun. The Mythological Sun) by **Vaira Vīķe-Freiberga** (President of Latvia, 1999-2007). ●●● **Jānis Elsbergs** shares fragments of his ongoing translation of William Shakespeare’s *Richard III*. He notes that Shakespeare’s sixteenth-century tragedy conflates with the dark drama of the present-day conflict in Ukraine. ●●● Novelist **Agate Nesaule** relates several encounters with sexist attitudes during her pursuit of “A Classical Education” at the University of Indiana and the University of Wisconsin in the 1950s and early 1960s.

HISTORY AND ACTUALITIES – New York Lutheran pastor and poet **Laris Saliņš** reflects on spirituality and family dynamics while sharing his childhood impressions more than a half century later in “*Elles ķēķa bērns*” (Hell’s Kitchen Child). ●●● **Ingvars Leitis** and **Uldis Briedis** weave a photojournalistic

tale of their 1975 bicycle expedition to visit Latvian communities in Siberia. ●●● **Vladislavs Niteckis** delivers part two of his reminiscences of student life at the Baltic University, which served Estonian, Latvian and Lithuanian refugees in Germany from 1946 to 1949. ●●● Authors repressed under the Soviet occupation from 1956 to 1969 and subsequently rehabilitated (some post-humously) is the focus of part three of **Madara Eversone’s** history of the Latvian Soviet Writers Union. ●●● The late Rolfs Ekmanis introduces *Washington Post* commentator **Anne Applebaum**, who asks “Is America Still the Leader of the Free World?” (*Washington Post* 2016.9.XI). Her editorial is translated into Latvian by Anita Liepiņa. ●●● **Sanita Upleja** reflects on how events can become intended and unintended fateful turning points in the development of a nation. ●●● With a focus on Latvia and its diaspora, the section “*Dažos vārdos*” (In a Few Words) summarizes significant cultural events, recent publications and sociopolitical actualities relevant to the Baltic region.

VISUAL ARTS – Art historian and curator **Dace Lambergā** describes the newly renovated 1905 Latvian National Museum of Art building in Riga. Its dramatic new underground wing, designed by Lithuanian architect Vytautas Biekša, is accessed by the gold staircase depicted on the cover of this issue. ●●● The life work of artist, scenographer, and Picasso enthusiast **Oskars Rožkalns** (1910-1989) is brought to light in Voldemārs Avens’ review of *Trešā atgriešanās. Ieskats Rožkalna dzīvē un darbos* by Māris Brancis and Ingrīda Burāne. Two mixed media works by Rožkalns are displayed on pages 72 and 75.

BOOK REVIEWS – Franks Gordons reviews Vilis Vītols’ *Pārdomas par Krieviju* (Reflections on Russia). ●●● Uldis Bērziņš comments on Uldis Grava’s memoir *Tālumā, bet ne svešumā* (Distant, but not Foreign). ●●● Juris Šlesers examines the content of the Fall 2016 *Journal of Baltic Studies*. ●●● Composer and musicologist Andrejs Jansons brings to light some shortcomings in the new Latvian Lutheran Songbook *Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas dziesmu grāmata*, published in Finland.